

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT BİLİM DALI

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE YABANCI SERMAYE
YATIRIMLARININ YERİ VE ÖNEMİ

Ayşe ORAK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. Doğan UYSAL

KONYA - 2009

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ayşe Orak
	Numarası	064226001015
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İktisat Ana Bilim Dalı/İktisat Bilim Dalı
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
Tezin Adı	TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ YERİ VE ÖNEMİ	

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

AYŞE ORAK

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ayşe Orak
	Numarası	064226001015
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İktisat Ana Bilim Dalı/İktisat Bilim Dalı
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Doç.Dr. Doğan Uysal
Tezin Adı	TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ YERİ VE ÖNEMİ	

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ YERİ VE ÖNEMİ başlıklı bu çalışma 26/11/2009 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	Danışman ve Üyeler	İmza
Doç. Dr. Mustafa Ay	Doç. Dr. Doğan Uysal	

ÖNSÖZ

Türk bankacılık sektöründe yabancı sermaye yatırımlarının etkisini araştırdığım çalışmada örneklerle satın alma ya da ortaklık şeklinde kurulan yabancı bankaların ülkemiz gayri safi milli hasılasına, istihdam ve ekonomik büyüme üzerine etkileri araştırılmıştır.

Bu tez çalışmamda başta tüm bilgi ve deneyimleriyle, sabrıyla ve hoşgörüsüyle bana yardımcı olan danışman hocam Sayın Doç. Dr. Doğan Uysal'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyor, yaptıklarından ve sabrından ötürü minnettarlığımı dile getirmek istiyorum.

Ayrıca beni bu günlere getirmek için büyük emek sarfeden aileme, her daim yanımda olan eşime ve varlığıyla yaşamımı süsleyen biricik kızım Zeynep'ime en güzel dileklerimi ve sonsuz şükranlarımı sunuyorum.

Konya, 2009

Ayşe ORAK

TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNDE YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ YERİ VE ÖNEMİ

Ayşe ORAK

ÖZET

Bu çalışmada yabancı sermaye yatırımlarının Türk Bankacılık sektörü üzerindeki etkileri ve önemi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışma üç bölüme ayrılmıştır.

Birinci bölümde Türk Bankacılık Sektörünün yapısı, görevleri, tarihçesi ve sektörün temel sorunları ele alınıp incelenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda, Bankacılık sektörünün türleri itibari ile bankalar ayrıştırılmış ve sektörde yaşanan mali riskler ele alınmıştır. Ayrıca, Türk Bankacılık sistemi tarihsel süreç içinde ele alınıp incelenerek, Osmanlı Dönemi ve Cumhuriyet dönemi olarak ayrıştırılmıştır. İkinci bölümde ise yabancı sermaye yatırımlarının tanımı ve çeşitleri ele alınıp, yabancı sermayenin tarihi gelişimi ve Türkiye ekonomisine etkileri incelenmiştir. Üçüncü bölümünde ise yabancı bankaların sektöre giriş ve örgütlenme şekilleri ve avantaj-dezavantajları açıklanmıştır. Türkiye’de faaliyette bulunan yabancı sermayeli bankaların ortaklık yapıları, şube ve personel sayıları araştırılmıştır. Yabancı bankaların Türkiye ekonomisi üzerindeki etkileri incelenmiş ve ekonomi üzerindeki olumlu ve olumsuz sonuçları analiz edilmiştir.

**PLACE AND IMPORTANCE OF FOREIGN CAPITAL INVESTMENTS IN
TURKISH BANKING SECTOR**

Ayşe ORAK

ABSTRACT

At this study, the effects and the importance of the foreign capital investments on Turkish banking sector have been tried to explain. The study includes three parts. In first part; structure, tasks, history and the fundamental problems of Turkish banking sector have been discussed and tried to investigate. At this point, kinds of the banks have been separated and financial risks which experienced in banking sector have been discussed. Also, Turkish banking system have been investigated in its historical process and separated two parts as “ottoman period” and “republic period”. In the second part, description and the kinds of foreign capital investments have been discussed, capital investments’ historical improvements and effects to the Turkish economy have been investigated. In the third part, foreign banks’ entrance to the banking sector and their organizational forms and as a result of its advantages-disadvantages have been explained. Structures, branches and staff numbers of foreign-owned banks operating in Turkey partnership have been investigated. Foreign banks’ impacts on Turkish economy have been investigated and their positive and negative results have been analyzed.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	viii
TABLolar LİSTESİ	ix
GRAFİKLER LİSTESİ	x
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM	4
BANKACILIK VE TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN YAPISI	4
1.1. Bankanın Tanımı.....	4
1.2. Bankaların Görevleri.....	4
1.2.1. Aracılık	5
1.2.2. Kaynaklara Akıcılık Sağlama	5
1.2.3. Kişilerin ve Kurumların Sahip Oldukları Maddi Varlıkların Rasyonel Bir Biçimde Kullanımını Sağlama.....	5
1.2.4. Kaynak Kullanımlarını İyileştirme	5
1.2.5. Kısa Süreli Fonları, Uzun Süreli Fonlar Hâline Dönüştürme.....	5
1.2.6. Kaydi Para veya Banka Parası Yaratma.....	5
1.2.7. Ulusal ve Uluslararası Ticareti Geliştirme	6
1.2.8. Para Politikasının Etkinliğini Artırma.....	6
1.2.9. Gelir ve Servet Dağılımını Etkileme.....	6
1.3. Bankacılığın Tarihçesi	6
1.3.1. Osmanlı Döneminde Bankacılık	6
1.3.2. Cumhuriyet Döneminde Bankacılık.....	9
1.3.2.1. 1923-1979: Kamu ve Özel Bankaların Kuruluş ve Gelişim Dönemi..	9
1.3.2.2. 1980-1990 Yapısal Değişim Dönemi	12
1.3.2.3. 1990-1998: Holding Bankacılığı ve Hazine Finansörlüğü Dönemi..	14
1.3.2.4. 1999-2002: Krizler, BDDK ve TMSF'nin Banka Patronluğu Dönemi.	17
1.3.2.5. 2003-Günümüz Bankacılığı: Bankacılıkta Yabancı Sermaye Dönemi .	18

1.4. Banka Türleri.....	19
1.4.1. Sermaye Kaynaklarına Göre Bankalar.....	19
1.4.1.1. Milli Sermayeli Bankalar.....	19
1.4.1.2. Yabancı Sermaye ile Kurulan Bankalar.....	20
1.4.2. Faaliyet Konularına Göre Bankalar.....	20
1.4.2.1. Emisyon Bankaları (Merkez Bankaları).....	20
1.4.2.2. İş ve Ticaret Bankaları.....	22
1.4.2.3. Tasarruf (Mevduat) Bankaları.....	22
1.4.2.4. Ziraat Bankaları.....	22
1.4.2.5. Yatırım ve Kalkınma Bankaları.....	24
1.5. Türk Bankacılık Sektörünün Temel Sorunları.....	24
1.5.1. Ekonomik İstikrarsızlık.....	25
1.5.2. Yüksek Kaynak Maliyeti.....	26
1.5.3. Teknolojideki Hızlı Gelişmeler.....	27
1.5.4. Özkaynak Sorunu.....	28
1.5.5. Bankaların Açık Pozisyon Sorunu.....	29
1.5.6. Grup veya Holding Bankacılığı.....	30
1.6. Türk Bankacılık Sektöründe Yaşanan Mali Riskler.....	31
1.6.1. Faiz Riski.....	31
1.6.2. Kur Riski.....	32
1.6.3. Kredi Riski.....	32
1.6.4. Likidite Riski.....	33
1.6.5. Piyasa Riski.....	34
1.6.6. Sermaye Yetersizliği Riski.....	34
1.7. Türkiye’de Bankacılık Sistemi Banka, Şube ve Personel Bilgileri.....	37
II. BÖLÜM.....	42
YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI.....	42
2.1. Yabancı Sermayenin Tanımı ve Kapsamı.....	42
2.2. Yabancı Sermaye Yatırım Çeşitleri.....	43
2.2.1. Özel Yabancı Sermaye Yatırımları.....	43
2.2.2. Portföy Yatırımları.....	45
2.2.3. Doğrudan Yabancı Yatırımlar.....	46

2.3. Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tarihi Gelişimi.....	49
2.3.1. Dünyadaki Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tarihi Gelişimi	49
2.3.2. Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tarihi Gelişimi	51
2.4. Sektörler İtibari İle Yabancı Sermaye Yatırımları.....	52
2.5. Yabancı Sermayenin Bir Ülkeye Gelmesini Etkileyen Faktörler.....	56
2.5.1. Ekonomik Faktörler.....	56
2.5.2. Siyasi Faktörler	57
2.5.3. Psikolojik Faktörler	58
2.5.4. Ahlaki ve Moral Değerler	58
2.6. Yabancı Sermaye Gereksinim Nedenleri	59
2.6.1. Tasarruf ve Sermaye Açığı	60
2.6.2. Teknoloji Açığı	60
2.6.3. Bilgi Açığı	61
2.6.4. İstihdam Açığı.....	62
2.6.5. Ödemeler Dengesi Açığı	62
2.6.6. Vergi Açığı	63
2.7. Yabancı Sermayenin Sakıncaları ve Yararları.....	65
2.8. Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ülkeye Giriş Şekilleri	69
2.8.1. Garantisiz Ticari Borçların Tasfiyesi	69
2.8.2. Şirket Evlilikleri (Joint Venture).....	70
2.8.3. Lisans Anlaşmaları	71
2.8.4. Çok Uluslu Şirketler (Multi National Countries).....	72
2.8.5. Yap-İşlet-Devret	74
2.9. Yabancı Sermayeli Yatırımların Türkiye Ekonomisine Etkileri	76
2.9.1. Milli Gelir Üzerine Etkileri	76
2.9.2. Vergisel Etkileri	77
2.9.3. Ödemeler Dengesine Etkileri.....	78
2.9.4. Kalkınmaya Etkileri	79
2.9.5. İstihdam Hacmine Etkileri.....	80
2.9.6. Teknolojiye Etkileri.....	80
2.9.7. Rekabet Gücüne Etkileri.....	81
2.10. Türkiye’nin Yabancı Sermaye Çekme Konusundaki Avantajları	83

III. BÖLÜM	85
TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDEKİ YABANCI SERMAYE	
YATIRIMLARI	85
3.1. Yabancı Bankaların Giriş Şekilleri	85
3.2. Yabancı Bankaların Örgütlenme Şekilleri	86
3.2.1. Muhabir Bankacılık.....	86
3.2.2. Temsilcilikler.....	87
3.2.3. Acenteler.....	88
3.2.4. Şube ve İştirakler.....	88
3.3. Yabancı Banka Girişinin Artmasının Nedenleri.....	89
3.4. Yabancı Bankaların Avantaj ve Dezavantajları.....	95
3.4.1. Türkiye Hakkındaki Gizli Bilgiler Yabancı Güçlerin Eline Geçer.....	97
3.4.2. Yabancılaşma Bütün Ekonomiye Yayılır.....	98
3.4.3. Yabancı Bankalar Ulusal Politikaları Engeller.....	98
3.4.4. Yabancı Sermayeli Bankalar Ulusal Şirketleri Dışlar.....	98
3.4.5. Yabancı Bankalar KOBİ'lere Hizmet Vermekten Kaçınır.....	99
3.4.6. Bankacılık Döviz Geliri Sağlamaz.....	99
3.4.7. Yabancı Banka Kriz Çıkınca Kaçar, Mevcut Krizi Büyütür	100
3.4.8. Diğer Olumsuz Etkiler.....	100
3.5. Yabancı Bankaların Ülkemize Girişlerini Çekici Kılan Koşullar	101
3.6. Türk Bankacılık Sektöründe Türk Bankalarıyla Yabancı Bankaların	
Satınalma-Birleşme İşlemleri	102
3.7. Türkiye'de Faaliyette Bulunan Yabancı Sermayeli Bankalar	107
3.8. Türkiye'de Faaliyetleri Sona Eren Yabancı Sermayeli Bankalar	114
SONUÇ	117
KAYNAKLAR	120

KISALTMALAR

BDDK	: Bankacılık Düzenleme Denetleme Kurulu
BIS	: Uluslar arası Ödemeler Bankası
ÇUŞ	: Çok Uluslu Şirketler
DESİYAB	: Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası
DİBS	: Devlet İç Borçlanma Senetleri
DTH	: Döviz Tevdiat Hesapları
DYY	: Doğrudan Yabancı Yatırım
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
IMF	: Uluslar arası Para Fonu
TBB	: Türk Bankalar Birliği
TCMB	: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TKBB	: Türk Katılım Bankaları Birliği
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
UDY	: Uluslar arası Doğrudan Yatırım
YASED	: Yabancı Sermaye Derneği

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Türkiye’de Gruplar Bazında Banka ve Şube Sayıları.....	35
Tablo 2: Bankacılık Sisteminde Banka ve Şube Sayısı	37
Tablo 3: Bankacılık Sisteminde Çalışanlar.....	39
Tablo 4: Öğrenim Gruplarına Göre Banka Çalışanları.....	40
Tablo 5: Cinsiyet Dağılımına Göre Banka Çalışanları.....	41
Tablo 6: Yabancı Bankaların Sektörün Şube Sayısındaki Payları (Haziran 2009)	41
Tablo 7: Uluslar arası Doğrudan Yatırım Girişlerinin Sektörel Dağılımı	54
Tablo 8: 2009 Yılı İlk Yarısında Türkiye’ye En Fazla UDY Girişi Sağlayan Ülkeler...55	
Tablo 9: Yabancı Sermayenin Tercih Nedenleri.....	64
Tablo 10: Yabancı Sermayenin Gelişindeki Etmenler	64
Tablo 11: Türkiye’nin Yabancı Sermaye Çekmede Yaşadığı Sorunlar	82
Tablo 12: Yabancılara Satılan Bankalar	106

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: Şube ve Personel Sayısında Bir Önceki Döneme Göre Değişme	38
Grafik 2: Yıllar İtibariyle Şube ve Personel Sayısı	38
Grafik 3: Türkiye'ye Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişleri	53
Grafik 4: 2009 Yılı İlk Yarısında İmalat Sanayine Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişlerin Dağılımı	54
Grafik 5: 2009 Yılı İlk Yarısında Türkiye'ye UDY Girişlerinin Bölgesel Dağılımı .	55

GİRİŞ

Dünya’da yabancı sermaye yatırımları 1800’lü yıllarda sanayi devrimi ile başlamıştır. Dünya’da teknolojiadaki gelişmeler, ekonomik ve siyasi gelişmeler, küreselleşen dünyada sermaye hareketlerini de hızlandırmıştır. Yabancı sermaye yatırımlarını kısa ve uzun dönem olarak ayırırsak kısa dönemde ödemeler dengesi üzerindeki etkisi olumsuz olur. Kısa dönemde ödemeler bilançosunda sermaye çıkışı olarak yer alan yabancı sermaye yatırımları, uzun dönemde, kâr, teknoloji transferi, hizmet ve ihracat gelir olarak geri dönecektir.

Tüm alanlarda olduğu gibi bankacılık sektöründe de yabancı sermayenin yeni ve karlı Pazar arayışı, yatırımların önce gelişmiş ilkelere gelişmiş ülkelere ve sonrasında gelişmekte olan ülke ekonomilerine doğru yönelmesine sebep olmuştur.

Ülkemizde ve diğer gelişmekte olan ülkelerde rekabeti teşvik edebileceği, teknolojiyi geliştirebileceği ve hizmet çeşitliliğini arttırabileceği, istihdam yaratacağı ve milli gelire olumlu net katkı sağlayacağı yönünde görüşler bulunmaktadır. Fakat bununla beraber, sermaye hareketlerindeki kısıtlamaların kaldırılması, ülke ekonomisinde makroekonomik dengesizliklere neden olduğu, düzenleme ve denetleme yapısındaki yetersizlik halinde yabancı sermayenin varlığı bir takım risklere de sebep olduğu özellikle kriz dönemlerinde yurdu terk etmeleri halinde ödemeler dengesindeki ani daralmalara da sebep olduğu gözlenmektedir.

Yabancı sermayenin nakit olarak, yatırım şeklinde, ortaklık şeklinde ülkeye girişi çeşitli etkiler yaratmaktadır. Bu etkilerin olumlu yada olumsuz sonuçlar vermesi bir ölçüde de o ülke yönetimlerine bağlıdır. Ülkeyi yöneten kadrolar seçici, özenli ve ulusal çıkarlar konusunda dikkatli oldukları sürece yabancı sermaye hareketlerinden olumlu yönde yararlanmak her zaman olanaklıdır. Olayın iki tarafı ve bazen çok tarafı vardır. Yabancı sermaye hareketlerinde olayın tarafları belirli bir çıkar çerçevesinde uzlaşma içinde olmak durumundadırlar. Çıkarın olmadığı yerde bu tür girişimlere zaten gerek bulunmamaktadır. Bu bakımdan, yabancı sermaye için saf anlamda şu yönlerden sakıncaları vardır demek çok bilimsel bir yaklaşım değildir. Her ekonomik olayda olduğu gibi, sakıncalar büyük ölçüde bu tür araçların kullanım

şekline göre ortaya çıkmakta yada şekillenmektedir. Sonuç olarak, bugün gelinen noktada yabancı sermaye girdiği ülkeye sakıncaları gözardı edilecek düzeyde olumlu etkiler ve yararlar sağlamaktadır. Özellikle gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkeler açısından yabancı sermaye, dış borca göre oldukça yararlı görülmektedir.

Ülkemizde yabancı sermayeli bankaların ulusal ekonomiye ve bankacılık sektörüne olumlu ve olumsuz etkilerinin incelemeyi, değerlendirmeyi amaçlayan ve 3 bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde bankacılık sektörü hakkında bilgi verilmektedir. Bankacılık sektörünün yapısı irdelenmiş, Türk Bankacılık sektörü dönemler itibari ile incelenmiştir.

Özellikle 80 sonrasında 24 Ocak kararlarıyla serbest piyasaya geçme yönünde ilk adımları atan Türkiye ekonomisi de transformasyon sürecine girmiştir. Finansal serbestleşme dönemiyle yabancı sermayeli bankaların da girişleri kolaylaşmıştır. Finansal serbestleşme hareketlerinin giderek artması yayılmasıyla birlikte ulusal bankacılık sektörlerine yabancı banka girişlerinin önündeki engeller de kaldırılmaya başlanmıştır.

Tezin asıl amacı bankacılık sektöründe yabancı sermaye yatırımlarının Türk finans sistemi üzerindeki etkilerini ortaya koymaktır.

İkinci bölümde yabancı sermaye kavramı, türleri, yabancı sermayenin ülkeye giriş yolları, Dünya’da ve Türkiye’de yabancı sermaye yatırımlarının tarihsel gelişim süreci incelenmiştir. Yabancı sermaye yatırımlarının ulusal sektöre getirmiş olduğu avantaj ve dezavantajlar üzerinde durulmuştur. Dünya çapında önemi giderek artan yabancı sermaye yatırımlarının genellikle portföy yatırımları veya doğrudan yabancı sermaye yatırımları şeklinde gerçekleştiği görülmektedir.

Üçüncü bölümde Türkiye’de yabancı sermayeli bankaların giriş şekilleri ve 2009 yılına kadar yapılan yabancı banka girişleri irdelenmiştir.

Son yıllarda özellikle yerli bankaların tamamını veya hisselerinin bir kısmını satın alarak sektöre giriş yapan yabancı bankaların payı hem sayı hem de aktif büyüklüğü bakımından önemli boyutlara ulaşmıştır. Bu artış hem finans sistemi hem de ekonomi üzerindeki olası etkilerini tartışma konusu haline getirmiştir.

Finansal serbestleşme yabancı sermayeli bankaların girişlerini kolaylaştırmıştır. 1980 yılında 4 olan yabancı sermayeli banka sayısı, 2009 yılında 17'yi bulmuştur. Yabancı sermayeli bankalar bir ulusal banka ile birleşme, bir bankayı satın alma, yeni bir banka kurma yoluyla olabildiği gibi, sadece şube açarak da sektöre girişi gerçekleştirmişlerdir. Yabancı sermayeli bankaların rekabeti arttırarak, altyapı, teknoloji ve istihdamda iyileştirmeler sağladığı görülmektedir. Ancak Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde ekonominin düol bir yapıya dönüşmesine, krizin derinleşmesine ve ekonominin zarara uğramasına neden olmaktadır. Türkiye'deki yabancı sermayeli bankaların ülkeye giriş yolları, hangi bankalarla ne şekilde birleşme yoluna gittiğini gösteren verilerle sonuçlandırılmıştır.

I. BÖLÜM

BANKACILIK VE TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN YAPISI

1.1. Bankanın Tanımı

Bankalar gerçek ve tüzel kişilerin tasarruflarını toplayarak bunları gelir sağlayıcı işlere kredi yoluyla kanalize eden, ödemelerde aracılık yapan, para nakli, senet tahsili, emanet kabulü gibi çeşitli hizmetler gören işletmelerdir. Ancak bugün, işletmelerin ve piyasa araçlarının çok çeşitli ve karmaşık olması çağdaş bankaya, ekonomilerde çok seçkin ve etkin bir nitelik kazandırmıştır.¹

Banka kelimesi İtalyanca banca kelimesinden Türkçeye geçmiştir. Banco sözcüğünün İtalyancadaki anlamı masa, sıra ya da tezgah demektir. Para bozma gişesi, para bozma yeri anlamına gelir. Bankacılığın gösterdiği tarihi gelişme, para kavramının gelişmesiyle yakından ilişkilidir. Bilinen en eski banka Mezopotamya'daki Kızıl Tapınak'tır. Hamurabi yasalarında banka işleminin nasıl yürütüleceği, borçların nasıl tahsil edileceği, komisyonların nasıl belirleneceği konusunda hükümler yer almaktaydı. Sonraki yüzyıllarda bankacılık zengin ailelerin de uğraşmaya başladığı bir konu hâline geldi.²

Yine Bankacılık Kanunu m. 2'de şu şekilde tanımlanmıştır: Bu kanuna göre "banka adı altında Türkiye'de kurulan kuruluşlar" ile "yurtdışında kurulu bankaların Türkiye'deki şubeleri" banka sayılır.

Doktrinde: Banka, halktan topladığı ya da kendi sahip olduğu paraları kredi olarak kullandıran ve para akışına aracılık eden anonim şirket şeklinde kurulmuş olan iktisadi işletmelerdir.

1.2. Bankaların Görevleri

Bankaların kuruluş amaçlarına göre çeşitli faaliyetleri olmasına rağmen, bankaların yerine getirdikleri temel görevlerini şöyle sıralayabiliriz³:

¹ Mikail Atlan, *Fonksiyonlar ve İşlemler Açısından Bankacılık*, Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş., 2001, s. 41.

² Mehmet Günel, *Para Banka ve Finansal Sistem*, 2. Baskı Ankara 2007, s. 107.

³ www.muhasabedersim.blogcu.com/bankanin/gorevleri-36542761.html.01.08.09

1.2.1. Aracılık

Bankalar tasarrufu olan kişi ve kuruluşlardan mevduat alarak topladıkları fonları, kredi olarak talep eden kişi ve kuruluşlara aktarmada aracılık ederler. Böylelikle ekonomi içinde en önemli görevi üstlenirler.

1.2.2. Kaynaklara Akıcılık Sağlama

Bankacılık sistemi paranın transferi sistemi olma görevi ile ulusal ve uluslararası düzeyde kaynaklara akıcılık sağlar. Yani paranın bir müddet için ihtiyacı olmayandan ihtiyacı olanlara aktarılması işlevini görür.

1.2.3. Kişilerin ve Kurumların Sahip Oldukları Maddi Varlıkların Rasyonel Bir Biçimde Kullanımını Sağlama

Halkın, parasal, finansal ve reel aktiflerinden oluşan mal varlıklarının kullanım biçimi üzerinde, bankacılık kesiminin oluşturduğu, faiz seçenekleri, gelir imkânları, vade farkları ve nakit akışı kolaylıklarının önemli rolü vardır. Bu konuda hâlık aydınlattığı gibi ekonomideki nakit akışlarının daha sağlıklı dolaşımını sağlar.

1.2.4. Kaynak Kullanımlarını İyileştirme

Bankaların ekonomik kalkınmaya katkıda bulunabilmesi için, yeni bir değer, yeni bir servet yaratmakla beraber, topladıkları kaynakların belirli yörelere, sektörlere, kişilere aktarılması ile ülke kaynaklarının dağılımını da yönlendirecektir.

1.2.5. Kısa Süreli Fonları, Uzun Süreli Fonlar Hâline Dönüştürme

Kişilerin kısa süreli ve sahip oldukları küçük miktardaki fonları toplayan bankalar, bunları ekonomide uzun süreli fonlar hâline dönüştürmekte ve böylelikle de yatırımlara finans sağlamaktadır.

1.2.6. Kaydi Para veya Banka Parası Yaratma

Bankalar satın alma gücüne, genellikle hesaptan hesaba devir esasına dayandığı için kaydi para denilmektedir. Kaydi para, maddi varlığı olmayan, yalnızca bankaların hesaplarına alacak veya borç kaydı düşülmek suretiyle yaratılan bir

değişim, bir ödeme aracı olarak tanımlanabilir. Bankaların müşterilerine kredi açması ve bu kredi limitleri içinde çek kullanma hakkı tanınması veya kredi kartı uygulamaları, kaydi para yaratabilmektedir. Günümüzde elektronik bankacılığın gelişmesi ile ekonomide banknot ve çeklerin daha az dolaştığı, ödemelerin yaygın olarak bankalarda hesaptan hesaba aktarma yolu ile yapıldığı ekonomik düzene geçiş yaşanmaktadır.

1.2.7. Ulusal ve Uluslararası Ticareti Geliştirme

Bankacılık sistemi, geliştirdiği, uyguladığı çeşitli ödeme ve kredilendirme yöntemleri finansal kiralama, factoring, forfaiting gibi finansman teknikleri, teminat mektupları, belgeler karşılığında ödeme, akreditif (belirli bir nicelikteki para için bir bankanın veya bir finans kurumunun yükümlülüğü altında, üçüncü bir kişi yararına bir başka bankada veya şubesinde açtırılan kredi) gibi ödeme yöntemleri ile ulusal ve uluslararası ticaretin artmasına katkıda bulunmaktadır.

1.2.8. Para Politikasının Etkinliğini Artırma

Bir ekonomide etkili bir para politikasının izlenebilmesi için gelişmiş bankacılık sisteminin varlığı gereklidir. Merkez bankalarının para politikasına ilişkin olarak kullandıkları reeskont faiz hadleri, açık piyasa işlemleri, karşılık oranları gibi tüm araçlar, ancak gelişmiş bir bankacılık sistemi aracılığı ile ekonomi üzerinde etkili olmaktadır.

1.2.9. Gelir ve Servet Dağılımını Etkileme

Bankacılık sistemi izlediği kredilendirme politikası ile ekonomide gelir ve servet dağılımını etkileyebilmektedir.

1.3. Bankacılığın Tarihçesi

1.3.1. Osmanlı Döneminde Bankacılık

Klasik Osmanlı düzeninde, para arzın ayarlanması, kredi hacminin düzenlenmesi, altın, döviz rezervlerinin yönetimi ile iç ve dış ödemelerin

gerçekleştirilmesi, hazine, darphane, sarraflar, vakıflar, bedestenler ve loncaların yüklendiği değişik rollerin bir araya gelmesiyle yerine getiriliyordu. Osmanlı paraları imparatorluk sınırları dahilinde Venedik, Floransa, Macaristan ve Memluk paraları ile birlikte dolaşımdaydı. İlk Osmanlı parası akçe 1326 yılında, ilk altın sikke Sultanı ise 1477 yılında basıldı. “Kaime” adındaki ilk banknotlar 1843 yılında basıldı. Bu banknotlar hazine bonusu yerine de kullanılabilirdi. 1844 yılında “Usulü Cedîde Üzere Tashihi Ayar” karamamesiyle “Mecidiye” adında standart hale getirilmiş yeni altın ve gümüş paralar bastırılarak iki metalli bir para sistemine geçildi. Bu para reformunun sonuç vermesi için Osmanlı parasının İngiliz parasına karşı kurunun sabit tutulması gerekiyordu. Bu amaçla Galata Bankalarından Alleon ve Baltazzi ile bir anlaşma yapıldı. Bu anlaşmaya göre İngiltere ve Fransa’ya yapılacak ödemeler, bankerler tarafından belli bir ödeme karşılığında, sabit kur üzerinden yapılacak ve bu şekilde Osmanlı parasının değerinde istikrar sağlanmış olacaktı. 1847 yılında Osmanlı hükümeti Galata Bankerlerine Bank-ı Dersaadet adında bir banka kurmaları için izin verdi. Böylece Osmanlı İmparatorluğu’nda ilk defa dış ödemeleri düzenleme işlevini üstlenen bir banka kurulmuş oldu.⁴

Batıda ticaretin gelişmesi ve sanayi devrimi sonra artan ekonomik refah sonucunda bankacılık sektöründeki gelişmenin Osmanlı Devleti tarafından çok fazla önem görmemesinin sebebi, ticaret, faizcilik gibi meslekleri Türk ve Müslüman olmayan kişilere bırakmalarının önemi büyüktür. Osmanlı ekonomisinin Batı Avrupa’da gerçekleştirilen sanayi devrimine ayak uyduramaması ve yakın zamanlara kadar esnaf ve zanaatkarlara dayanan kapalı bir ekonomik düzen içinde kalmasıdır. Bununla birlikte Osmanlı devrinde kısmen de olsa bankacılık işlemlerine benzer bir çalışma içinde olan ve kendilerine sarraf ve Galata bankerleri adı verilen bazı kişiler mevcuttur. Onlar Osmanlı hazinesinin para bakımından sıkıntıya düşmesi oranında etkinlik ve saygınlık kazanmışlardır.⁵

⁴ www.tcmb.gov.tr/yeni/banka/tarihce.html.27.10.2009

⁵ İlker Parasız, *Para Banka ve Finansal Piyasalar*, Ezgi Kitabevi, Bursa 2000, s. 109.

J. Alleon ve T. Baltazzi isimli iki Galata bankeri tarafından 1847’de kurulan Bank-ı Dersaadet, diğer adıyla İstanbul Bankası (Banque de Constantinople) 1852 yılında kapanmak zorunda kalmıştır.⁶

1856-1875 döneminde, devlete borç vererek faiz geliri sağlamak amacıyla 11 yabancı sermayeli banka kurulduğunu ve bu bankalardan bazılarının daha sonra Osmanlı Bankası’na katıldığını, diğer bazılarının da 1876 Osmanlı-Rus Savaşı’nın ardından faaliyetlerine son verdiklerini belirtmektedir. Bu bankalardan sadece bir tanesi 2000’li yıllara kadar faaliyetini sürdürmüştür. Bu banka 1863 yılında kurulan ve o zamanki adı Bank-ı Osmani-i Şahane olan Osmanlı Bankası olup, kriz sonrasında Doğuş grubunun büyük bankası olan Garanti Bankası ile birleştirilmiştir.⁷

Osmanlı döneminde kurulan bankalar yabancı sermayeyle kurulan veya yabancı şirketlerin faaliyetlerini finanse etmek amacıyla kurulan bankalardır. O dönemde sadece iki milli banka kurulmuştur. Bu bankaların ilki Mithat Paşa’nın 1868’de kurduğu Emniyet Sandığı’dır.

Sermayesiz olarak kurulmuş olan İstanbul Emniyet Sandığı’nın sonraki yıllarda sağladığı kârlar sermaye yerine ihtiyatlar hesabına aktarılmıştır. Kuruluş yıllarında tüccarlardan oluşan bir kurul tarafından yönetilmiş olan sandık 1886 senesinde Ticaret ve Nafia Nezareti’ne bağlanmış ve bu yıldan itibaren Şurayı Devlet (Danıştay) Maliye Nezareti Divan-ı Muhasebat’dan (Sayıştay) seçilmiş birer üye ile Ticaret Odası’nın seçtiği 2 üye tarafından idare edilmeye başlamış, 1907 yılında ise sandığın yönetimi Ziraat Bankası’na bağlanmıştır.⁸

O dönemde kurulan diğer banka ise Ziraat Bankası’dır. Mithat Paşa’nın 1868’de kurduğu ve bugünkü Tarım Kredi Kooperatiflerinin fonksiyonunu yerine getirmesi düşünülen “Memleket Sandıkları”nın 15-20 yıl sonra amacından uzaklaşması, bunun üzerine kurulan “Menafi Sandıkları”nın da istenen sonuçları vermemesi üzerine, 1888 yılında bunların yerine Ziraat Bankası kurulmuştur. Banka 1916 yılında kanunla kurulmuş bir devlet bankası haline gelmiştir.⁹

⁶ Öztin Akgüç, “100 Soruda Türkiye’de Bankacılık”, Gerçek Yayınları, İstanbul 1987, s. 9.

⁷ İlker Parasız, *Para Banka ve Finansal Piyasalar*, Ezgi Kitabevi, Bursa 1998, s. 109.

⁸ Selim Tarlan, *Tarihte Bankacılık*, Başbakanlık Basımevi Ankara 1986, s. 75.

⁹ Günal, *a.g.e.*, s. 174.

İkinci Meşrutiyet'in ilan edildiği 1908 yılından 1923'e kadar geçen süre içinde 11'i İstanbul'da, 13'ü Anadolu şehirlerinde olmak üzere toplam 24 milli banka kurulmuş, bunlardan 14'ü Cumhuriyet döneminde de faaliyetini sürdürmüş, diğerleri kapanmak zorunda kalmıştır. Sadece iki, Türk Ticaret Bankası A.Ş. ve Milli Aydın Bankası - Tarihbank A.Ş banka faaliyetini uzun yıllar sürdürmüş olup, bu bankalarda TMSF'ye devredilmiş ve devir işlemleri idare mahkemesinde ve Danıştay'da dava konusu olmuştur.¹⁰

1.3.2. Cumhuriyet Döneminde Bankacılık

Cumhuriyet döneminde bankacılık çeşitli evrelerden geçmiştir. Bankacılığın gelişmesi beş dönemde incelenmiştir. Ancak, yılların özellikleri farklı olduğu için sekiz bölümde inceleyeceğiz:¹¹

1. 1923-1932: Milli bankacılığın geliştiği dönem
2. 1933-1944: Devletçilik ve devlet bankalarının kuruluş dönemi
3. 1945-1960: Özel bankaların gelişme dönemi
4. 1961-1979: Planlı dönem
5. 1980-1990: Bankacılıkta serbestleşme ve dışa açılma dönemi
6. 1990-1998: Holding bankacılığı ve Hazine finansörlüğü dönemi
7. 1999-2002: Krizler, BDDK ve TMSF'nin Banka Patronluğu
8. 2003-2006: Bankacılıkta Yabancı Sermaye Dönemi

1.3.2.1. 1923-1979: Kamu ve Özel Bankaların Kuruluş ve Gelişim Dönemi

Hükümet ve toplumun tarım, ticaret ve sanayi kesimlerinin önde gelenlerinin katılımıyla yapılan İzmir İktisat Kongresi'nde, ekonomik gelişme için ulusal bankacılığın kurulmasının gerekliliği tüm katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Kongre'de ifade edilen görüşlere göre özel kesimin olanakları henüz güçlü

¹⁰ Akgüç, *a.g.e.*, s. 11.

¹¹ Akgüç, *a.g.e.*, s. 16.

bankalar kurulması için yeterli değildir. Bankaların kurulmasında devletin katkısı olmalıdır.¹²

Devlet bu dönemde milli bankacılığın gelişimini desteklemiştir. Bu dönemde; 1924'te Türkiye İş Bankası (Türkiye'de kurulan ilk kalkınma bankasıdır), 1925'te Türkiye Sınai ve Maadin Bankası (1932'de Türkiye Sanayi ve Kredi Bankası oldu), 1927'de Emlak ve Eytam Bankası (1946'da Türkiye Emlak Kredi Bankası oldu) kurulmuştur. Bu milli bankaların yanı sıra, 1924-1932 döneminde 29 adet tek şubeli yerel banka kurulmuş ve çoğu 1929-1930 dünya ekonomik bunalımı ile birlikte kapanmıştır. 1933-1944 döneminde, birçok devlet bankası kurulmuştur. Özel yasalarla kurulan bu bankalar şunlardır: Sümerbank (1933), Belediyeler Bankası - daha sonra adı İller Bankası oldu- (1933), Etibank (1935), Denizbank (1935), Halk Bankası ve Halk Sandıkları (1938). Ancak, kurulan özel bankaların birçoğu aynı dönemde kapanmak zorunda kalmıştır.¹³

İkinci Dünya Savaşı sonrasında özel bankalar yavaş yavaş gelişmeye başlamıştır. Savaş sonrası içte ve dıştaki ekonomik canlanmanın sonucu olarak hareketlenen bankacılık sektöründe, bu dönemde başta Yapı ve Kredi Bankası, T. Garanti Bankası, Akbank, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası gibi bankalar olmak üzere, üçü özel kanunlarla, bankalararası birleşmeler dahil 30 yeni banka kurulmuştur. Özel bankaların geliştiği bu dönemin diğer bir özelliği banka sayısı ile birlikte şube sayısında da artış olması ve şube bankacılığının yaygınlaşmaya başlamasıdır. Bu dönemde, özel yasalarla üç banka kurulmuştur: 1952'de Denizcilik Bankası, 1954'te Türkiye Vakıflar Bankası, 1959'da da Türkiye Öğretmenler Bankası.

Bankacılıktaki gelişmelere paralel olarak, bankacılık mesleğinin gelişmesi, işbirliğinin sağlanması ve haksız rekabeti önleyici kararların alınması ve uygulanması amacıyla, tüzel kişiliği haiz Türkiye Bankalar Birliği kurulmuş ve 1958 yılında faaliyete geçmiştir. 1945-1960 döneminde 30 banka kurulmasına karşılık, 14 banka tasfiye olunmuş veya faaliyetini durdurmuştur. Bu 14 bankanın dördü 1959,

¹² Ünal Korukçu, *Bankacılığın Tarihsel Gelişimi*, 40. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık sistemi, Bankalar Birliği Yayınları, Ankara, Ekim 1998, s. 3, Aktaran: Mete Sezgin, A. Aslan Şendoğdu, *Günümüz Bankacılığında Banka Hizmetleri Pazarlaması*, Literatürk Yayınları, Şubat 2008, s. 22.

¹³ Akgüç, *a.g.e.*, s. 36.

biri de 1958 yılında faaliyetlerini sona erdirmiştir. Türkiye ekonomisinde 1950'lerin sonunda yaşanan ekonomik bunalım ve bunun sonucunda uygulanan 1958 istikrar programının bankalar üzerindeki olumsuz etkisi, 1960'lann başında da devam etmiştir.

Planlı dönem denilen (1961-79 döneminde) ekonomik faaliyetlerin 5 yıllık kalkınma planı ve yıllık programlara bağlandığı bu dönemde ithal ikamesi tipi sanayileşme stratejisinin benimsenmesi buna paralel olarak finansman anlayışını da etkilemiştir. Kamu iktisadi kuruluşlarının finansman sorunlarının çözümü için 1964 yılında Devlet Yatırım Bankası Kurulmuştur. Özel sektörün orta ve kısa vadeli ihtiyacını karşılamak için 1963'te Sınai Yatırım ve Kredi Bankası faaliyete geçmiştir (Bu iki banka mevduat toplamadığı için banka dışı mali aracı kategorisine girmektedir). Ticari bankacılık alanında uygulanan politikalar sisteme girişleri önlemiş, böylece mevcut oligopolcü yapı güçlenmiştir. Bu sırada bölgesel bankaların tümü kapanmıştır. Buna karşılık çok şubeli büyük bankacılığa doğru bir gelişim olmuştur.¹⁴

1970'li yılların ortalarında da bankaların yönetimini özel holdinglerin ele geçirdiği görülmektedir. Bu durum özellikle 7129 sayılı yasanın 38'inci maddesinden kaynaklanmıştır. Bu madde, bankacıların en az % 25 sermayesine sahip olduktan sonra iştiraklerine açtıkları kredi oranında üst sınırı kaldırmıştır.¹⁵

Daha sonra unvanı Türk Dış Ticaret Bankası (DIŞBANK) olarak değiştirilen ve % 24'ü yabancılara ait olan Amerikan-Türk Dış Ticaret bankası ile % 60'ına yabancılardan sahip olduğu Arap-Türk Bankası, bu dönemde Türk Bankacılık sektörünün dışa açılmaya başladığını göstermektedir.¹⁶

Kısacası, planlı dönemde, ticari bankaların kuruluşu sınırlanmış ve ihtisas bankacılığı ön plana çıkmış, küçük ve yerel bankalar azalmış, çok şubeli büyük ölçekli bankacılık ve holding bankacılığı yaygınlaşmıştır. Holding bankacılığının gelişmesinde 7129 sayılı Bankalar Kanunu'nun "bankaların en az % 25 sermayesine sahip buldukları iştiraklerine açacakları kredi oranında üst sınırı" kaldıran 38.

¹⁴ Parasız (2000), *a.g.e.*, s. 111.

¹⁵ Mehmet Takan, *Bankacılık Teorileri Uygulama ve Yönetim*, Nobel Yayınevi, Mart 2001, s. 7.

¹⁶ Günel (2007), *a.g.e.*, s. 176.

maddesi ile özel kesime sağlanan teşvikler, holdinglere tanınan vergi avantajları ve kamuoyunda prestij kazanma gibi nedenlerin etkili olduğu ifade edilmektedir.¹⁷

1.3.2.2. 1980-1990 Yapısal Değişim Dönemi

1980 yılından itibaren Türk finans piyasaları büyük ölçüde dışa açılmış ve serbestleştirilmiştir.¹⁸

1 Temmuz 1980'den itibaren faiz oranlarının serbest bırakılmasıyla mevduat ve kredi faizleri hızla yükselmeye başlamıştır. Aynı dönemde banker kuruluşlarının hızla çoğalması ve kendilerine para yatıranlara yüksek gelir sağlamaları bankaların da moda uymalarına neden olmuştur. Daha sonra ise faiz oranlarının saptanmasında centilmenlik anlaşmalarının yapıldığı gözlenmiştir.¹⁹

Sermaye Piyasası Yasası'nın çıkartılması İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın yeniden canlandırılması finansman bonusu, mevduat sertifikası, tahvil alım satımı, repo işlemleri, pay senedi vb. gibi finansal araçların hızla gelişmesi bankaların düşük maliyeti fon olanaklarını ortadan kaldırmıştır. Tasarruf sahiplerinin önündeki seçeneklerin artması iç finansal piyasalarda bankaların paylarını azaltıcı yönde etki yapmıştır.²⁰

Ekonomide dışa açılma ve mevzuattaki liberalizasyon sonucu bu dönemde yabancı bankaların sayısı hızla artmış ve birçok yeni ticaret bankası kurulmuştur. 1980-90 döneminde kurulan ticaret bankası sayısı 19 olup, bunlardan 8'i yabancısıdır. Bu dönemde, ayrıca 4'ü yabancı sermayeli olmak üzere 8 kalkınma ve yatırım bankası kurulmuştur. 1980-1990 döneminde, Türkiye'de yabancı bankaların sayısı artarken, Türk bankaları da yurt dışına açılarak şube veya temsilcilik açmış, banka kurmuş veya kurulu bankalara iştirak etmiştir. 1982 sonunda başlayan banker krizi, 1983 ve 1984'te 6 milli bankanın faaliyetine son vermesine neden olmuştur. Bu çerçevede 1983'te Hisarbank, İstanbul Bankası ve Ortadoğu İktisat Bankası (ADİBANK) zorunlu olarak T.C. Ziraat Bankası'na devredilmiş, işçi kredi

¹⁷ Öztin Akgüç, *1980 Sonrası Türk Bankacılığının Özellikleri*, 75. Yılda Paranın Serüveni Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, s. 131.

¹⁸ Oğuz Esen, *Türk Bankacılık Sektörü*, İmaj Yayınevi, Ankara, Ekim, 2001, s. 247.

¹⁹ Parasız (2000), *a.g.e.*, s. 112.

²⁰ Parasız (2000), *a.g.e.*, s. 112.

bankasının ise faaliyetine son verilmiştir. 1984'te ise İstanbul Emniyet Sandığı T.C. Ziraat Bankası ile birleşmiş Türkiye Bağcılar Bankası'nın da bankacılık faaliyeti sona erdirilmiştir.²¹

Bankaların kısa vadeli likidite gereksinimlerinin karşılanması ve likidite fazlalarının değerlendirilebilmesi amacıyla T.C. Merkez Bankası bünyesinde Interbank (bankalararası) piyasası kurulmuştur.. Bu piyasada işlem hacmi önemli boyutlara ulaşmıştır. 1980'li yıllarda az şubeli toptancı bankacılık yapan banka sayısında artış olmuştur. Bunda özellikle yabancı bankaların ve yeni kurulan şube ağı olmayan bankaların rolü büyük olmuştur. Ayrıca para piyasasındaki gelişmeler de toptancı bankacılığın gelişmesine katkıda bulunmuştur. 1990'lı yıllarda ise kaynak ihtiyacı nedeniyle az şubeli bankaların çoğu, yeni şubeler açmaya başlamıştır.²²

1980'li yıllarda Türk banka sistemi, dışa açılmaya paralel olarak ülkemizde şube açan anıcı bankaların yoğun rekabetiyle karşılaşmıştır. Bu rekabet Türk banka sisteminde etkinliği artırmıştır. Ancak bu dönemde Türk bankaları yabancı ülkelerde şube açmaya başlamışlardır.²³

1980'li yıllardan itibaren reel pozitif faiz politikası ve otomasyondaki gelişmeler, birçok şubeyi kârlı olmaktan çıkarmıştır. Bunun sonucunda, bir süre bankalar işletme giderlerini azaltmak amacıyla, şube kapatma ve personel sayısını azaltma politikası izlemişler, fakat son yıllarda sanayileşmenin Anadolu'ya yayılmasıyla birlikte, mevcut bankaların şube sayılarını yeniden arttırma politikası izlemesine neden olmuştur. Bu da sektörde maliyetlerin yeniden artmasına yol açmıştır.²⁴

1990'lı yıllara doğru döviz tevdiat hesapları (DTH) yaşanan para ikamesi olgusu çerçevesinde önemli rakamlara ulaşmıştır. Ayrıca, yalnızca mevduat toplama ve kredi verme işlemine dayanak klasik bankacılık rolünün değişmesi bankaların aktif ve pasif yapılarına da yansımıştır.²⁵

²¹ Akgüç (1987), *a.g.e.*, s. 69-70.

²² Takan, *a.g.e.*, s. 8.

²³ Parasız (2000), *a.g.e.*, s. 112.

²⁴ www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/oguzbanka.doc (Oğuz Yıldırım, "Türk Bankacılık Sektörünün Temel Sorunları ve Sektörde Yaşanan Mali Riskler"

²⁵ Takan, *a.g.e.*, s. 9.

Türkiye ekonomisi, özellikle 1990'ları sıklaşan aralıklarda yaşadığı bir kriz süreci içinde geçirmiştir. Bu süreç boyunca kısmi istikrar programları uygulamaya konmuş olsa da, bunların kalıcı bir başarısı olmamış ve ulusal ekonomi, yaşanan bu krizlerden olumsuz yönde etkilenecek ciddi bir daralma sürecine girmiştir. 1998 yılının 2. yarısından itibaren derinleşen ekonomik kriz, bir yandan söz konusu dışsal şokların, bir yandan da 1990'lı yıllar boyunca sürdürülen dışa bağımlı yapay büyüme stratejisinin ve çarpık toplumsal bölüşüm ve birikim mekanizmalarının bir sonucudur.²⁶

1993 yılında dış ticaret açığı en yüksek seviyesine ulaşmış yıl sonunda finansal piyasalarda istikrarsızlığın artması ve döviz kurlarındaki aşırı dalgalanmalar, ekonomide geleceğe ilişkin kötümser beklentileri arttırırken, belirsizlik ortamını da beraberinde getirmiştir. Bununla birlikte artan bütçe açıkları ve yükselen fiyatların yol açtığı iç dengesizlikler sonucu bozulan dış denge, 1994 yılındaki ekonomik gelişmeleri etkileyen faktörler arasında yer almıştır.²⁷

Yabancı bankalardan örnek olarak yeni bankacılık ürünleri geliştirmişlerdir. Özellikle 1990'lı yıllara doğru birçok ticari banka teknolojik altyapı ve otomasyon çalışmalarını tamamlamışlardır.

1.3.2.3. 1990-1998: Holding Bankacılığı ve Hazine Finansörlüğü Dönemi

1980'li yıllarda finansal piyasalarda yaşanan gelişmeler sonucu oluşan ortamda, bankalar 1990 sonrasında daha farklı bir yapıya kavuşmuşlardır. Artık teknolojik yatırımlar yapılmış, para ve sermaye piyasalarının kurumsallaşması tamamlanmıştır. Tüm bu yapısal gelişmelere ilaveten, Ağustos 1989'da yürürlüğe giren Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında 32 sayılı Karar ile birlikte kambiyo rejiminde yaşanan serbestleşme bankaların döviz işlemlerine yönelmelerine ve artık yurtdışından kaynak bulmalarına da imkan sağlamıştır. 32 sayılı Karar'ın getirdiği serbestleşme, 1990'ların başlarında kamu açıklarının giderek büyümesi ve buna bağlı olarak ihraç edilen yüksek faizli Hazine Bonoları ve Devlet Tahvilleri bankaları kolay yoldan para kazanmaya itmiştir. Faizlerin yükselmesi ve sermaye

²⁶ Yeldan (2001), *a.g.e.*, s. 157-160.

²⁷ Karlık (1999), *a.g.e.*, s. 409.

hareketlerinin serbestleşmesi, faiz-kur makasının açılmasına ve Türkiye'ye kısa vadeli sermaye girişinin artmasına, yani bankaların açık pozisyonlarının büyümesine yol açmıştır. Bu durum bankaların kur riskini artırmıştır.²⁸

Bankacılık sektöründe 1990'lı yıllarda ciddi bir değişim gözlenmiştir. Merkez Bankası bünyesinde bankalararası para piyasaları ile döviz ve efektif piyasalarının oluşturulmasıyla bankalararası borç verme işlemleri yoğunlaşmış, döviz işlemleri üzerindeki sınırlandırmaların kaldırılmasıyla beraber yabancı bankalarla olan ilişkiler gelişme göstermiştir. Bankalar teknolojik altyapılarına önemli oranda yatırım yapmışlar, bireysel bankacılık ve kredi kartları alanlarında birçok yeni ürünü tüketicilerin kullanımına sunmuşlardır. Bütçe açıkları sonucunda giderek artan kamunun iç borçlanma gereği bankalara yurtdışından düşük maliyetli fon sağlayıp, devlet iç borçlanma senetlerine (DİBS) yatırım yapmaya yönlendirmiştir. Bu gelişme bankaların bilanço yapılarını da oldukça değiştirmiş, bankalar daha fazla açık pozisyon taşımaya başlamışlardır. Bu dönemde, Türkiye Öğretmenler Bankası, 1992 yılında T. Halk Bankası'na devredilmiştir.²⁹

1993 yılının sonlarına doğru hükümetin uyguladığı yanlış ekonomik politikalar ve Hazine ihalelerini iptal etmesi ve bunlara bağlı olarak uluslararası rating kuruluşlarının ülkemizin kredi notunu düşürmesi kriz ortamını hazırlamıştır. Bu gelişmeler, aşın değerlenen TL'de devalüasyon beklentisiyle birleşince 1994 başlarında kriz patlak vermiştir. Hazine ihalelerinin iptali sonucu piyasada kalan TL, Hazine ve TCMB arasındaki uyuşmazlık nedeniyle piyasada kalmış ve dövize yönelmiştir. Bu durum kurlarda hızlı bir artışa yol açmış ve büyük oranda açık pozisyonu olan bankalar zor durumda kalmıştır. 1990 yılında 1.8 milyar dolar olan bankacılık sektörünün açık pozisyonu 1993 sonunda 4.8 milyar dolara ulaşmıştır. Döviz kurundaki ani hareketler yüksek kur riski taşıyan bankaların kambiyo zararlarının büyümesine, bazı bankaların ödeme güçlüğü içine girmesine, bazılarının ise kapanmasına yol açmıştır. Bu çerçevede, Marmarabank TYT Bank ve İmpexbank

²⁸ Mehmet Günal (1995), *Bankacılık Sektörünün Açık Pozisyon Üzerine Bir İnceleme 1989-1995* Uzman Gözüyle Bankacılık, Sayı: 10, Haziran 1995, s. 8-15.

²⁹ Mete Bumin - Ferhun Ateş, *Sorunlu Bankaların Çözümlemesi, Türkiye Deneyimi*, Palme Yayıncılık, Ankara 2008, s. 37.

kapanmıştır. 5 Nisan Kararlarının ardından kur üç günde neredeyse iki misline çıkmıştır.³⁰

1994 krizi özellikle döviz açısından açık pozisyonda olan bankaları olumsuz yönde etkilemiştir. Bu krizi 1997 dünya krizi sonucu krize giren Türk işletmelerinden verdikleri kredileri tahsil edemeyen bazı bankaların mali durumlarının bozulması ve mevduat sigorta fonuna devredilmeleri izlemiştir.³¹

1990'lı yıllarda, Türkiye ekonomisinde önemli bir dolarizasyon yaşanmıştır. 1990'da Döviz Tevdiat Hesaplarının geniş tanımlı para arzı M2Y içindeki oran % 23.3 iken 1994'te bu oran % 47.3'e çıkmıştır. Bu durum kriz öncesi dönemde bankaların döviz kaynaklarına bağımlılığının da bir göstergesidir.

5 Nisan kararlarının bankacılık sektörü açısından önemli bir diğer boyutu da mevduata % 100 güvence verilmesidir. Ayrıca, munzam karşılık ve disonibilite oranları ile ilgili köklü değişiklikler yapılmıştır. Bunların yanı sıra, "Sermaye Tabanı / Risk Ağırlıklı Varlıklar, Gayrinakdi Krediler ve Yükümlülükler" standart rasyosuna ilişkin 12. No.lu Tebliğ ve bu Tebliğ'deki sermaye tabanını esas alan "Yabancı Para Net Genel Pozisyonu / Sermaye Tabanı" Standart Rasyosuna İlişkin Tebliğ yayımlanmıştır. Bu tebliğlerin amacı bankaların açık pozisyonlarını azaltmaya veya özkaynaklarını bu riskleri karşılayacak düzeye getirmeye zorlamaktır. Gerçekten de alınan önlemler sonucu, piyasada TL'ye olan güven yeniden tesis edilmiş ve bankaların açık pozisyonlarında bir azalma görülmüştür.

1990 sonrası dönemin bir başka özelliği, Türk bankalarının yurtdışında banka kurası ve kurulan bankalara iştirak etmesidir Türkiye'de açılan yabancı banka ve şubelerinin sayısında da artış kaydedilmiştir. Yani bu dönemde Türk bankacılığının dışa açılması hızlanmıştır. Bu dönemde ilk defa bir kamu bankasının özelleştirilmesi sağlanmıştır. Etibank, Denizbank ve Anadolu Bank olarak üçe ayrılmış ve devlet bu üç bankanın isim haklarını satmıştır. Ayrıca, bu dönemde bazı bankalar el

³⁰ M. Günel (1999), *Para Arzının İçselliği, Etkileri, Merkez Bankalarının Değişen Rolü ve Türkiye'de Gelişmeler*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, İktisat Anabilim Dalı, Doktora Tezi.

³¹ Parasız (2000), *a.g.e.*, s. 130.

değiştirmiş, bazılarının unvanı değişmiş, bazı yabancı bankalar da yerli gruplarca satın alınmıştır.³²

1.3.2.4. 1999-2002: Krizler, BDDK ve TMSF'nin Banka Patronluğu Dönemi

Bu dönemin en önemli gelişmesi ise, Anayasa Mahkemesi'nin Bankalar Hakkındaki Kanun Hükmünde Kararname'nin dayandığı yetki yasasını iptal etmesinin ardından yapılan uzun tartışmalardan sonra, 1999 yılı sonlarında çıkarılan 4389 sayılı Bankalar Kanunu ve bu Kanun'da değişiklik yapan 4491 sayılı Kanun'dur. Bu Kanun Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun bankalara el koymasını düzenlemenin ötesinde, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu ve Kurumu'nun kurulmasını da öngördüğü için çok önemlidir. Kanun'un çıkmasının ardından Fon beş bankanın yönetimine el koymuştur. Daha önce, 1997'de el konulan Türkbank ve 1998'de el konulan İnterbank ve Bank Ekspres'in ardından, 1999 yılı sonunda el konulan Esbank, Egebank, Sümerbank, Yaşarbank ve Yurtbank ile beraber Fon'un yönetimindeki banka sayısı sekize çıkmıştır. Bu bankaların sorunlu kredilerinin büyüklüğü sektörü de olumsuz etkilemiştir. 1994 yılında bankacılık sektöründe takipteki kredilerin toplam kredilere oranı % 4.1 iken 1999 yılında % 10'u geçmiştir. Bu oranda, yönetimi Fon'a geçtikten sonra tespit edilen sorunlu kredilerinin miktarı inanılmaz boyutlara varan sekiz bankanın 1999 sonu itibarıyla sorunlu kredileri, 2.262 milyon dolara ulaşmıştır. 27 Ekim 2000 tarihinde yönetimine el konulan Etibank ve Bank Kapital ile birlikte Fon'daki banka sayısı ona yükselmiştir. Bu iki bankanın riskinin 415 trilyon TL (yaklaşık 606 milyon dolar) olduğu, diğer sekiz bankanın ödenmeyen kredilerinin yaklaşık 5 trilyon TL (temerrüt faizleriyle birlikte 7.4 katrilyon TL) olduğu, bizzat Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu Başkanı Zekeriya Temizel tarafından açıklanmıştır.³³

2000 yılı Aralık ayında kısa süreli bir bankacılık krizi yaşandı. Bu kriz de Demirbank'ın TMSF'na devredilmesine neden oldu. Kriz esnasında, günlük repo faiz oranları %2000'e kadar yükseldi. Daha sonra yapılan ekonomik düzenlemelerle kriz

³² Barlas Yurtsever, "Cumhuriyetin 75. Yılına Girerken Türk Bankacılığı", *75. Yılda Paranın Serüveni*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, s. 153-175, aktaran: M. Günel (2007), s. 180.

³³ 29 Ekim 2000 tarihli gazeteler.

soğutuldu. Böylece, Fon'un yönetimindeki banka sayısı on bire yükselmiştir. Daha sonra özelleştirme çalışmaları kapsamında beş banka Sümerbank çatısı altında birleştirilmiştir. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nın ardından pozisyonlarını düzeltmeleri ve gecelik borçlanma ihtiyaçlarını karşılayarak faizlerin aşırı artmasına neden olmamaları için kendilerine Hazine kağıtları verilmiştir. Programın uygulanması sorunları çözememiş ve bankalara el koyma işlemi sonraki yıllarda da devam etmiştir.³⁴

Kısacası, 1990 sonrası dönem, bankaların açık pozisyonlarını artırarak, risksiz yüksek faiz geliri sağlayan kamu kağıtlarına yatırım yaptığı ve gerçek bankacılık faaliyetlerinden uzaklaştığı bir dönem olmuştur. Bu durum bankacılık sektöründe bugün yaşanan sorunların temel nedenidir. Dönemin diğer özelliği ise, dönemin sonlarına doğru Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun değişik zamanlarda on bir bankanın yönetimine el koyması olmuştur. 4389 sayılı Bankalar Kanunu'nun çıkarılması ve buna bağlı olarak Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulunun kurulması önemli olmakla birlikte, bunların etkisi o dönemde sınırlı olmuştur. Bu dönemde bankalar, internet bankacılığı ile tanışmışlar ve elektronik bankacılık hizmetleri sunmaya başlamışlardır.³⁵

1.3.2.5. 2003-Günümüz Bankacılığı: Bankacılıkta Yabancı Sermaye Dönemi

Türk bankacılığının yabancı sermayeye açılması, Türk ekonomisinin dışa açılmasına paralel bir seyir izlemiştir. 1980'lerin başında dışa dönük ekonomik politikalar ve finansal serbestleşme dönemlerinde bazı yabancı bankalar şube açarak Türkiye'ye girmişlerdir. Bu çerçevede, yabancı bankaların toplam sektör içindeki payı % 3'leri geçmemiş ve etkinlikleri sınırlı kalmıştır. Son birkaç yıldır, özellikle de kriz sonrasında önemli bir artış yaşanmış ve hala yaşanmaktadır.³⁶

Kriz sonrasında yeniden yapılanan bankacılık sektöründe yabancı sermayeli banka sayısı hızla artmaktadır. 2009 yıl sonu itibariyle Türkiye'de faaliyette bulunan 45 bankanın 13'ü yatırım bankası iken, 1 banka Tasarruf Mevduatı Sigorta fonu bünyesinde yer almaktadır. Geri kalan 31 bankadan Finansbank ile son satılan da

³⁴ Takan, *a.g.e.*, s. 11.

³⁵ Günal (2007), *a.g.e.*, s. 180.

³⁶ Günal (2007), *a.g.e.*, s. 182.

dahil edildiğinde 17'si yabancı sermayeli banka statüsündedir. Geri kalan 14 ticari banka içinde Türk Ekonomi Bankası, Garanti Bankası, Yapı Kredi Bankası, Koçbank'ta eşit oranlarda yabancı ortak bulunmaktadır.³⁷

Bankacılık sektöründeki yabancı girişleri aslında bir önceki dönemde, yani krizlerden soma başladı. Ancak, görüşmeleri 2004'te başlayan ve 2005 ve 2006'da tamamlanan satın almalarla birlikte asıl yoğunlaşma bu dönemde yaşandığı için bu dönemi yabancılaşma dönemi olarak adlandırabiliriz.

Özellikle Türkiye'de yabancı banka kurulması veya yabancı kurumlarca şube açılmasından çok Türkiye'de faaliyette bulunan bankalar içerisinde yabancı yatırımcıların payında son dönemlerde önemli artışlar olmuştur. Bu yönüyle yabancı yatırımcıların Türkiye'deki bankacılık faaliyetleri şirket kurma veya şube açma dışında kurulmuş olan veya açılmış olan şubelerin satın alınması suretiyle de sürdürülebilmektedir.³⁸

1.4. Banka Türleri

Bankalar 2 türe ayrılırlar

- a) Sermaye kaynaklarına göre bankalar
- b) Faaliyet konularına göre bankalar

1.4.1. Sermaye Kaynaklarına Göre Bankalar

Sermaya kaynaklarına göre bankalar ikiye ayrılır bunlar, Milli sermayeyle kurulan ve yabancı sermaye ile kurulan bankalardır.

1.4.1.1. Milli Sermayeli Bankalar

Ülkemizin kanunlarına göre kurulmuş olan, sermayesi Türk parası olarak konulan, sermayesinin çoğunluğu ve yönetimle denetimi Türklere ait olan bankalar bu grupta yer alır. Bu tür bankalar kendi aralarında şöyle sıralanır.³⁹

³⁷ www.tbb.gov.tr 29.09.09

³⁸ Levent Başak, *Türkiye'de Yabancı Bankaların Vergilendirilmesi*, Türkiye Bankalar Birliği Yayın No: 261, Kasım 2008, s. 25.

³⁹ www.muhasabedersleri.com/banka-islemleri/banka.html. 30.06.2009

- **Devlet Bankaları:** Sermayelerinin tümü kamuya, yani kamu adına hazineye ya da diğer kamu tüzel kişilerine ait bankalardır. T.C Ziraat Bankası, İller Bankası, Vakıflar Bankası, Hâlk Bank, Türk Kalkınma Bankası gibi bankalar devlet sermayeli bankalardır.

- **Özel Sermayeli Bankalar:** Sermayesinde kamu payı bulunmayan, özel kişi ve kuruluşların sahip olduğu bankalar bu niteliktedir. Özel sermayeli bankalar, genellikle ticaret, mevduat ya da yatırım bankası şeklinde kurulurlar.

- **Karma Sermayeli Bankalar:** Özel sektör ile kamu sektörünün belirli oranlarda sermaye koymaları ile kurulan bankalardır.

1.4.1.2. Yabancı Sermaye ile Kurulan Bankalar

Sermayesinin tamamı yabancı uyruklu kişi ve kuruluşlara ait olan bankalardır. Bu bankaların yönetim ve kuruluş merkezleri Türkiye sınırları dışında bulunur.

1.4.2. Faaliyet Konularına Göre Bankalar

Bu grupta yer alan bankaları beşe ayırabiliriz. Bunlar: Emisyon Bankaları (Merkez Bankaları), İş ve Ticaret Bankaları, Tasarruf (Mevduat) Bankaları, Ziraat ve Sanayi Bankaları, Yatırım ve Kalkınma Bankalarıdır.⁴⁰

1.4.2.1. Emisyon Bankaları (Merkez Bankaları)

Buldukları ülkenin veya Avrupa Birliği'nde olduğu gibi bir ülkeler topluluğunun para politikasını belirleyen bir kurumdur. Para biriminin değerini korumak, enflasyon hedeflemesine gitmek gibi görevleri de olabilir. Ülkemizde merkez bankasının asli görevi “fiyat istikrarıdır”. Merkez Bankaları para politikası araçlarıyla fiyat istikrarını sağlamaya çalışır.

Cumhuriyet döneminde bankacılık alanında atılan en önemli adım hiç kuşkusuz 30 Haziran 1930 tarihli 1715 sayılı kanunla Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'nın kurulmuş ve 3 Ekim 1931 tarihinde çalışmaya başlamış olmasıdır. Aynı

⁴⁰ Mehmet Takan, *Bankacılık Teori, Uygulama ve Yönetim*, 2. Baskı, Ankara: Nobel Basımevi, 2002, s. 1-17.

zamanda, devlet adına banknot çıkarmak suretiyle devlet adına para hareketlerini düzenleme yetkisine sahiptir. Madeni paralar ise hazinenin sorumluluğunda darphaneye bastırılır ve T.C Merkez bankasının kontrolü ile piyasaya sürülür. T.C. Merkez Bankası anonim şirket olarak kurulmuş olup 1211 sayılı Merkez Bankası Kanunu ile Banka statüsü dışında kalan durumlarda özel hukuk kurallarına tabidir. Banka Kanunu'nda tanımlandığı üzere, Banka hisselerinin en az yüzde 51'i Hazine'ye ait olup, kalan kısmı millî bankalar, yabancı bankalar ve Türk ticaret müesseseleri ve Türk vatandaşlığına haiz gerçek ve tüzel kişilerce sahip olunmuştur.⁴¹

Merkez Bankası'nın Görev ve Yetkileri:

Merkez Bankası'nın görev ve yetkileri şunlardır:⁴²

- Banknot ihraç etmek,
- Devletin veznedarlık görevini yapmak,
- Mali ve iktisadi konularda devletin danışmanlığını yapmak,
- Ticari bankaların para rezervlerini (mevduat sahiplerine güvence sağlamak ve mali kesimde panikleri önlemek amacı ile merkez bankasının ticari bankalara tutmalarını zorunlu belli oranlardaki mevduat)) muhafaza etmek,
- Ülkenin uluslararası ödeme araçlarının muhafızlığını yapmak,
- Bankaların öz kaynaklarını ve yabancı kaynaklarını kullandıktan sonra, Merkez Bankası son borç verme görevini yapar,
- Açık piyasa işlemleri yapmak,
- Ülke altın ve döviz rezervlerini yönetmek,
- Mali piyasaları izlemek
- Finansal sistemde istikrarı sağlayıcı ve para döviz piyasaları ile ilgili düzenleyici tedbirler almak.
- Bankaların takas, tasfiye ve virman görevini yapmak,

⁴¹ Mete Sezgin - Aslan Şendoğdu, *Banka Hizmetleri Pazarlaması*, Şubat 2008, Literatürk Yayınevi, s. 18.

⁴² www.tcmb.gov.tr/yeni/iletisimgm/sss.php. 21.11.2008

- Krediyi düzenlemek ve denetlemek,
- Kliring (iki ülke arasındaki alışverişten doğan borç ve alacağın nakit kullanılmaksızın karşılıklı olarak mahsubu suretiyle hesabın tasfiye edilmesi.) Kurumu olarak Kliring hizmetleri yapmak.

1.4.2.2. İş ve Ticaret Bankaları

İş ve Ticaret Bankaları İş bankaları ortakların ve endüstri işletmelerinin kurulmaları ile uzun vadeli kredi işlemleriyle uğraşan, çalışmaları bu konularda geliştirilmiş olan bankalardır. Geleneksel faaliyetleri mevduatın her çeşidini toplayarak bu fonları, kısa, orta ve uzun vadeli krediye dönüştürebilmektedirler. Devlet sermayeli bankalar, bu tip bankaların yaptıkları işleri yapmakta olup özel sermayeli millî ve yabancı bankaların pek çoğu da bu alanda faaliyetlerini yürütmektedir. Ticari Bankalar her ülkenin finansal sisteminde farklı biçimde örgütlenmelerine rağmen yerine getirdikleri fonksiyonlar birbirine benzemektedir. Bu fonksiyonlar ise; fon sağlama, fon kullanma, kaydi para yaratma ve hizmet fonksiyonlarıdır. Günümüzde faaliyet alanları oldukça genişlemiş olan bu bankalara örnek verecek olursak, T.C Ziraat Bankası, Akbank A.Ş, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş, Oyak Bank A.Ş gibi.⁴³

1.4.2.3. Tasarruf (Mevduat) Bankaları

Özellikle gelişmiş ülkelerde bulunan bu tür bankalar, şahısların küçük çaplı tasarruflarını toplayarak işleten kuruluşlardır. Kısa ve uzun vadeli mevduat toplayarak karşılığında faiz verirler. Her ülkede yasalarla düzenlenen ve denetlenen tasarruf bankalarının yatırım alanı genellikle ipotek karşılığı gayrimenkul kredileri, devlet tahvilleri ile güvenilir şirketlerin hisse senedi ve tahvil piyasasıdır.⁴⁴

1.4.2.4. Ziraat Bankaları

Tarımsal üretimin diğer ticari ve endüstriyel faaliyetlerden tamamen farklı bir nitelik taşıması dünyanın her ülkesinde hükümetleri tarımsal kredi ile uğraşan özel

⁴³ Takan (2002), *a.g.e.*, s. 49.

⁴⁴ www.muhasabedersleri.com/banka-islemleri/banka.html. 30.06.2009

bankalar kurmaya ya da bu amaçla kurulan kurumlara geniş yardımlar yapmaya itmiştir.

Uzun yıllar boyunca, çiftçilerin kredi ihtiyacı ve tarımın gerekli kredi kaynaklarıyla pekiştirilmesi fikri hükümetler tarafından bir görev olarak kavranıp ele alınmadığı gibi özel sermaye kurumlarının faaliyetlerine de konu olmamıştır. Ancak XIX. yüzyıl ikinci yarısından sonra demokratik akımların geniş halk kitlelerini sarsmasından ve her ülkede halkın oyu ile işbaşına gelen milli hükümetlerin kurulmasından sonradır ki, hükümetlerin geniş yardım ve katılmalarıyla tarımsal kredi kurumları kurulmuş ve süratle gelişmişlerdir. Çiftçi üretimini bütün ailesi ile birlikte çalışmak suretiyle yürütür. Yani, tarımsal üretim faaliyetleri çiftçinin ve ailesinin günlük yaşayışının bir parçasını meydana getirir. Bu nedenle, çiftçiler için üretim ile tüketimi birbirinden açık bir surette ayırmaya olanak yoktur. Bilhassa kredi kurumları tarafından çiftçiye açılan kredinin, üretim için mi, tüketim için mi, kullanıldığı kesin bir şekilde kontrol edilemez.⁴⁵

Öte yandan, tarımsal üretimin birçok risklerde dolu oluşu, kuraklık, yangın, don, uzun kış, su baskını *zararlı* hayvan vs. gibi türlü sebeplerin ürünün mahvolmasına yol açması tarım kredilerin fazla ilgi duyulmamasına neden olmaktadır. Tarımsal ürüne karşı talebin esnek olmaması tarıma verilen kredilerin başka bir riskini meydana getirir. Ayrıca çiftçilerin, tarımsal araç ve gereçleri satın almak, gerekli bina ve tesisleri meydana getirmek için uzun vadeli, toprağı işlemek, meyve bahçeleri yetiştirmek, hayvan ve mallarını almak için orta vadeli, mahsulü kaldırmak için de kısa vadeli krediye ihtiyaçları vardır. Gerek tarımsal kredinin bu tür özellikler taşıması, gerek diğer banka faaliyetlerinin tarım alanlarına uygulanmaması ve gerekse çiftçilerin pek çok durumda düşük faizli ve tarımsal üretimin bir yıldan diğerine istikrarlı olmayan gidişine kolayca uyacak özel bir kredi kurumuna ihtiyaç duyulması, özel kurumların kurulmasına yol açmıştır.⁴⁶

Ziraat Bankaları, çiftçilerin yukarıda özelliklerini belirttiğimiz tür kredi ihtiyaçlarını karşılayarak, ürünlerini daha iyi değerlendirmeleri olanağını

⁴⁵ Takan (2001), *a.g.e.*, s. 13.

⁴⁶ Sezgin - Şendoğdu, *a.g.e.*, s. 34.

yaratmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, borçlunun büyük bir kısmının köylü olması bu tür kurumların önemini daha çok artırmaktadır.

1.4.2.5. Yatırım ve Kalkınma Bankaları

1950’li yıllarda ortaya çıkan yatırım bankaları büyük hacimli işlemler yapan, başlıca iş alanlarını endüstriyel kuruluşlara uzun vadeli sabit sermaye temini ve underwriting işlemlerinin oluşturduğu bankalardır. Yatırım bankaları genel anlamda tacir banka gibi çalışmakta olup, bunun yanında, şirket birleşme ve devirlerine aracılık, emtia ticareti, portföy yönetimi ve yatırım danışmanlığı, finansal kiralama, proje finansmanı, nakdi-gayrinakdi kredi verme, şirketlere mali ve idari danışmanlık yapmak gibi hizmetleri de sunmaktadır. Yatırım bankalarının az şube ve yaygın hizmet anlayışı, dinamik bir yapıya sahip olmaları, bu bankaların çabuk karar alma ve yeni ürünleri piyasaya sürme imkanlarını arttırmaktadır.⁴⁷

Kalkınma bankalarının fonksiyonları, yatırım bankalarının fonksiyonlarından farklıdır. Özellikle az gelişmiş ekonomilerde yatırım projelerinin hazırlanması ve değerlendirilmesinde eksikliği duyulan teknik bilgi ve deneyim ihtiyacı ve bu yatırımları için gerekli uzun vadeli fon kaynaklarının bulunabilmesi için kalkınma bankaları kurulmaktadır. Kalkınma bankalarının kaynakları iç ve dış kaynaklar şeklinde ayrılır. İç kaynaklar; devletten ya da Merkez Bankası’ndan sağlanan kaynaklar, sosyal güvenlik kurumları kaynakları, özel tasarruflardan sağlanan kaynaklar, iç finansmandır. Dış kaynakları ise; sermaye iştirakleri, Dünya Bankası ve benzeri kuruluşlar kalkınma bankalarının kuruluş sermayelerine başlangıçta katkıda bulunup daha sonra özel kesime devretmektedirler. Uluslar arası mali kuruluşların kredi temini ve uluslar arası finansal piyasalara tahvil satımı şeklinde olmaktadır.⁴⁸

1.5. Türk Bankacılık Sektörünün Temel Sorunları

Türk bankacılık sektörünün başlangıcından günümüze, özellikle 1980 sonrası uygulamaya konulan reform politikaları sonrasında, sektörün karşılaştığı başlıca

⁴⁷ Alparslan Varol “Yatırım Bankacılığı”, *Bankacılar 14*, Temmuz 1994, s. 47, Aktaran: Mikail Atlan, s. 52.

⁴⁸ Takan (2002) *a.g.e.*, s. 70.

temel sorunlar; ekonomik istikrarsızlık, mali riskler, yüksek kaynak maliyeti, haksız rekabet koşulları, teknolojideki hızlı gelişmeler, özkaynakların yetersizliği ve yeniden yapılanma sorunları şeklinde sıralanabilir.⁴⁹

1.5.1. Ekonomik İstikrarsızlık

Türk bankacılık sektörü, 1980 yılında Türkiye ekonomisinde uygulamaya konulan istikrar politikaları sonrasında, yeni bir döneme girmiş ve günümüze kadar çok önemli gelişmeler göstermiştir. Bununla birlikte, sektördeki yenileşmenin ve hızlı büyümenin getirdiği bir çok sorun ile karşılaşmıştır. Bu sorunların başında da, yüksek oranlı enflasyonun neden olduğu ekonomik istikrarsızlık gelmektedir. Bu yıllarda, bankacılık sektörü, genişleyen kamu finansman açıkları ile birlikte kronikleşen yüksek enflasyonun etkisiyle istikrarlı bir gelişme sürecine girememiştir. Yüksek enflasyon ve ekonomik konjonktürdeki dalgalanmalar döviz kuru ve faiz riskini arttırırken, sektör büyük ölçüde nakite dayanan özvarlıklarını enflasyona karşı korumada zorlanmaktadır.⁵⁰

Yüksek enflasyon ortamında bankaların işlemleri ve stratejileri, normal ortama göre daha farklı olmaktadır. Bir yandan bankalar enflasyonun zararlı etkilerinden kaçınmaya çalışmakta, diğer yandan ise, belirsizliklerin üstesinden gelme ve risk alma yöntemlerini yeniden gözden geçirmektedirler. Daha da önemlisi, “dışlama etkisi”ne neden olan kamu borçlanması artarak devam ettikçe, bankalar en basit yatırım aracı olarak kamu sektörüne yönelmektedirler. Bu durum onların en temel görevleri olan ve kaynakların etkin dağılımı için gereken fonlara aracılık etme işlevinden uzaklaşmalarına neden olmaktadır. Yüksek oranlı enflasyon dönemlerinde bankaların nominal olarak artmış görünen karları, reel olarak azalmakta ve bunun sonucunda özkaynakların reel büyüklüğü düşmektedir. Ayrıca bu olumsuz makroekonomik koşullar, bankaların kaynak maliyetlerini ve diğer işletme giderlerini arttırmakta, bu etki sonucunda artan kredi faizleri ise, özellikle piyasaya yönelik düşük riskli plasman olanaklarını daraltmaktadır.⁵¹

⁴⁹ Parasız (2000), *a.g.e.*, s. 125.

⁵⁰ www.econturk.org/turkiyeeconomisi/oguzbanka.doc. 02.08.09

⁵¹ Parasız (2000), *a.g.e.*, s. 125.

Ekonomik istikrarsızlık ve kronik enflasyon dönemlerinde, sektörü olumsuz etkileyen bir diğer sorunda, problemlili kredilerin artmasıdır. Özellikle artan faiz yükü, banka alacaklarının tahsilini sınırlandırıcı bir etki yaratmaktadır. Vadesinde ödenmeyen alacaklar banka kaynaklarının akışkanlığını azalttığı gibi, kaynak maliyetinin artması sonucunu da vermektedir. Enflasyonun düşürülmesiyle birlikte sağlanacak ekonomik istikrar ile hem banka kredileri donmuş karakterinden kurtulacak, hem de tahsili gecikmiş alacakların kaynak maliyetine yansıyan yükü azalmış olacaktır. Bu durumda bankalarında takipteki alacaklarını teminat yönünden güçlendirmesi, yani risklerin oluşmaması içinde gereken önlemleri alması gereklidir.

Sonuç olarak, makroekonomik istikrarı sağlayamayan bir ülke ekonomisinde, bankacılık sektörü sorunsuz olmayacağı gibi, tersi bir durumda yani, bankacılık sektöründeki sorunlarda, makroekonomik istikrar için her zaman risk oluşturacaktır.

1.5.2. Yüksek Kaynak Maliyeti

Son yıllarda mevduat dışı fon temininde kaydedilen gelişmelere rağmen, ticaret bankalarının fon kaynaklarının en önemlisi, topladıkları mevduatlardır. Sektörde mevduata uygulanan faiz oranları kaçınılmaz biçimde enflasyon oranları ile yakın ilişki içindedir. 1980’li yıllardan itibaren faizlerin serbest bırakılmasıyla, faizler enflasyon paralelinde seyretmeye başlarken, mevduat kompozisyonunun vadeli lehine gelişmesi sonucu, mevduatın maliyeti önemli ölçüde artmıştır.⁵²

Bankaların kaynak maliyetini artıran nedenlerden birisi de uygulanan mevduat munzam karşılığı ve umumi disponibilite oranlarıdır. Bilindiği gibi, bankalar topladıkları mevduatın tümünü kredi olarak kullandıramamaktadır. Uygulanan para ve kredi politikasına göre oranlar değişmekle beraber bankaların topladığı mevduatın belirli bir yüzdesi “Mevduat Munzam Karşılığı” olarak TCMB’na yatırılmaktadır. Yine toplam mevduatın belirli bir yüzdesi bankanın kasasında nakit olarak tutulmakta ya da devlet tahvili veya hazine bonusu alınmaktadır. Diğer ülkelerle kıyaslandığında ülkemizde uygulanan mevduat munzam karşılığı veya umumi disponibilite oranları oldukça yüksektir. Bu durum bankaların kaynak maliyetini yükseltmektedir. Gerçi uygulanan para politikası doğrultusunda zaman zaman

⁵² Parasız (2000), *a.g.e.*, s. 126-127.

mevduat munzam karşılığı olarak yatırılan paraya TCMB faiz vermektedir. Verilen faiz oranı çok düşük olması nedeniyle maliyeti karşılamaktan uzaktır.⁵³

Yüksek kaynak maliyetine neden olan bir diğer unsurda, bankacılık sektöründe yaşanan otomasyon alanındaki gelişmelerdir. İnternet bankacılığı ile birlikte banka şubelerinin bilgisayar ağı ile donatılması ve ATM sayısındaki hızlı artışlarda, sektördeki maliyetlerin artmasına neden olmuştur.⁵⁴

Rekabette kuşkusuz fiyat önemli bir etken olmakla birlikte, rekabet gücünü belirleyen tek etken değildir. Hizmet kalitesi, hizmetin çeşitliliği, yapısı, müşterinin gereksinimlerini karşılayan hizmetlerin sunulması, teknoloji, reklam vb. bütün bunlar rekabet gücünü etkilemektedir. Rakiplerin sundukları hizmetlerin bilinmesi, pazara yeni girenlere karşı pazarda mevcutların olası tepkileri, alabilecekleri önlemler, hizmet satmak isteyen her bankanın dikkate alması gereken etmenlerdir. Uygulamada kural olarak sektörün pazar büyümesi azaldıkça, sabit masraflar yükseldikçe, kredi müşterilerinin özellikleri farklılaştıkça ve bu hizmetlerin önemi arttıkça, mevcut bankaların tepkileri gittikçe kuvvetlenmektedir.⁵⁵

Yabancı bankalar, ölçek ekonomilerinden, farklılaştırma ve riski yayma özelliklerinden ve uluslararası finansman merkezleriyle doğrudan bağlantılarından dolayı, en son kredi araçlarını ve teknolojisini hızla transfer edebilmekte ve diğer yabancı bankaların gelişini teşvik ettiğinden, yoğunlaşma oranını azaltarak fiyat rekabetine neden olmaktadır. Bu özelliğe sahip yabancı bankalar, artan rekabet yoluyla ulusal bankacılık sektörünün yapısını değiştirmektedir. Bankacılık sektöründeki rekabetin devamı ya da artışı, teorik olarak marjinal bankaların piyasadan çekilmesine ya da, hizmetlerin daha kaliteli sunulmasına yol açacaktır.

1.5.3. Teknolojideki Hızlı Gelişmeler

Bankaların piyasa varlıklarını sürdürebilmeleri, rekabette avantaj sağlayabilmeleri ve istedikleri işlem hacmini gerçekleştirebilmeleri için yoğun bir teknoloji kullanımına ihtiyaçları vardır. Hızlı teknolojik gelişme ve dünya finans

⁵³ Takan (2007), *a.g.e.*, s. 139.

⁵⁴ www.econturk.org/turkiyeekonomisi/oguzbanka.doc. 02.08.09

⁵⁵ Niyazi Berk, *Bankacılığın Dışa Açılması ve Dış Kredi İlişkisi*, YKB A.Ş. Yayınları 1999, No: 4, s. 116; Aktaran: www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/oguzbanka.doc.

piyasaları ile entegrasyon sürecinde olan bankacılık sektörü gelişmiş ülkelerde yaygın bir şekilde kullanılan leasing, factoring, forfaiting gibi mali hizmetler; swap, forward, future, option gibi risk yönetim ürünleri ve internet bankacılığı hizmetlerini sunma aşamasına gelmiştir. Bankacılıktaki yeni uygulamalar sadece finansal alanla sınırlı olmayıp, teknik alandaki gelişmelerden yararlanma da sektörde önemli bir düzeye ulaşmıştır.⁵⁶

Ancak, isimleri sıralanan finansal tekniklerin ve ürünlerin uygulaması ve kurumsallaşmasında bu tekniklerin uygulanması ile ilgili devlet organlarının koordineli bir şekilde çalışmaması, konuyla ilgili bir mevzuat altyapısının oluşturulmamış olması ve ekonomik istikrarsızlık nedeniyle zorluklar ortaya çıkmaktadır.⁵⁷ Aynı zamanda bankacılıkta teknoloji kullanılmasının hem çalışanların nitelikler hem de çalışanların sayısı üzerinde etkileri söz konusudur. Bu teknolojilerin kullanılmasındaki başarı bir takım uygulamalardaki istihdamı azaltırken yeni iş kolları da yaratabilmesindedir. Bu şartlarda, bankacılığın toplum için para alışverişinden öte değişik hizmetler sunan bir sektör haline gelmesi kaçınılmazdır.⁵⁸

1.5.4. Özkaynak Sorunu

Türk bankacılık sektörünün önemli bir sorunu öz kaynak yetersizliğidir. Sektörde gerek aktif, gerekse sermaye büyüklükleri açısından küçük bankalar çoğunluktadır. Sektörde banka sayısı 1980'lere göre artmış olmakla birlikte, bazı yabancı ve milli bankalar hem toplam aktifler hem de öz sermaye büyüklüğü açısından son derece yetersiz olup, bu bankaların fon kaynağı sadece uluslar arası finansal piyasalardır. Bu nedenle, bu bankaların gerek iç piyasada gerekse uluslar arası piyasalarda rekabet edebilecek güçleri yoktur. Türk bankaları, sermayeleri açısından uluslar arası bankalar ile karşılaştırıldığında öz sermayelerinin ve aktif büyüklüklerinin önemli ölçüde yetersiz olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu sorun özellikle kamu sermayeli ticaret bankalarında daha da önem kazanmaktadır. Bu

⁵⁶ www.yenimakale.com/.../161-turk-bankacilik-sektorunun-temel-sorunlari.html. 06.08.2009

⁵⁷ www.yenimakale.com/.../161-turk-bankacilik-sektorunun-temel-sorunlari.html. 06.08.2009

⁵⁸ www.girisim.com.tr/bankatek/sayi13/bankvetekn.htm. ("Bankacılıkta teknolojinin istihdama ve şube aysısına etkisi" Banka ve Para Teknolojileri Dergisi) 10.11.2009

durum Avrupa ülkeleri ile rekabet açısından Türk bankalarını güç duruma sokmaktadır.⁵⁹

Bankacılık sektöründe özkaynak yetersizliğinin bir diğer nedeni de, getiri seviyesi düşük iştiraklere ve sabit kıymetlere yatırılan kaynakların büyüklüğüdür. İştiraklere yatırılan kaynakların bir çoğu yeterli getiriye sağlayamamaktadır. Geçmişte, sermaye birikiminin yetersiz olması nedeniyle, bankalar iştirakler yoluyla sanayileşmeye önemli katkılarda bulunmuşlardır. Ancak bugün iştirakler sektördeki bir çok banka için büyük bir yük teşkil etmektedir. Bu ağır yükten kurtulmanın tek yolu, sermaye piyasalarında derinlik sağlamaya başlanmasıyla, gelir getirmeyen aktiflerin başta iştirakler olmak üzere tasfiyesi ve menkul kıymetleştirilmesi yoluyla mümkün olacaktır.⁶⁰

1.5.5. Bankaların Açık Pozisyon Sorunu

Yabancı para cinsinden pasif kıymetlerle aktif kıymetler arasındaki fark bankaların genelde pozisyon durumlarını gösterir. Bu farkın pasif lehine olarak ortaya çıkması açık pozisyonu ifade etmektedir. Özellikle düşük kur, yüksek faiz uygulamalarına bağlı olarak 1994 krizinin yaşandığı dönemi dışında bankacılık sektörü önemli kâr elde etmiştir. Yüksek faiz düşük kur nedeni ile yabancı para cinsinden kaynakların belirli bölümü TL. cinsinden kredilerde kullanılmıştır. 1994 krizinin ufukta belirmesi üzerine özel sektör bankaları açık pozisyonlarını hızla azaltmaya yönelmişlerdir. Ancak 1994 yılında IMF’de yapılan stand-by anlaşması sonucu yabancı döviz kurlarının çapa olarak seçilmesi (açık pozisyon olgusunu yeniden gündeme getirmişti. Ancak açık pozisyon uygulaması ile ilgili olarak 1 Mart 1995’te Yabancı Para Net Genel Pozisyonu/Sermaye Standart Rasyosu ile ilgili bir tebliğle yabancı para net genel pozisyonu ile sermaye tabanı arasında bir ilişki kurularak *net açık pozisyon oranı* belirlenmiştir. Açık ve fazla pozisyon miktarları sermaye tabanının %50 ile sınırlanmıştır.⁶¹

⁵⁹ www.yenimakale.com/.../161-turk-bankacilik-sektorunun-temel-sorunlari.html. 06.08.2009

⁶⁰ www.econturk.org/turkiyeekonomisi/oguzbanka.doc. 07.08.2009

⁶¹ Parasız (2000), *a.g.e.*, s. 130.

1.5.6. Grup veya Holding Bankacılığı

Türkiye'deki özel bankaların tamamına yakını yönetim ve sermaye yapısı açısından belli kişiler, gruplar veya holdinglerin kontrolündedir. Hatta bazı grupların iki veya daha fazla bankası vardı. Bu durum bankaların gerçek bankacılık faaliyetlerinden uzaklaşarak, sadece bağlı olduğu grubun şirket ve iştiraklerine kredi verir hale gelmesine neden olmuştur. Ayrıca, bankaların bu yapısı, son yıllarda birçok bankanın iinin boşaltılmasına da imkan tanımıştır. Bankaların sermayelerinin geniş tabana yayılmaması, yönetim ve denetimin etkinliğini azaltmaktadır. Bankalardan bazıları halka açılmakla birlikte, açıklık oranları çok düşüktür. Kısacası, sektörde grup bankacılığı hakimdir ve bu durum sektörü olumsuz etkilemektedir.⁶²

Türkiye'de holdingleşme 1970'li yılların başları olmuştur. Türkiye'de holding sayısının hızla yükselmesine yol açan nedenler; özel kesime sağlanan teşvikler, holding mekanizmasının o yıllarda sağladığı vergi avantajları, az bir öz sermaye ile diğer firmaların denetimlerini ele geçirme olanağı, holding bünyesinde işletme yönetimine ilişkin bazı işlemlerin daha ekonomik ve etkin olarak yerine getirilebilmesi, benzer gruplardan geri kalmamak, kamuoyunda prestij sağlamaktır. Türk bankacılık sektöründe özel ticaret bankalarının çoğu, çeşitli holdinglere aittir. Banka bir holdinge ait olunca, yönetim politikasını bağımsız olarak, rasyonel kurallara ve mevzuat hükümlerine göre yürütmesi oldukça zordur. Türkiye'de geçmiş yıllarda bankaların holding üyesi işletmelere, rasyonellik ilkesine uymaksızın verdikleri krediler, bankacılıkta mali sorunların artmasına yol açmıştır. Bankaların ait olduğu holding ekonomik açıdan güç durumda ise, kaynak gereksinimi artmakta, gereksinimlerini karşılamak amacıyla almış olduğu kredileri geri ödemekte büyük güçlüklerle karşılaşmakta veya bu kredileri kısmen veya tamamen ödeyemez duruma düşmektedir. Kredilerin geri ödenmesinde ortaya çıkan sorunlar yeni kredi gereksinimini yaratmakta; bir kısır döngü oluşmaktadır. Almış olduğu kredileri ödemekte zorlanan kurum, içinde bulunduğu sorunları böylece bankaya da yansıtmakta, sonuçta hem banka hem de onun etkisiyle bankacılık sektörü bu durumdan olumsuz etkilenmektedir.⁶³

⁶² Günal (2000), *a.g.e.*, s. 206.

⁶³ www.yenimakale.com/.../161-turk-bankacilik-sektorunun-temel-sorunlari.html. 06.08.2009

1.6. Türk Bankacılık Sektöründe Yaşanan Mali Riskler

Bankalarda çeşitli kaynaklardan elde edilen fonlar, yatırım alternatifleri arasında dağıtılır. Dağıtım yapılırken alınacak kriter, her alternatifin risklilik derecesi ve buna karşılık getiri miktarıdır. Bankacılık sektöründe riskler, genelde likidite yetersizliğinden, faiz oranlarının ya da döviz kurlarının dalgalanmasından, borçların geri ödenmemesinden ve ekonomik değişmelerden kaynaklanabilir. Aktif yönetiminde, bir bankanın karşılaşacağı riskleri çok iyi bilip, ona göre aktif dağılımı yapması gerekmektedir.

Bankacılık sektöründe karşılaşılabilecek riskler, içsel ve dışsal riskler olmak üzere iki başlık altında incelenebilir. Sektörün kendi yapısından kaynaklanan risklere içsel riskler denilirken, sektörün dışındaki olaylardan meydana gelen risklere ise, dışsal riskler denilmektedir. İçsel ve dışsal risklerde, kendi aralarında alt kısımlara ayrılırlar. Bankacılık sektöründe karşılaşılan risk grupları içerisinde en önemlisi ise, mali riskler denilen, bankaların ve sektörün kendi yapı ve operasyonlarından kaynaklanan risk grubudur. Bu riskler faiz riski, kur riski, kredi riski, piyasa riski, sermaye yetersizliği riski ve likidite riski olmak üzere altı başlık altında incelenebilir.⁶⁴

1.6.1. Faiz Riski

Bu risk, gerek nominal gerekse reel faiz oranlarındaki hareketlenmelerden kaynaklanır. Faiz riski, aktif kalemleriyle pasif kalemleri arasında vade ya da faiz bazında bir uyumsuzluk olması veya değişken faizli mali yükümlülüklerin gelecekteki nakit akımları, gelir–gider üzerinde belirsizliğe yol açması halinde ortaya çıkar.⁶⁵

Türk bankacılık sektörünün, kısa vadelerde faize duyarlı pasiflerinin faize duyarlı aktiflerinden daha fazla olması, yabancı kaynakların varlıklara göre daha kısa sürelerde, yeniden fiyatlandırılması sonucunu doğurmaktadır. Varlık ve

⁶⁴ Faik Çelik, “Türk Bankacılığında Risk Yönetimi Yönetmeliği Dönemi ve Piyasa Riski Ölçüm Metodları”, *İktisat Dergisi*, Eylül 2001, s. 61.

⁶⁵ Çelik, *a.g.m.*, s. 62; Aktaran: www.econturk.org/Turkiyeeconomisi/oguzbanka.doc.

yükümlülüklerin yeniden fiyatlama dönemlerindeki bu uyumsuzluk, aktif ve pasiflerin faiz oranı değişikliklerine karşı olan duyarlılıklarını arttırmaktadır. Diğer yandan bankalar, faiz oranlarının artma eğilimi gösterdiği dönemlerde, repo yoluyla düşük faiz getirili kamuya ait menkul kıymetlerini, daha yüksek getirili olanlarla değiştirmek suretiyle, faiz riskini kontrol altında tutmaya çalışmaktadırlar. Ayrıca sektörde, swap gibi bazı türev enstrümanlar da, bu amaca yönelik olarak kullanılmaktadır.

1.6.2. Kur Riski

Bu risk, kurlardaki değişimlerden kaynaklanan kazanç ve kayıplarla ilgilidir. Kur riski, yabancı paraya dayalı işlemlerde, yabancı paraların yerli paraya ya da birbirlerine karşı değerlerinin değişmesi halinde ortaya çıkar, sonuçta bu da kar veya zarara yol açar.

Kur riskine ilişkin olarak, Türk Lirası, faiz oranları ile Türk Lirası'nın nominal değer kaybı arasındaki fark, bankaların döviz cinsinden kaynaklarını Türk Lirası veya alternatif yatırım araçlarına dönüştürmesinin en büyük nedenidir. Türkiye'de kur riskine bağlı açık pozisyon izleme uygulaması 1985 yılında başlamıştır. Çeşitli güçlük ve kayıplarla karşılaştıktan sonra, Türk bankacılık sektörü, kur riski konusunda yeterince bilgi ve deneyim sahibi olmuştur. Ayrıca TCMB'de, yaptığı birçok yasal düzenlemeyle, bu riski azaltma yönünde önlemler almış ve uygulamaya koymuştur.⁶⁶

1.6.3. Kredi Riski

Bu risk, potansiyel kayıplar açısından büyük bir önem taşır. Kredi riski müşterilerin geri ödeme sıkıntısına düşmelerinden kaynaklanır. Yani kullanılan kredinin geri dönmeme halini ifade eder. Kredinin geri dönmemesi, borcun tamamen veya kısmen kaybına neden olur.

⁶⁶ Gazi Erçel, *Konuşmalar 1999, Türk Bankacılık Sistemi*, TCMB, Şubat, Ankara 2000, s. 69; www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/oguzbanka.doc.

Kredi vermek çoğu bankanın en temel faaliyetidir. Kredi işlemleri, bankaların ödünç alanların kredibilitesi konusunda doğru kararlar vermelerini gerektirir. Bu kararlar her zaman doğru olmayabilir ya da ödünç alanların kredibilitesi çeşitli faktörlere bağlı olarak zaman içerisinde azalabilir.⁶⁷

Mali riskler arasında en önemli olanı ve Türk bankalarının yönetimine en çok dikkat ettiği risk, kredi riskidir. Türk bankacılık sektörü, yıllar boyunca kredi riskine gereken önemi vermektedir. Ancak sektörde artan rekabet, risk alma açısından da bazı sonuçlar doğururken, bankaların kredi stratejilerini yeniden gözden geçirmelerinin gereği de ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak, kredi riskinin bir bütün olarak ele alınması bankacılık sektörünün giderek daralan uluslararası finansman ortamına rağmen, donuk alacaklarının seviyesini düşük tutarak kredi riskini yönetebileceğini ortaya koymuştur.⁶⁸

1.6.4. Likidite Riski

Bir bankanın vadesi gelen mevcut ve diğer yükümlülüklerini karşılamaya yetecek düzeyde nakdinin bulunmaması riskini ifade eder. Daha geniş bir tanımlamaya göre likidite riski, bankalarda aktif ve pasif arasındaki vade uyumsuzluğu, geri dönmeyen kredilerde artış, diğer donuk aktiflerde artış, faiz tahsilatlarının ve karlılığın düşmesi, hızlı ve beklenmeyen mevduat çekilişleri yerel ya da uluslar arası krizler nedeniyle nakit talebinin hızla artması gibi nedenlerle aktiflerini fonlama ihtiyacı ve buna bağlı olarak taahhütlerini yerine getirememeye tehlikesidir.⁶⁹

Likidite riskine bakıldığında, mevduat sahiplerinin kısa vadeleri tercih ederken, yatırım sahiplerinin yüksek enflasyon beklentileri ve belirsizliğin yönlendirmesiyle daha uzun vadeleri araması, Türk bankacılık sektörünün aktif ve pasiflerinin vade yapılarında da, yansımaları neden olduğu görülmektedir. Dolayısıyla sektördeki

⁶⁷ Emre Alkin, Tuğrul Savaş ve Vedat Akman, *Bankalarda Risk Yönetimine Giriş*, Çetin Matbaacılık, İstanbul, 2001, s. 110.

⁶⁸ Erçel (2000), *a.g.e.*, s. 69.

⁶⁹ www.sonergokten.com/supportingdocuments/PRR/Brya.ppt - (Bankalarda Risk Yönetimi Araçları) 30/11/2009

bankalar, likidite riskine daha duyarlı hale gelmişlerdir. Özellikle, son dönemlerde dünya ekonomisinde yaşanan mali sıkıntılar ve global mali krizler sonrasında, gelişmekte olan ekonomilerin birçoğu riskli görülmeye başlanmıştır. Bu durumda, uluslararası yatırımcılar Türkiye gibi gelişmekte olan piyasalara yatırım yapma konusunda daha ihtiyatlı davranmaya ve bu piyasalara, kredi kullandırmalarında daha seçici olmaya başlamışlardır. Bunun sonucunda Türk bankacılık sektörü de, kredi dağıtımlarını azaltarak likit kalmayı tercih etmiştir.⁷⁰

1.6.5. Piyasa Riski

Bankaların tutmuş oldukları pozisyonlarda, finansal piyasalardaki dalgalanmalardan kaynaklanan faiz, kur, ve hisse senedi fiyat değişmelerine bağlı olarak ortaya çıkan riskler nedeniyle oluşan zarar etme ihtimali piyasa riskidir.⁷¹

Piyasa riskini en aza indirmek, piyasa disiplininin sağlanmasıyla mümkündür. Piyasa disiplini; piyasadaki kurumlarla ilgili bilgilerin zamanında doğru ve şeffaf şekilde alınmasını içerir. Bankacılık sektöründe piyasa disiplininin sağlanmasıyla birlikte, piyasadaki ilgili birimler, çok daha sağlıklı değerlendirmeler yapabilecekler ve böylece istenmeyen riskler en aza indirilecektir.⁷²

1.6.6. Sermaye Yetersizliği Riski

Bu risk, bankaların mevcut sermayeleri ile gerçekleşen risklerinden oluşan kayıplarını telafi edebilme gücünü ifade eder. Eğer mevcut sermayesi, söz konusu risklerin sebep olduğu kayıpları karşılamaya yeterliyse, risk düşük demektir. Eğer mevcut sermaye, kayıpları karşılayamayacak durumda ise, risk büyük demektir. Bu durumda gerekli önlemlerin en kısa sürede alınması gerekmektedir.⁷³

⁷⁰ Erçel (2000), *a.g.e.*, s. 68; www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/oguzbanka.doc.

⁷¹ www.sonergokten.com/supportingdocuments/PRR/Brya.ppt - (Bankalarda Risk Yönetimi Araçları) 30/11/2009

⁷² Erçel (2000), *a.g.e.*, s. 69.

⁷³ Çelik, *a.g.e.*, s. 62; www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/oguzbanka.doc.

Tablo 1: Türkiye’de Gruplar Bazında Banka ve Şube Sayıları

Banka/Grup Adı	Banka Sayısı	Yurtiçi Şube	Yurtdışı Şube
Tüm Bankalar	45	8789	54
Mevduat Bankaları	32	8738	53
Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	3	2452	17
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	-	1273	12
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	-	642	3
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	-	536	2
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	11	4279	25
Adabank A.Ş.	-	1	0
Akbank T.A.Ş.	-	875	1
Alternatif Bank A.Ş.	-	46	0
Anadolubank A.Ş.	-	77	0
Şekerbank T.A.Ş.	-	250	0
Tekstil Bankası A.Ş.	-	45	0
Turkish Bank A.Ş.	-	25	0
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	-	329	4
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	-	729	5
Türkiye İş Bankası A.Ş.	-	1064	14
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	-	836	1
Tasarruf Mevduatı Sig. Fon. Devr. B.	1	1	0
Birleşik Fon Bankası A.Ş.	-	1	0
Yabancı Sermayeli Bankalar	17	2006	11
Türkiye’de Kurulmuş Yabancı Sermayeli Bankalar	11	1976	11
Arap Türk Bankası A.Ş.	-	3	0
Citibank A.Ş.	-	45	0
Denizbank A.Ş.	-	400	1
Deutsche Bank A.Ş.	-	1	0
Eurobank Tefken A.Ş.	-	42	0
Finansbank A.Ş.	-	460	1
Fortis Bank A.Ş.	-	298	0

HSCB Bank A.Ş.	-	330	4
ING Bank A.Ş.	-	354	5
Millenium Bank A.Ş.	-	18	0
Turkland Bank A.Ş.	-	25	0
Türkiye’de Şube Açan Yabancı Sermayeli Bankalar	6	30	0
ABN AMRO Bank N.V.	-	8	0
Bank Mellat	-	3	0
Habib Bank Limited	-	1	0
JPMorgan Chase Bank N.A.	-	1	0
Societe Generale (SA)	-	16	0
WestLB AG	-	1	0
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	13	51	1
Kamusal Sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankaları	3	23	0
İller Bankası	-	19	0
Türk Eximbank	-	2	0
Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.	-	2	0
Özel Sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankaları	6	14	1
Aktif Yatırım Bankası A.Ş.	-	5	0
Diler Yatırım Bankası A.Ş.	-	1	0
GSD Yatırım Bankası A.Ş.	-	1	0
İMKB Takas ve Saklama Bankası A.Ş.	-	1	0
Nurol Yatırım Bankası A.Ş.	-	3	0
Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.	-	3	1
Yabancı Sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankaları	4	14	0
Bank Pozitif Kredi ve Kalkınma Bankası A.Ş.	-	11	0
Calyon Yatırım Bankası Türk A.Ş.	-	1	0
Merril Lynch Yatırım Bank A.Ş.	-	1	0
Taib Yatırım Bank. A.Ş.	-	1	0

Kaynak: www.tbb.org.tr (Gruplar Bazında Banka ve Şube Sayıları) 13.08.2009

1.7. Türkiye’de Bankacılık Sistemi Banka, Şube ve Personel Bilgileri

Bankacılık sisteminde Nisan-Haziran 2009 döneminde faaliyet gösteren banka sayısı 49’dur. Mevduat bankaları sayısı 32, kalkınma ve yatırım bankaları sayısı 13 ve katılım bankaları sayısı 4’tür.

Mevduat bankalarından 3 tanesi kamu sermayeli, 11 tanesi özel sermayeli ve 17 tanesi yabancı sermayeli bankadır.

Tablo 2: Bankacılık Sisteminde Banka ve Şube Sayısı*

	Haziran 2008		Aralık 2008		Haziran 2009	
	Banka	Şube	Banka	Şube	Banka	Şube
Mevduat bankaları	33	8.121	32	8.741	32	8.799
Kamu sermayeli b.	3	2.269	3	2.416	3	2.458
Özel sermayeli b.	11	3.955	11	4.290	11	4.309
Fondaki b.**	1	1	1	1	1	1
Yabancı sermayeli b.	18	1.896	17	2.034	17	2.031
Kalkınma ve yatırım bankaları	13	53	13	49	13	52
Toplam	46	8.174	45	8.790	45	8.851

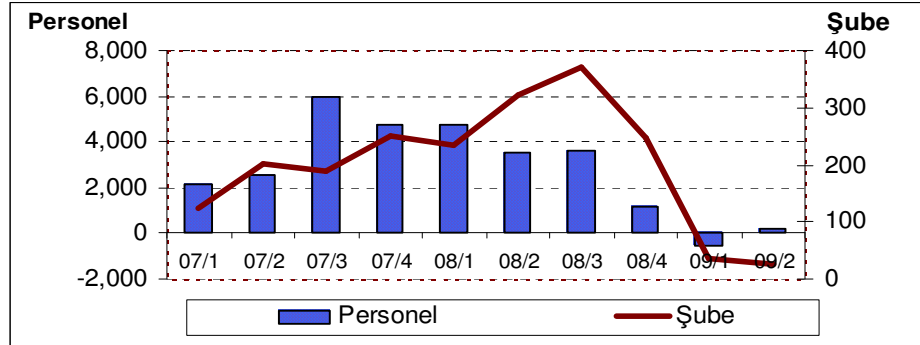
* K.K.T.C ve yabancı ülkelerdeki şubeler dahil.

** Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna Devredilen Bankalar.

Kaynak: www.tbb.org.tr 25.08.2009

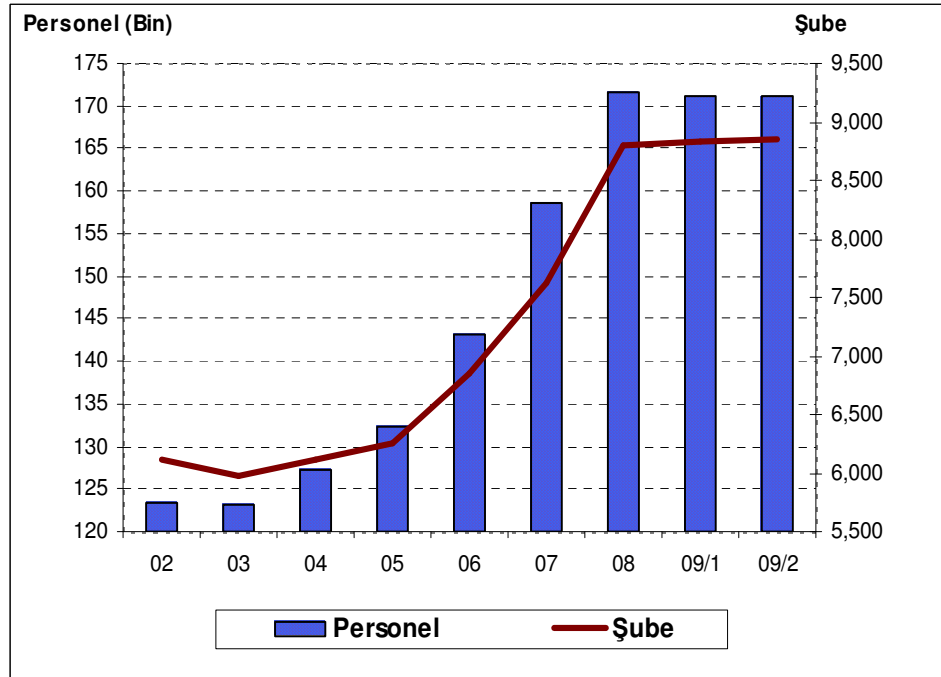
Mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarının toplam şube sayısı son bir yılda 677 adet, Ekim-Aralık 2008 dönemine göre ise 61 adet artarak 8.851’e yükselmiştir. 2008 yıl sonuna göre şube sayısı kamusal sermayeli mevduat bankalarında 42, özel sermayeli mevduat bankalarında 19, kalkınma ve yatırım bankalarında ise 3 adet artarken, yabancı sermayeli mevduat bankalarında 3 adet azalmıştır.⁷⁴

⁷⁴ www.tbb.org.tr (Türkiye’de Bankacılık Sistemi, Banka, Şube ve Personel Bilgileri Haziran 2008) 25.08.2009

Grafik 1: Şube ve Personel Sayısında Bir Önceki Döneme Göre Değişme

Kaynak: www.tbb.org.tr. 25.08.09

Nisan-Haziran 2009 dönemi sonu itibariyle mevduat bankalarında banka başına ortalama şube sayısı 275 olmuştur. Bu rakam kamusal sermayeli mevduat bankalarında 819, özel sermayeli mevduat bankalarında 392, yabancı sermayeli bankalarda ise 120'dir.

Grafik 2: Yıllar İtibariyle Şube ve Personel Sayısı

Kaynak: www.tbb.org.tr. 25.08.09

Mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarında çalışan sayısı son bir yılda 4.433 kişi (yüzde 3 oranında) artarken, Ekim-Aralık 2008 dönemine göre ise 343 kişi (yüzde 0.2 oranında) azalarak 171.255 olmuştur. 2008 yıl sonu rakamlarına göre çalışan sayısı özel sermayeli mevduat bankalarında 78 kişi, Fon bankasında 1 kişi, yabancı sermayeli mevduat bankalarında ise 643 kişi, azalırken, kamusal sermayeli mevduat bankalarında 356 kişi, kalkınma ve yatırım bankalarında ise 23 kişi artmıştır.

Tablo 3: Bankacılık Sisteminde Çalışanlar

	Haziran 2008	Aralık 2008	Haziran 2009
Mevduat bankaları	161.482	166.325	165.959
Kamu sermayeli b.	41.478	43.333	43.689
Özel sermayeli b.	79.622	82.158	82.080
Fondaki b.	277	267	266
Yabancı sermayeli b.	40.105	40.567	39.924
Kalkınma ve yatırım bankaları	5.340	5.273	5.296
Toplam	166.822	171.598	171.255

Kaynak: www.tbbb.org.tr 25.08.2009

Nisan-Haziran 2009 dönemi itibariyle, banka çalışanlarının yüzde 26'sı kamusal sermayeli mevduat bankaları, yüzde 48'i özel sermayeli mevduat bankaları, yüzde 23'ü yabancı sermayeli mevduat bankaları ve yüzde 3'ü ise kalkınma ve yatırım bankaları tarafından istihdam edilmiştir. Mevduat bankalarında banka başına çalışan sayısı 5.186'dır. Bu rakam kamu sermayeli bankalarda 14.563, özel sermayeli bankalarda 7.462 ve yabancı sermayeli bankalarda 2.348'dir.⁷⁵

⁷⁵ www.tbb.org.tr, 25.08.2009

Tablo 4: Öğrenim Gruplarına Göre Banka Çalışanları

	İlkokulu Bitiren	Orta Öğretim Kurumlarını Bitiren	Yüksek Öğretim Kurumlarını Bitiren	Yüksek Lisans ve Doktora Yapan	Toplam
Mevduat bankaları	2.118	39.417	117.288	7.136	165.959
Kamu sermayeli b.	747	12.685	28.141	2.116	43.689
Özel sermayeli b.	675	16.402	61.916	3.087	82.080
Fondaki b.	20	132	106	8	266
Yabancı sermayeli b.	676	10.198	27.125	1.925	39.924
Kalkınma ve yatırım bank.	445	1.038	3.281	532	5.296
Toplam	2.563	40.455	120.569	7.668	171.255

Kaynak: www.tbb.org.tr 25.08.2009

Nisan-Haziran 2009 dönemi itibariyle, bankacılık sektöründe çalışanların yüzde 1'i ilköğretim, yüzde 24'ü orta öğretim, yüzde 71'i yüksek öğretim kurumları mezunu, yüzde 4'ü ise yüksek lisans ve doktora yapmış olanlardan oluşmaktadır. Kamusal sermayeli mevduat bankalarında çalışanların yüzde 69'unu yüksek öğretim kurumlarını bitirmiş ve lisansüstü eğitim yapmış personel oluşturmaktadır. Bu oran, özel sermayeli mevduat bankalarında yüzde 79, yabancı bankalarda yüzde 73 ve kalkınma ve yatırım bankalarında ise yüzde 72 şeklindedir.

Nisan-Haziran 2009 dönemi itibariyle bankacılık sektöründe çalışanların yüzde 50'si kadınlardan oluşmaktadır. Bu oran kamusal sermayeli mevduat bankalarında yüzde 38, özel sermayeli mevduat bankalarında yüzde 55, Fon bankasında yüzde 38, yabancı bankalarda yüzde 55, kalkınma ve yatırım bankalarında ise yüzde 32 düzeyindedir.⁷⁶

⁷⁶ www.tbb.org.tr 25.08.2009

Tablo 5: Cinsiyet Dağılımına Göre Banka Çalışanları

	Haziran 2008			Aralık 2008			Haziran 2009		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
Mevduat Bankaları	81.058	80.424	161.482	83.235	83.090	166.325	82.678	83.281	165.959
Kamu sermayeli b.	26.131	15.347	41.478	27.087	16.246	43.333	27.059	16.630	43.689
Özel serm. b.	36.331	43.291	79.622	37.471	44.687	82.158	37.305	44.775	82.080
Fondaki b.	171	106	277	167	100	267	165	101	266
Yabancı serm.b.	18.425	21.680	40.105	18.510	22.057	40.567	18.149	21.775	39.924
Kalkınma ve Yatırım Bank.	3.610	1.730	5.340	3.593	1.680	5.273	3.616	1.680	5.296
Toplam	84.668	82.154	166.822	86.828	84.770	171.598	86.294	84.961	171.255

Kaynak: www.tbbs.org.tr 25.08.2009**Tablo 6: Yabancı Bankaların Sektörün Şube Sayısındaki Payları (Haziran 2009)**

Banka	Şube Sayısı	Şube Sayısı Sektör Payı (%)
Kontrol Hissesi Satılan Bankalar		
HSBC Bank	330	3,51
Millenium Bank	18	0,19
Fortisbank	298	3,17
Finansbank	460	4,89
Tekfenbank	42	0,44
Denizbank	400	4,25
Turkland Bank	25	0,26
Oyakbank	354	3,76
Toplam	1927	20,47
Diğer Yabancı Bankalar		
ABN Amro Bank	8	0,08
Arap Türk Bankası	3	0,03
Bank Mellat	3	0,03
Citibank	45	0,48
Deutsche Bank	1	0,01
Habib Bank	1	0,01
JP Morgan Chase	1	0,01
Societe Generale	16	0,17
West LB	1	0,01
Toplam	79	0,83
Eşit Ortaklıkla Satılan Bankalar		
T. Ekonomi Bankası	329	3,5
T. Garanti Bankası	729	7,76
Yapı ve Kredi Bankası	838	8,92
Şekerbank	230	2,66
Toplam	2146	22,84
Azınlık Hissesi Satılan Bankalar		
Akbank	875	9,31
Turkishbank	25	0,26
Toplam	900	9,57

Kaynak: T. Bankalar Birliği, T. Katılım Bankaları Birliği

II. BÖLÜM

YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI

2.1. Yabancı Sermayenin Tanımı ve Kapsamı

Yabancı sermayenin ne anlama geldiğini ekonomik literatürde irdelenecek olursak birçok tanımla karşılaşırız. Yabancı sermaye, bir ülkedeki mevcut olan sermaye stokuna, başka bir ülkenin sahipliğindeki ilave sermaye katkısıdır. Yabancı sermaye ülkenin doğal kaynaklarını kullanılabilir hale getirmek ve mevcut üretim faktörlerini etkin bir şekilde kullanmak için ülke içinde olmayan veya daha elverişli koşullarda ülke dışında bulunan sermayeyi içeri almalarına denir. Yabancı sermayenin bir ülkeye girişi iki değişik yolla olabilmektedir. Bu yollardan biri dolaylı yabancı sermaye yatırımı diğeri ise dolaysız yabancı sermaye yatırımıdır. Yatırımcının doğrudan yatırım yapmayarak başka bir ülkedeki bir firmanın hisse senetlerini veya tahvillerini satın alması sonucu dolaylı yabancı sermaye yatırımı oluşmaktadır. Böylece yabancı sermaye dolaylı yoldan ülkeye girmiş olur. Böyle yatırımlara portföy yatırımı da denilmektedir. Bir büyük firmanın ulusal sınırların ötesinde üretimde bulunmak üzere yabancı ülkelerde fabrika, bina, üretim tesisi kurmak ya da satın almak suretiyle kendine bağlı bir şube açmasıdır.⁷⁷

Dolaysız yabancı sermaye yatırımlarında çeşitli ülkelerde faaliyet gösteren şubeler tek bir ana merkeze bağlı bulunurlar. Bu şekilde farklı ülkelerde kurduğu şubelere aynı anda birçok ülkede birden üretim faaliyetine katılan şirketlere çok uluslu şirket adı verilmektedir. Dolaylı ve dolaysız yatırımlar arasında bazı farklar bulunmaktadır. Portföy yatırımlarında tahvil veya hisse senedi alırken, şirket yönetiminin bizzat denetlenmesi mümkün değildir. Ayrıca yabancı yatırımcı portföy yatırımlarında sadece sermayesini koyabilir. Yine bu tip yatırımlarda yatırımcı, gerçek kişi ya da çok uluslu bir şirket olabilir. Bir de bu tip yatırımlarda gelir ve anaparanın ödenme koşulları bellidir. Dolaysız yatırımlara baktığımızda yabancı yatırımcının, sermaye dışında üretim faktörlerini de koyabileceğini görüyoruz. Bu tip yatırımı genellikle çok uluslu şirketler yapar. Dolaysız yabancı sermaye yatırımlarında,

⁷⁷ Halil Seyidoğlu, *Ekonomik Terimler: Ansiklopedik Sözlük*, Ankara 1992.

çoğunlukla işletmenin kazanç durumu ve hükümetlerin kazanç üstüne koydukları kısıtlamalar yüzünden yatırımların geri ödenmesi belirsiz ya da değişkendir.⁷⁸

Doğrudan yatırımlar, sermaye ile birlikte teknoloji ve işletmecilik bilgisini de beraberinde getirdiği için, özellikle 2. Dünya Savaşı'ndan sonra önem kazanmaya başlamıştır.⁷⁹

2.2. Yabancı Sermaye Yatırım Çeşitleri

2.2.1. Özel Yabancı Sermaye Yatırımları

İkinci dünya savaşından sonra özel Eesfll ağırlıklı, dışa açık bir iktisadi kalkınma politikası izleyen Türkiye, dış kaynak arayışı içine girmiştir. Türkiye, yabancı özel sermayeyi yurda çekmek için liberal bir yabancı sermaye mevzuatı oluşturmak istemiştir.

1951 yılında Yabancı Sermaye Yatırımlarını teşvik Kanunu çıkarılmıştır. Bunları bir dizi kanun ve teşvikler izlemiştir. Ancak 1954-1979 arasında Türkiye 228 milyon dolar yatırım almıştır. Bu rakam Türkiye gibi iç piyasası geniş, ekonomik potansiyeli zengin ve stratejik konumu çok elverişli bir ülke için oldukça azdır. 1980 ve sonrası yabancı sermaye ile ilgili yeni bir kanun çıkarılmamasına rağmen sermaye girişlerinde büyük artış sağlanmıştır. Bunu nedeni; bu dönemde hükümet politikası olarak yabancı sermayeye daha davetkar ve sıcak bakılması, bürokraside yapılan düzenlemelerle başvuruların daha kısa sürede sonuçlandırılması, dış ticaret rejimlerinde liberalleşme, kambiyo ve sermaye hareketleri ile mali piyasalardaki reformlar, dünya piyasaları ile bütünleşme çabaları ile özelleştirme konusunda ciddi girişimler, yabancı sermaye yatırımlarının artmasında etkili olmuştur.⁸⁰

1980-1988 döneminde Türkiye'ye net yabancı özel sermaye girişi 7.610 milyon dolardır. Bu rakamlar dünyada dolaşan yabancı özel sermayeyle kıyaslanırsa çok küçük meblağlar olduğu anlaşılır. Yabancı sermayenin bir ülkeye girmesi ve yatırım yapması için öncelikle ülkede ekonomik ve sosyal istikrar olmalıdır. Bununla

⁷⁸ <http://www.genbilim.com.tr> 25.07.2009

⁷⁹ www.odevarsivi.com/dosya.asp?islem=gor&dosya- 19.08.2009

⁸⁰ www.1bilgi.com/dis.../turkiye8217-de-yabanci-sermaye.html (özel yabancı sermaye yatırımları 17.07.2009)

birlikte ekonomik ve sosyal altyapı yeterli düzeyde bulunmalıdır. Alt yapının yetersiz olduğu bir ülkede marjinal etkinliği yüksek projeler üretmek söz konusu olamaz.

Türkiye'nin yabancı özel sermayeden gerektiği kadar pay alamamasının diğer ve en önemli sebebi ise; yabancı girişimcilerin ekonomik ve siyasal istikrar konusunda Türkiye'ye tam güven duymamalarıdır. Bu sebeptendir ki; son yıllardaki ekonomik krizler, siyasal istikrarsızlıklar, hükümet ortaklarının uyum içinde çalışmaması, yapılan programlarda hedefe ulaşılamaması, IMF ile yapılan antlaşmalara uyulmaması ya da verilen tavizlerin sistemde kabul görmemesi, özel yabancı sermaye girişleri konusunda hep geriye gitmemize sebep olmaktadır..

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin, ekonomik büyüme ve kalkınma yolunda karşılaştıkları yapısal darboğazlar ve bunun hem nedeni hem sonucu olan sermaye birikimi yetersizliğinin üstesinden gelebilmelerinin en etkin yolu dış finansman kaynaklarıdır. Bunun için de başka devletlerin, uluslar arası mali kurumların ve bankaların sundukları (geleneksel dış) finansmanlardan veya doğrudan yabancı yatırımlar ve uluslar arası portföy yatırımları gibi özel kaynaklı (alternatif dış) kaynaklardan yararlanabilirler. Alternatif kaynakların avantajı borç yükümlülüğü doğurmamalarıdır. Özellikle DYY daha az oynak (volatile) olduğundan ve sadece sermaye değil modern teknoloji ve know-how girişini de içerdiğinden çeşitli uluslararası örgütler ve danışmanlar tarafından dış finansman kaynağı olarak gelişmekte olan ülkelere tavsiye edilmektedir.⁸¹

İmalat sanayisindeki daralma hizmet sektörüne doğru kaymıştır. Son yıllarda yabancı sermayeden en büyük payı alan alt sektörler, bankacılık, finansal hizmetler, otel, pansiyon ve kamp işletmeciliği, taşıt araçları ve taşıt araçları yan sanayileridir. Bunların arkasından gıda ve tütün sanayileri gelmektedir. 1980 öncesinde yabancı sermayenin en çok itibar ettiği sektörlerin başında gıda sanayi geliyordu. Yabancı sermaye yatırımlarının sektörel dağılımındaki değişme bize zaman içinde hangi sektörlerde kârlılığın yükseldiğini, hangilerinde nispi olarak gerilediğini göstermektedir. 1980 sonrası dönemde, sadece yabancı sermaye yatırımlarında değil, ulusal sabit sermaye yatırımlarında da hizmet sektörlerine doğru dikkat çekici bir

⁸¹ Burak Atamtürk, "Gelişmekte Olan Ülkelerde ve Türkiye'nin Finansal Serbestleşmesinin İç Tasarruflar Üzerine Etkisi", *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Sayı: 2 Yıl: 2007, s. 75; Aktaran: www.1bilgi.com/dis.../turkiye8217-de-yabanci-sermaye.html

kayma olmuştur. Bu olgu enflasyonist ortamda hizmet ve ticaret sektörlerinin üretken sektörlerden daha kârlı hale gelmesinin bir sonucudur.⁸²

2.2.2. Portföy Yatırımları

Özel yabancı sermaye hareketlerinden biri olan portföy yatırımları, tasarruf sahiplerinin uluslararası sermaye piyasalarında uluslararası politik risk, kambiyo kuru riski, bilgi edinebilme riski gibi ek riskler üstlenmek suretiyle sermaye kazancı ile faiz ve temettü geliri gibi kazançlar elde etmek amacıyla hisse senedi, tahvil ve diğer sermaye piyasası araçlarına yatırım yapmalarıdır. Portföy yatırımları uluslararası ve piyasalar arası yapılabilmektedir. Bir ülkenin ihraç ettiği hisse senedi ve tahvillerin yabancı yatırımcılar tarafından o ülkenin sermaye piyasasında ticaretinin yapılması uluslararası işlemlere örnektir. Aynı işlemin ülke sınırları dışında bir merkezde gerçekleşmesi piyasalar arası işlemlere örnektir.⁸³

Uluslar arası portföy yatırımları, kısa vadede kâr amacı üzerine kurulmuş olmaları nedeniyle ve likiditelerinin yüksek olmasının da etkisiyle, buldukları ülkedeki ekonomik ve siyasi gelişmelere çok duyarlı olmaktadır. Yüksek miktarda uluslar arası portföy yatırımı olan ülkeler (özellikle gelişmekte olan ülkeler) her an bir mali krize girme riskini göze almaktadırlar. Örneğin kamu finansman açığı yaşayan ülkeler hala yüksek reel faiz politikası izleyerek bu açıkları borçlanma yoluyla kapatmayı seçmektedirler. Yüksek reel faizler kısa süreli yabancı fonların ülkeye girişini özendirmektedir. Yüksek faizlerin çekiciliği ile ülkeye giren fonlar ile geçici bir rahatlama sağlanır.⁸⁴

Uluslararası anlamda portföy yatırımları fonların getirişi düşük olanlardan getirişi daha yüksek olan alanlara aktarıldığı sermaye akımlarıdır. Borç veren açıısından bakıldığında portföy yatırımlarının maliyeti yerel olarak sağlanan

⁸² www.1bilgi.com/dis.../turkiye8217-de-yabanci-sermaye.html (özel yabancı sermaye yatırımları 17.07.2009)

⁸³ Erhan Göksu, *Türkiye’de Kısa Vadeli Yabancı Sermaye ve Hareketleri ve Ekonik Büyüme Üzerine Etkileri*, Anadolu Üniv. İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans tezi, Eskişehir, Haziran 2005, s. 18.

⁸⁴ Halil Seyidoğlu, *Uluslar arası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama*, Güzem Can Yayınları, İstanbul, 2003, s. 631

sermayenin fırsat maliyetinden daha az, getirisinin ise maliyetinden daha fazla olmasından dolayı portföy yatırımları karlı olabilmektedir.⁸⁵

Herhangi bir menkul kıymetin gelir elde etmek için satın alınmasını ifade etmektedir. Bir yatırımın yabancı portföy yatırımı olarak kabul edilmesi için IMF tarafından belirlenmiş olan oran %10'dur. Yatırım yapılan hisse senedine %10'un altında sahip olunması durumunda bu yabancı portföy yatırımı olarak kabul edilmektedir.⁸⁶

Portföy yatırımları makro ekonomik yapıya sağladığı faydaların yanında, ani sermaye çıkışlarına yol açabilmesi nedeni ile küçük boyutlu para piyasalarında istikrarsızlığa yol açabilmektedir. Bu nedenle portföy yatırımları bazı gelişmekte olan ülkeler tarafından kısıtlanmakta, hatta bazı durumlarda tümüyle engellenmektedir.

2.2.3. Doğrudan Yabancı Yatırımlar

Doğrudan yabancı yatırımlar, bir şirketin üretimim, kurulu bulunduğu ülkenin sınırlarının ötesine yaymak üzere, ana merkezinin dışındaki ülkelerde üretim tesisi kurması veya mevcut üretim tesislerim satın alması şeklinde yapılan yatırımlardır.

Doğrudan yabancı yatırımlar aynı zamanda, bir ekonomide üretim faktörlerinin mal ve hizmet üretimini çoğaltmak, özellikle gelecek dönemlerde tüketim ve ihracat imkanlarını artırmak amacıyla, belli bir dönem içinde reel sermayenin artırılması, korunması ve düzenlenmesi için kullanılmasına hizmet eder. Herhangi bir ürünün üretilmesi için yapılan ve bu faaliyetin sonucunda yatırımcının servetinin maksimum kılınmasını amaçlayan yatırımlardır. Diğer bir ifade ile yatırım, ülkenin üretim gücüne yapılan eklemelerdir. Bu yatırımlar, gittiği ülkede uzunca süre kaldığı, yatırıma katkıda bulunduğu, istihdam yarattığı için arzu edilen bir sermaye hareketi Doğrudan yabancı yatırımlar, gelişmekte olan ülkelerin sadece büyümeleri için yapılan bir finanslama yolu olarak düşünülmemelidir. Doğrudan yabancı yatırımlarla

⁸⁵ Müge İşeri ve Zeynep Aktaş, "İMKB'de Yabancı Portföy Yatırımlarındaki Hareketler (1997-2005 Dönemi)", *Yaklaşım Dergisi*, Sayı: 151, Temmuz 2005, s. 373.

⁸⁶ www.tcmb.gov.tr/odemedenge/uyymet.pdf. (Uluslararası Yatırım Pozisyonu Metodolojisi ve Türkiye Uygulaması) 27.11.2009

aynı zamanda yeni teknolojiler, yeni yönetim teknikleri ve yeni bir pazara giriş söz konusudur.⁸⁷

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının amacı, ana ülkedekinden daha yüksek kâr geliri sağlamak ve mal olarak geçemediği gümrük duvarlarının arkasına sermaye olarak geçmektir. Bu nedenle doğrudan yatırımcılar, gidecekleri ülkelerin, maliyet koşullarını (ücret, faiz, enerji, altyapı, hammadde, mevzuat vs.) ve Pazar genişliğini dikkate alırlar. Bunlar için önemli olan kâr maksimizasyonu değil, maksimum bir pazardır.⁸⁸

Doğrudan yabancı yatırımlar, faaliyetlerini birden fazla ülkede sürdüren ve üretim ile ilgili kararları bir merkezden alan veya çeşitli yollarla bağlı şirketlerin (iştirakler) kararlarını etkileyebilen çok uluslu şirketler tarafından yapılmaktadır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları şirket evlilikleri, özelleştirme, ortak girişimler, sıfırdan yapılan yatırımlar ve mevcut operasyonların genişletilmesi gibi farklı şekillerde bir ülkeye girebilir.

İşletmecilik bilgisi ve know how'ı beraberinde getirmekte, ayrıca rekabet faktörünü de ülkeye sokmaktadır. Diğer bir tanım ise şudur: Ülkelerin doğal kaynaklarını kullanabilir hale getirmek, mevcut üretim faktörlerini etkin bir şekilde kullanabilmek için gerekli olan fakat ülke içi kaynaklar tarafından yeterli ölçüde sağlanamayan, bu sebepten dolayı bir ülke sınırları dışındaki gerçek ya da tüzel kişiler tarafından o ülke sınırları içinde gerçekleştirilen yatırımlar Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarıdır. Bu yatırım karşılığında yatırım yapan ülkenin, yatırım yaptığı ülke üzerinde mülkiyet hakkı doğar ve ülke karşılığında kâr eder.

Bir firmanın yabancı bir ülkede hiçbir ortaklığa girişmeksizin kendi başına bir üretim tesisi kurmak sureti ile ürün ve hizmetlerini üretmesi ve satması şeklinde gerçekleşebilen bir yatırım şekli olduğundan; Pazar bilgisi az, pazarlama kanallarına hakim olmayan yabancı ülkenin kültürünü tanımayan firmalar için bu strateji en riskli, en pahalı olanıdır. Ancak yabancı ülkedeki yatırımın tüm kontrolü yabancı firmadır.⁸⁹

⁸⁷ Gürel Konuralp, *Sermaye Piyasaları Analizler, Kuramlar ve Portföy Yönetimi*, Alfa Yayınları, İstanbul 2005, s. 3.

⁸⁸ Hüseyin Çeken, *Küreselleşme, Yabancı Sermaye ve Türkiye Turizmi*, Değişim Yayınları, İstanbul 2003, s. 32.

⁸⁹ Oğuz Çalışkan, "Dünya Yatırım Raporu-2002 Çerçevesinde Doğrudan Yabancı Yatırımlar Üzerine Değerlendirmeler", *DTM Dergisi*, Ocak 2003, s. 1.

Doğrudan yabancı yatırımları portföy yatırımlarından ayıran dört önemli özellik aşağıda yer almaktadır.

- Doğrudan yabancı yatırımlarda yatırım ve üretim süreci tamamen yatırımı yapan şirket tarafından kontrol edilir. Denetimi daha etkin şekilde gerçekleştirebilmek için çoğu kez üst yönetim kadrolarını yatırım yapan şirket seçer. Oysa uluslararası portföy yatırımlarında bir şirkete ait hisse senedi ya da tahvillerin satın alınması yatırımcıya şirketin yönetimine doğrudan katılma hakkı vermez. Yatırımın hisse senetlerine yapılması durumunda genel kurulda oy verme hakkına sahip olmak, şirket yönetimini doğrudan kontrol etmek anlamına gelmemektedir.⁹⁰

- Doğrudan yatırım uluslar arası sermaye transferi olmakla birlikte, aynı zamanda geldiği ülkeye teşebbüs, teknoloji, risk taşıma ve organizasyon aktarımı da sağlamakta, bu sebeple işletmelerin sadece kuruluş ve teçhizatın finansmanı olarak değerlendirilmemektedir. Doğrudan yatırım bu rolünden dolayı işletmecilik ustalığı (managerial skills) ve know-how'ı da beraberinde getirmekte, ayrıca rekabet faktörünü de ülkeye sokmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde doğrudan yatırımlar, hisse senedi ve tahvil ihraç etmek, tanınmış hisse senedi ve tahvilleri uluslar arası piyasalara satmak ve çeşitli kısa vadeli kredi araçlarından yararlanmak şeklinde ortaya çıkan diğer uluslar arası sermaye hareketlerinden ayrılmaktadır.⁹¹

- Portföy yatırımlarını tasarruf sahibi gerçek kişiler de yapabilirler. Oysa dolaysız yabancı sermaye yatırımlarını yapanların hemen hemen tamamı çok uluslu şirketlerdir.⁹²

- Doğrudan yabancı yatırımlarından elde edilen gelirin transferi yatırım yapılan işletmenin verimliliğine bağlı olarak, yatırımın yapıldığı ülkedeki yabancı para transferi ile ilgili uygulamalar kapsamında gerçekleştirilmektedir.

Doğrudan yabancı yatırımların nedenleri ile ilgili olarak birçok ekonomik, stratejik ve davranışsal etken üzerinde durulmaktadır. Bu etkenlerin başlıcaları; hammadde kaynakları, ticaret unvanının korunması, sırların korunması, aktarılmayan

⁹⁰ Erol Eren, *Yönetim ve Organizasyon-Çağdaş ve Küresel Yaklaşımlar*, Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş. 5. Baskı, İstanbul 2001, s. 129.

⁹¹ Rıdvan Karluk, *Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları*, 1983, s. 14.

⁹² Nihat Batmaz-Halil Tunca *Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye (1923-2003)*, Beta Yayınevi, Mayıs 2005, s. 7.

bilgiler, ithalatçı ülkenin koyduğu tarife ve kotalardan kaçınma, yurt içi kısıtlamalardan kurtulma, müşterileri izleme, ucuz yabancı faktör kullanımı, yabancı teknoloji kullanımınıdır.

Bir ülkenin ekonomik kalkınmasında DYS yatırımlarının rolü çok çeşitlidir. Bunlar;⁹³

- İç ve dış tasarruf açığını azaltır,
- Teknoloji transferi ve istihdam artışı sağlar,
- İşgücü verimliliğini ve mal - hizmet üretiminde kalitenin artmasına katkıda bulunur,
- İhracatı artırarak döviz kazancı ve tasarrufu sağlar,
- İşletmecilik ile iç ve dış pazarlamanın gelişmesine katkıda bulunur,
- Ülke ekonomisinin dünya ekonomisiyle bütünleşmesini sağlar.

2.3. Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tarihi Gelişimi

2.3.1. Dünyadaki Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tarihi Gelişimi

Endüstri devriminin sonucu olarak özellikle 19. yy. başından itibaren sanayileşen ülkelerdeki sermaye birikimi, bu sermaye sahibi büyük işletmeleri en fazla kârı sağlayacak yatırım alanlarını aramaya yöneltmiştir. Bu hareket önceleri doğrudan yatırımlardan çok devlet garantileri taşıyan tahvillerin satışı şeklinde olmuştur.

Bugün çeşitli ülkeler arasında geliştirilen iktisadi ilişkilerin temel özelliklerinden bir kısmı, İngiltere’de başlayıp Batı Avrupa ülkelerinde gelişen sanayi devrimi sırasında ortaya çıkmıştır. Birinci Dünya Savaşından önceki dönemde yaklaşık olarak üç asır boyunca sermaye, tabii kaynaklar ve nüfusa oranla yoğun olduğu alanlardan daha az yoğun olduğu alanlara akmıştır. Bu akım XIX. asırda en yaygın hale gelmiştir. 1800’lü yılların ilk yarısında İngiltere’nin, ihtiyaç duyduğu hammadde, madenler ve petrolün çıkarılması için sömürgelerde yaptığı yatırımlar, yabancı sermaye yatırımlarının başlangıcını temsil etmiştir.⁹⁴

⁹³ Emin Çarıkçı, *Ekonomik Gelişmeler ve Türkiye-AB İlişkileri*, Tutubay Yayınları, Ankara 2001, s. 209.

⁹⁴ C. Alpar, *Çok Uluslu Şirketler ve Ekonomik Kalkınma*, Ankara 1980, s. 3. Aktaran: Dünyada ve Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Beklentiler (Yasad İnceleme Yansıması 1988), s. 46.

19. yüzyılda sermaye hareketleri devlet aracılığıyla değil özel teşebbüsler aracılığıyla gerçekleşmekteydi ve yatırımların çoğu portföy yatırımları niteliğindeydi. Ayrıca sanayileşmelerini tamamlamamış ülkelerin sermaye piyasalarında sattıkları devlet tahvilleri de önemli bir yabancı sermaye hareketine sebep olmaktadır. Bu şekilde Osmanlı İmparatorluğu, Çarlık Rusyası'ndan aldıkları borçları Batı'nın sermaye piyasasına tahvil satmak suretiyle sağlamaktaydılar. 19. asırdaki yabancı sermaye daha çok doğrudan yatırım şeklinde olup özellikle sömürgelere yönelmiştir. Sömürgelerdeki yatırımlar da daha çok anavatandaki sanayinin hammaddelerinin temini için ilk maddeler kesimine, maden çıkarmaya ve ağır sanayi kesimine yapılmıştır. Tarım kesimine yapılan yatırımlar da daha çok sanayi hammaddesi olan tarım ürünlerinin üretimi için yapılmaktaydı. 20. asırda sanayileşmiş ülkelerin az gelişmiş ülkelere yaptıkları dolaysız yatırımlarda bu özellikler ağır basmaya devam etmiştir.⁹⁵

İkinci Dünya Savaşının patlak vermesiyle yabancı sermaye yatırımlarında yeni bir döneme girilmiştir. İkinci Dünya Savaşından önceki yıllarda yabancı sermaye yatırımları daha çok portföy yatırımları şeklindedir. Savaştan sonraki dönemde dolaysız yatırım şeklindeki yabancı özel sermaye yatırımları daha çok önem kazanmaya başlamıştır. Şüphesiz bu gelişmede, 1950'li yıllardan sonra dünya ekonomisinde giderek önemli bir güç teşkil etmeye başlayan ve dolaysız yabancı sermaye yatırımı niteliğinde olan çok uluslu şirketlerin rolü büyük olmaktadır.

Sanayi devrimini gerçekleştiren İngiltere'nin sömürgelerindeki yatırımları ile başlayan, A.B.D.'nin Birinci Dünya Savaşı sonrasında devreye girmesiyle artan yabancı sermaye, ülke ayrımı yapmaksızın bugün dünyanın her tarafında yatırımlarını gerçekleştirmektedir. Doğal olarak her ülke yabancı sermaye yatırımlarında aynı oranda pay alamamaktadır. Yabancı sermaye yatırım ve yatırımcılarının diğer ülkelere yatırım yaparken göz önüne aldıkları çeşitli faktörler bulunmaktadır. Çok sayıda ülkenin yabancı sermaye rejimlerini serbestleştirmiş olması nedeniyle bir ülkeye yabancı sermaye girişi, daha çok makro ekonomik istikrara, altyapı yeterliliğine ve nitelikli işgücü arzına bağlı hale gelmiştir.⁹⁶

⁹⁵ Kenan Bulutoğlu, *100 Soruda Türkiye'de Yabancı Sermaye*, Gerçek Yayınları, İstanbul 1970, s. 49.

⁹⁶ DPT (2000) Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı.

2.3.2. Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tarihi Gelişimi

Türkiye yabancı sermayeden fazlaca faydalanan ülkeler arasında değildir. Kaynakları, kapasitesi ve ihtiyaçları yabancı sermayeyi gerektirmekle birlikte bu konuda yeterli düzeye ulaşamamıştır. Bu durum biraz da geçmiş tecrübelerden kaynaklanmaktadır. Türkiye’ye Osmanlı Döneminde yabancı sermayenin girişi kapitülasyonlarla başlamakla beraber konunun önemi daha çok 1854 yılında yapılan ilk Osmanlı borçlanması ile ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devleti’nin borçlanmasına yol açan çok çeşitli faktörler olmasına rağmen bunların içinde İngiltere ile yapılan 1838 tarihli ticaret anlaşmasının bir nirengi noktası teşkil ettiğini söyleyebiliriz.⁹⁷

6224 sayılı yasa genel prensipleri ortaya koymakla birlikte uygulama ile ilgili düzenlemelerde geniş bir etkinlik alanı bırakılmıştır. Hiç kuşkusuz dolaysız yabancı sermaye yatırımları dünya ve ev sahibi ülke ekonomisindeki konjonktürle de yakından ilişkilidir. Bu anlamda 1980’ler hem dünya hem de Türkiye ekonomisi için önemli dönüşümlerin yaşandığı yıllar olmuştur. Dünya’da globalleşme olgusu, Türkiye’de ise 24 Ocak kararları ile yaşanan dönüşüm yabancı sermaye açısından olumlu gelişmeler olarak sayılabilir.⁹⁸

Türkiye’de yabancı sermaye yatırımlarının böyle kötü bir geçmişi olduğundan uzun süre dış kaynaklara el atmak cesareti gösterilememiştir. 1954 yılına kadar geçen sürede yabancı sermaye ve yabancı sermayeli şirketler konusunda yasal bazı düzenlemeler getirilmiştir. Bunlar 1947 yılında Türk Parasını Kıymetini Koruma Yasasına ilişkin olarak çıkarılan 13 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, 1950 yılında 5583 sayılı yasa, 1951 yılında 5821 sayılı yasa’dır. Ancak Türkiye’de yabancı sermayenin gerçek anlamıyla teşvikinin 18.1.1954 tarihinde kabul edilen 6224 sayılı Özel Yabancı Sermayeyi Teşvik Yasası ile başladığı söylenebilir. Bu yasa ile yabancı sermayenin faaliyette bulunabileceği alanlarda ilgili kısıtlamalar kaldırılmış ve yabancı sermaye işletmelerinin yerli özel girişimcilere açık olan tüm alanlarda faaliyette bulunabileceği kabul edilmiştir. Bir başka kanun 1954’te çıkartılan 6326 sayılı petrol kanunudur. Söz konusu kanun ile

⁹⁷ Rıdvan Karluk, *Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları, Türkiye Ekonomisi*, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yay., 1999, s. 223.

⁹⁸ Ferit Kula, *Çokuluslu Girişimler ve Türkiye*, İleri Yayınları, Mart 2006, s. 185.

Türkiye’deki petrol alanlarının özel girişim eliyle ve yatırımları ile daha çabuk, etkili ve kesintisiz işletmesi amaçlanmıştır.⁹⁹

Türkiye’de 1980 yılından sonra görülen yabancı sermaye girişlerinin artışında temel faktör 24 Ocak 1980 tarihinde alınan ekonomik istikrar kararlarıyla Türkiye’nin dışa açık bir politika izlemeye başlaması, ülkede politik ve ekonomik istikrarın yeniden sağlanması ile yabancı sermayeye uygulanan politikaların güven vermesidir. Türkiye 24 Ocak 1980 ekonomik istikrar kararları ile ithal ikamesi sanayileşme stratejisini terk edince yabancı sabit sermaye yatırımlarının ülkeye çekilmesi yeniden gündeme gelmiştir.¹⁰⁰

1980’lerden sonra Türkiye’nin sosyal ve ekonomik yapısındaki hızlı gelişmelerin de yabancı sermaye üzerine olumlu etkiler yaptığı inkar edilemez. Faiz oranlarının serbest bırakılması, para ve sermaye piyasalarının örgütlenmesi, sermaye hareketlerindeki liberalizasyon ve bankacılık sektöründeki reformlar, bu dönemde yabancı sermaye için gerekli ortamı hazırlamaya yardımcı olan önemli tasarruflardır. Devlet müdahalesi en aza indirilmeye çalışılmış, serbest piyasa ekonomisi kurulmuş, Türk ekonomisini dünya ekonomi ile entegre etme yoluna gidilmiş ve Türk Lirası konvertibl hale getirilmiştir. Türkiye ikili ve çok taraflı anlaşmalara girmek suretiyle yabancı sermaye için daha güvenilir bir ortam yaratmaya çalışmıştır.¹⁰¹

2.4. Sektörler İtibari İle Yabancı Sermaye Yatırımları

Yılın ilk 6 ayı itibari ile uluslar arası doğrudan yatırım (UDY) girişleri 4.2 milyar dolara ulaşmıştır. Bu rakam 2008 yılının aynı dönemine oranla yüzde 57 düşüş anlamına gelmektedir. Haziran ayı sonu itibari ile yıllıklandırılmış (Temmuz 2008 - Haziran 2009) rakam ise 12.4 milyar dolardır.¹⁰²

Türkiye’de 2008 yılında global UDY girişlerindeki düşüşe paralel olarak, yüzde 18 oranında bir düşüş gerçekleşmişti ve girişlerin tutarı 18 milyar dolar

⁹⁹ H. Şahin, *Türkiye Ekonomisi*, Ezgi Kitabevi Yay., Bursa 2002, s. 396.

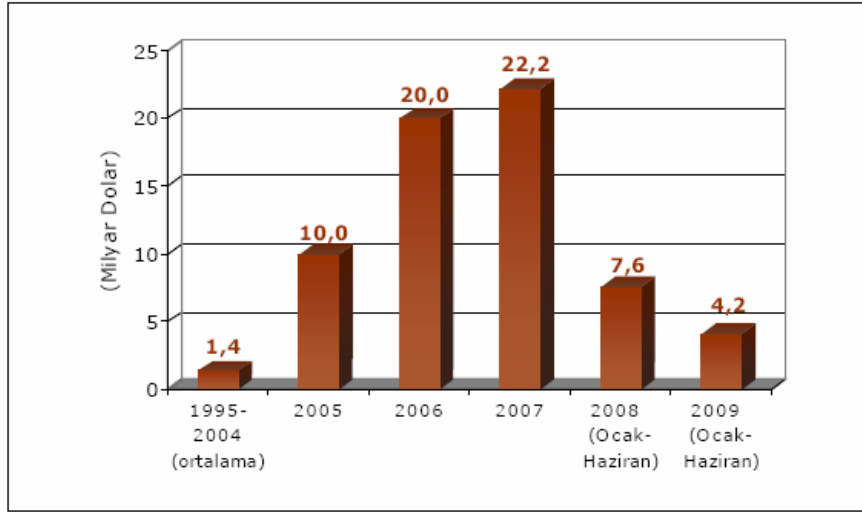
¹⁰⁰ Hüseyin Çeken, *Küreselleşme, Yabancı Sermaye ve Türkiye Turizmi*, Değişim Yayınları, 2003, s. 86.

¹⁰¹ Ali Bozer, “Türkiye’de Yabancı Sermayeli Firmalar, Sorunları, Gelişme Perspektifleri (Dünü ve Bugünü)”, *Ekonomik İstikrar, Büyüme ve Yabancı Sermaye*, TCMB Yayınları, Ankara 2001, s. 302.

¹⁰² www.yased.org.tr. (Uluslar arası Doğrudan Yatırımlar Değerlendirme Raporu, Ağustos 2009) 01.10.2009

olmuştur. 2009 yılı ilk 6 ayındaki düşüş trendinin devam etmesi, yıl genelinde Türkiye için de global düşüş trendine paralel yarı yarıya bir azalma anlamına gelmektedir. 2009 yılında Türkiye'ye UDY girişlerinin geçtiğimiz yıla oranla daha keskin bir düşüşle, 10 milyar doların altında kalacağını tahmin edilmektedir.¹⁰³

Grafik 3: Türkiye'ye Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişleri

Kaynak: www.tcmb.gov.tr; www.yased.org.tr. 30.10.2009

Haziran 2009 sonu itibari ile en fazla UDY girişinin olduğu sektörler, toplam girişlerde sırasıyla yüzde 45,2 ve 21,2 pay ile enerji ve imalat sanayi olmuştur. İnşaat, gayrimenkul ve finansal hizmetler sektörleri takip eden alanlar olmaktadır.

2009 yılında enerji alanındaki girişlerin önemli bir kısmı 2008 yılında yapılan özelleştirme, birleşme ve satınalma anlaşmalarından kaynaklanmıştır. Özelleştirme kapsamında Fransız Suez şirketinin yüzde 90 hissesini satın aldığı Kocaeli doğalgaz dağıtım şirketi İzgaz ile Enerjisa'nın Avusturyalı Verbund ve Ak enerji'nin çek Cumhuriyeti'nden CEZ şirketleri ile ortaklıkları dolayısı ile gelen girişler, hem toplam girişler hem de enerji alanındaki başlıca girişler olmaktadır.¹⁰⁴

¹⁰³ www.yased.org.tr. (Uluslar arası Doğrudan Yatırımlar Değerlendirme Raporu, Ağustos 2009) 01.10.2009

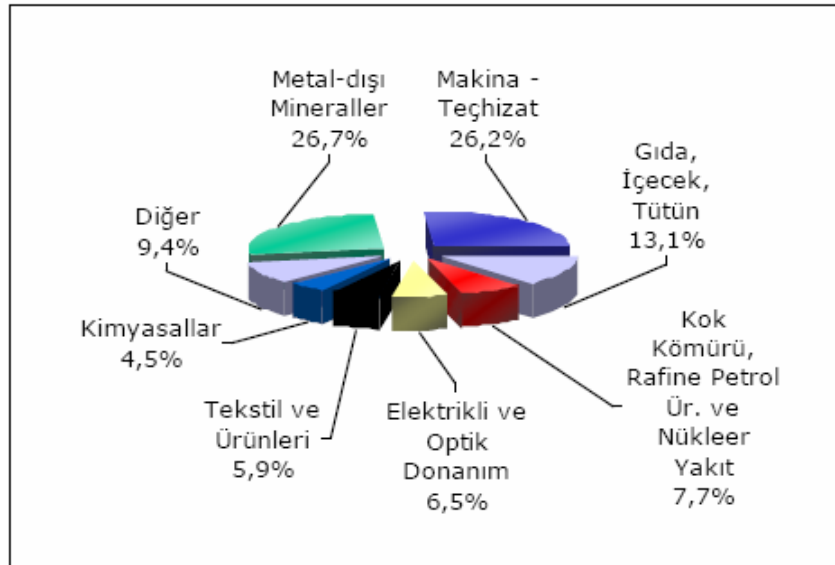
¹⁰⁴ www.yased.org.tr. (Uluslar arası Doğrudan Yatırımlar Değerlendirme Raporu, Ağustos 2009) 01.10.2009

Tablo 7: Uluslar arası Doğrudan Yatırım Girişlerinin Sektörel Dağılımı

Sektörler (Milyon Dolar)	2004	2005	2006	2007	2008	2008/ I. Yarı	2009/ I. Yarı
Tarım, Ormancılık, Balıkçılık	6	7	6	8	45	34	22
Sanayi	329	829	2.100	5.113	4.997	3.005	2.109
Madencilik	73	40	122	336	153	93	32
İmalat	190	785	1.866	4.210	3.791	2.720	663
Elektrik, gaz, su	66	4	112	567	1.053	972	1.414
Hizmetler	855	7.699	15.533	14.015	9.645	5.188	999
İnşaat	3	80	222	285	468	140	257
Gayrimenkul, Kiralama	3	29	99	560	674	348	227
Finans	69	4.018	6.957	11.662	6.025	3.130	199
Diğer Hizmetler	780	3.572	8.255	1.508	2.478	1.570	316
Toplam	1.190	8.536	17.639	19.136	14.687	8.227	3.130

Kaynak: www.tcmb.gov.tr 30.10.2009

İmalat sanayi alt sektörlerine bakıldığında ise, metal-dışı mineraller ve makine-teçhizat sektörüne girişler, yüzde 27 ve 26 pay ile giriş alan başlıca sektörler olmuştur. Gıda-içecek-tütün yüzde 13 pay ile takip eden diğer bir alan olmuştur.

Grafik 4: 2009 Yılı İlk Yarısında İmalat Sanayine Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişlerin Dağılımı

Kaynak: www.tcmb.gov.tr; www.yased.org.tr. Ağustos 2009 30.10.2009

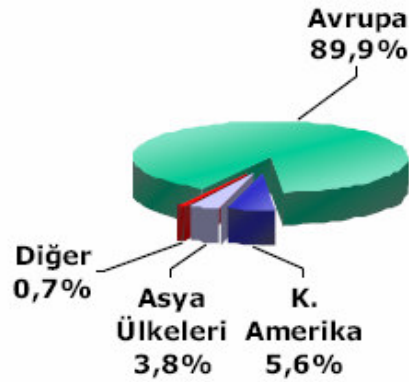
2009 yılının ilk çeyreğinde Türkiye'ye en fazla UDY girişini sağlayan ülkeler Fransa, Avusturya, Lüksemburg, Çek Cumhuriyeti ve Hollanda olmuştur. Fransa, Avusturya ve Çek Cumhuriyeti'nden sermaye girişleri geçtiğimiz dönemde enerji alanında yapılan yatırımlar dolayısıyladır. İlk çeyrekte UDY girişlerine bölgesel olarak bakıldığında; Avrupa ülkelerinin girişlerin yüzde 90'ından fazlasının kaynağı olduğu görülmekteyken, Kuzey Amerika yüzde 4 pay ile takip etmektedir.

Tablo 8: 2009 Yılı İlk Yarısında Türkiye'ye En Fazla UDY Girişi Sağlayan Ülkeler

2009 / 1.Ç	UDY Girişleri (milyon \$)	Pay (%)
1. Avusturya	521	16,6
2. Fransa	506	16,2
3. Çek Cum.	386	12,3
4. Hollanda	313	10,0
5. Lüksemburg	264	8,4
6. İtalya	213	6,8
7. ABD	176	5,6
8. Almanya	162	5,2
9. Belçika	114	3,6
10. Norveç	105	3,4
Diğer	370	11,8
Toplam	3.130	100,0

Kaynak: www.tcmb.gov.tr; www.yased.org.tr.

Grafik 5: 2009 Yılı İlk Yarısında Türkiye'ye UDY Girişlerinin Bölgesel Dağılımı

Kaynak: www.tcmb.gov.tr; www.yased.org.tr.

Haziran 2009 itibari ile, Türkiye'deki toplam uluslar arası sermayeli şirket sayısı ise 22.505'e ulaşmıştır. 2008 sonu itibari ile 70 milyar dolar olan kümülatif UDY stok değeri ise, Haziran 2009 itibari ile 107 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.¹⁰⁵

2.5. Yabancı Sermayenin Bir Ülkeye Gelmesini Etkileyen Faktörler

Herkes gibi sermayedarlar da sermayelerini daima kazançlı buldukları yerlerde yatırmaya önem vermektedir. Müteşebbisin kar veya en yüksek kar dışında bir amacının olabileceğini düşünmek ekonominin ilkeleriyle bağdaşmaz. Ancak bunun yanında yabancı müteşebbislerin üzerinde durduğu diğer bir husus, yabancı memlekette elde edilen karın kendi ülkesine transfer edilebilmesidir. Kendi memleketine karını transfer edemeyen müteşebbis için yabancı memlekette yaptığı yatırım önemini kaybeder. Esas amaç karlılık ve kar transferi olmakla birlikte yabancı sermayenin yatırımlarını yaparken dikkat ettiği başka hususlar da vardır. Bunları, ekonomik, siyasi, psikolojik, ahlaki ve moral değerler olarak sıralamak mümkündür. Esasen bu faktörler ana amaç olan karı ve kar transferini sağlayan ve yabancı sermayenin varlığının ve geleceğinin güvencesini belirleyen etkenler olarak değerlendirilmektedir. Bunları sırasıyla şöyle açıklamak mümkündür.¹⁰⁶

2.5.1. Ekonomik Faktörler

Günümüzde yabancı sermayenin gideceği ülkede aradığı ekonomik faktörlerin başında Pazar çekiciliğinin geldiği söylenebilir. Yabancı sermaye yatırımcısının ürettiği mala karşı diğer ülkedeki talep fazlalığı, yabancı sermayeyi o ülkede yatırım yapmaya teşvik edecektir. Bütün yabancı sermaye yatırımlarını bu saikle açıklamak mümkündür. Pazar büyüklüğü, karını azamileştirmek isteyen müteşebbisin ilgisini çeken bir konu olmaktadır. Çünkü yatırımdan sağlanacak gelir pazarın genişliği ve üretilecek ürüne karşı olan talebin büyüklüğüne bağlı bulunmaktadır.¹⁰⁷

¹⁰⁵ www.yased.org.tr (Uluslar arası Doğrudan Yatırımlar Değerlendirme Raporu Ağustos 2009)

¹⁰⁶ www.kuresellojistik.com/haberler.asp?nws=2a (Yabancı Sermayenin Bir Ülkeye Gelmesini Etkileyen Faktörler) 05.08.09

¹⁰⁷ Muhammet Akdiş, "Dünya'da ve Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Beklentiler", s. 3, http://makdiş.pamukkale.edu.tr/ysermaye.htm. 30.10.2009

Diğer bir önemli faktör de tabii kaynakların bolluğu ve ucuzluğudur. Aslında yabancı sermaye yatırımlarının, başlangıçta sadece ucuz ve bol doğal kaynakları işletmek ve ana şirkete hammadde temin etmek için yapıldığı bir gerçektir. Bir başka önemli faktör de üretim faktörlerinin bolluğudur. Bunlar arasında en önemlisi de, ucuz işgücü temini kolaylığıdır. Bu şekildeki bölgeler, maliyetler açısından nisbi çekiciliğe sahiptirler. Kore, Hong Kong, Singapur ve Tayvan ucuz işgücü imkanları ile yabancı sermayeyi kendilerine çekmiş ülkelerdir. Alt yapı tesislerinin yeterli düzeyde olması, para, kambiyo ve gümrük konularındaki serbestlikler de ayrı bir tercih nedeni olarak, bilhassa gelişmiş ülkeler arasındaki sermaye akımlarında etkili olmaktadır.¹⁰⁸

Ekonomik faktörler yabancı sermaye yatırımları için ana unsur olmakta, ancak diğer faktörler de bu ana aracı desteklemekte veya engellemektedirler.

2.5.2. Siyasi Faktörler

Yabancı sermaye yatırımcısının en fazla dikkat ettiği konu yatırım yapacağı ülkenin ekonomik ve siyasi istikrara sahip olmasıdır. Yabancı sermaye firmaları, genel olarak bir devletin politik durumunun yatırım kararlarını etkilediğini söylemektedirler. Pek çok durumda şirketler istikrarsız politik ortama sahip olan ülkelerde yatırım veya tekrar yatırım yapmaktan sakınılmaktadırlar.¹⁰⁹

Siyasi istikrar, ekonomik istikrarı da sağlayan bir unsur olduğundan yabancı sermaye yatırımlarını ayrıca etkilemektedir. Çünkü yabancı sermaye ilk önce, emniyet ve güven beklemektedir. Eğer bir memleketin politik durumu bir projenin uzun dönem yaşamasını riskli yaparsa, örneğin, muhtemel bir savaş, saldırı veya devletin yıkılması endişesi varsa, yabancı firmalar yatırım yapmakta son derece isteksiz davranacaklardır.¹¹⁰

Bunlarla birlikte yabancı firmaların varolan rejimi veya politikaları beğenmemesi durumu, genellikle ticari beklentiler üstün görünürse ülke ile ticaret

¹⁰⁸ www.kuresellojistik.com/haberler.asp?nws=20 (Dünya'da ve Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları) 01.10.2009

¹⁰⁹ Akdiş, *a.g.m.*, s. 4.

¹¹⁰ Isaiah Frank, *Foreign enterprise in Developing Countries*, Baltimore, The John Hopkins University Pres, 1980, s. 131, Aktaran: M. Akdiş.

yapılmasını veya bu ülkeye yatırım yapılmasını engellemez. Angola, Mozambik ve Doğu Avrupa ülkeleri varolan sistemi beğenmemelerine rağmen yabancı sermayenin yatırım yaptıkları ülkelere örnek olarak gösterilebilir.¹¹¹

Demek ki, siyasi nedenler önemli olmakta, fakat ticari beklentiler büyük ise bu faktörler ihmal edilebilmektedir.

2.5.3. Psikolojik Faktörler

Psikolojik faktörler, yabancı sermaye yatırımlarını önemli ölçüde etkilemektedir. Bu faktörler geçmişten gelen bir takım endişelerle gelecekte kötümser sonuçlar beklenmesine neden olmaktadır.

İdeolojik cereyanlarının yabancı sermaye konusundaki olumsuz kampanyaları da yabancı sermayeyi tedirgin etmektedir. Bu firmalar yatırım yapacakları ülkelerde halkın tepkisinden korktukları için bazı yatırım projelerini azaltmışlar veya yatırım yapmaktan vazgeçmişlerdir. Kamuoyunun yabancı sermaye konusundaki düşüncesi firmalar için çok önemlidir. Özellikle gelişmekte olan veya serbest piyasaya yeni açılan ülkelerde görülen yabancı sermaye karşıtı düşünceler yeni yatırımlardaki risk oranlarını yükseltmektedir.¹¹²

Psikolojik faktörler yabancı sermaye yatırımcılarının yatırım kararlarını verirken veya alternatif ülkeleri değerlendirirken gözönünde tuttıkları önemli etkenler olmaktadır.

2.5.4. Ahlaki ve Moral Değerler

Ülkenin sahip olduğu sosyal yapı, geleneksel özellikler, ahlaki ve moral değerlerin yabancı sermaye yatırımlarını etkilememesi gerekir. Bazı firmalar ahlaki ve moral düşüncelerini yatırım kararlarına girmemesi gerektiğini, ticari düşüncelerin hükmetmediğini belirtmişlerdir. Ancak yabancı yatırımcıların kendilerini yabancı hissetmeyecekleri bir ortamda çalışmak istemeyi tercih edecekleri beklenmelidir. Halkını tanıdıkları, kültürüne yabancı olmadıkları, alışkanlıklarını ve tepkilerini bildikleri bir

¹¹¹ Frank, *a.g.e.*, s. 130.

¹¹² Çeken, *a.g.e.*, s. 48.

ülkede yatırım, üretim ve satış herhalde daha kolaydır. Buna göre, sosyal, ahlaki ve moral değerlerdeki farklılıkların yabancı sermaye yatırımlarını olumsuz olarak etkilediği söylenebilir. Bunun en iyi örneğini; Batılı ülkeler ve Amerika kaynaklı sermayenin daha çok kendi aralarında yatırım yapmalarıyla görmek mümkündür.¹¹³

Sosyal, ahlaki ve moral değerlerin, ticari düşüncelerin önüne geçmekle birlikte, yabancı yatırım kararlarında bir atken olduğunu belirtebiliriz.

Netice olarak, yabancı sermaye yatırımlarının başlangıcından beri değişmeyen bir karakteri vardır. O da yapıldığı ülkenin, siyasal, sosyal, ekonomik politikasında dengeli olmasıdır. Çünkü bu faktörler yatırımcı çok uluslu şirketin sadece satış hasılatı ve karını değil aynı zamanda uluslararası piyasalardaki ve özellikle gidilen ülkelerdeki varlığını ve bu varlığın devamını etkilemektedir.¹¹⁴

Bu faktörlere ilave olarak, bürokratik engeller, koordinasyon eksikliği, yetki dağılımı, spekülasyon haberler, çift vergileme sorunu, mevzuattaki aksaklıklar, sermaye piyasasının gelişmemiş olması, bölge ülkelerinin alternatif cazibeleri, kambiyo mevzuatındaki yetersizlikler, kar transferindeki zorluklar sayılabilmekle birlikte bunlar ana nedenler olmamaktadır. Yabancı sermayenin gelmesi için teknik detay önemli değildir. Ekonomik, siyasi, psikolojik ve moral değerler konusundaki istikrar, güvence ve yakınlaşmalar bir ülkenin yabancı yatırımcılar için çekiciliğini arttırmaktadır.¹¹⁵

2.6. Yabancı Sermaye Gereksinim Nedenleri

Yabancı sermaye gereksinim nedenleri denildiğinde konuya alan yönünden yaklaşıyor demektir. Bir başka deyişle, konuya yaklaşımın çıkış noktası yabancı sermayeyi alan ülkedir.

Az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin sadece yabancı sermaye girişine gereksinimi varmış gibi bir değerlendirme çok büyük ölçüde doğru olmasına karşın, tümüyle doğru değildir. Gelişmiş, ileri teknoloji düzeyine ulaşmış ülkelerin de değişik nedenlerle yabancı sermayeye gereksinimi olabilmektedir. Zaten, yabancı

¹¹³ Çeken, *a.g.e.*, s. 49.

¹¹⁴ Kadir Şatıroğlu, *Çok Uluslu Şirketler*, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, No: 536, 1984, s. 215.

¹¹⁵ Akdiş, *a.g.m.*, s. 6-7.

sermaye hareketleri incelendiğinde yabancı sermayenin ağırlıklı olarak gelişmiş ülkelere aktığı görülmektedir. Ama ağırlıklı olarak gelişmekte olan ve az gelişmiş ekonomilere sahip ülkelerin yabancı sermaye girişine gereksinimleri, gelişmiş ülkelere çok daha fazladır. Bir ülkenin yabancı sermayeye gereksinim duymasının başlıca nedenleri; tasarruf ve sermaye açığı, teknoloji açığı, bilgi açığı, istihdam açığı, ödemeler dengesi açığı ve vergi açığıdır.¹¹⁶

2.6.1. Tasarruf ve Sermaye Açığı

Gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelere ekonominin içinde bulunduğu yetersizlik ve kısır döngüler nedeniyle büyük bir tasarruf açığı söz konusudur. Tasarruf açığı, doğrudan sermaye açığı olarak yatırımlara olumsuz yönde yansımaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin hızlı kalkınma çabasını başarıya ulaştırabilmesi için her şeyden önce tasarruflarla yapılacak yatırım miktarının artmasına bağlı olmaktadır. Yatırım yapmak için ya ihracatı kat kat artıracak yada dış borç alacaktır. Ülke kaynaklarının yetersiz, ihracatı kat kat artırmanın imkansız olduğu ve dış borçlarla yatırım yapmanın çok pahalı ve riskli olduğu bir ortamda getireceği teknoloji, know-how, modern işletme ve pazarlama yöntemleriyle yabancı sermayenin önemli bir kaynak olduğu ortaya çıkmaktadır.¹¹⁷

2.6.2. Teknoloji Açığı

Teknoloji yaratma ve yaratılan teknolojiyi işletmelere entegre etme işlemleri genellikle gelişmiş ve sanayileşmiş ülkelerin tekelinde bulunmaktadır. Kalkınma, gelişme, ulusal geliri artırma, dışsatımı artırma ve dış piyasalarda rakiplerle eş koşullarda mücadele için gelişen teknolojilerden ve gelişen üretim biçimlerinden yararlanmak artık bir zorunluluktur. Bu zorunluluğa uymak gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkeler açısından oldukça güçtür. Yeni ve gelişmiş teknolojilere sahip olmanın en uygun yollardan biri bu alanda yabancı sermayeden yatırım yöntemli yararlanmaktır. Yabancı sermayenin yatırım şeklinde bu tür ülkelere girmesi, bu

¹¹⁶ www.yenifrm.com/turkiyede-yabanci-sermaye-yatirimlarina-saglanan-tesvikler-t124935.html.
(Türkiye’de Y.S.Y. Sağlanan Teşvikler) 25.10.2009

¹¹⁷ Faruk Cömert, “İstihdam Sorunu ve Yabancı Sermaye”, *Hazine Dergisi*, 2000, Sayı: 13, s. 20.

ülkeleri yeni teknoloji olanaklarına kavuşturmaktadır. Ayrıca, yabancı sermayenin parasal olarak da bu ülkelere girişi bu tür gelişmiş teknolojileri satın alma olanağını sağlamaktadır.¹¹⁸

Fakat doğrudan yabancı yatırımlar kanalıyla yapılan teknoloji transferinde genellikle royalti veya bir başka adla bedel ödenir. Fakat transfer edilen teknoloji genellikle üretim safhasını içeren “üretim için bilgi” yerine yatırım yapılan ülkede gerçekleşecek üretim için gerekli miktarla sınırlı olduğundan kapsamlı bir teknoloji transferi yerine genellikle “kısmi teknoloji transferi” gerçekleşir.¹¹⁹

Çok uluslu şirketlerin gittikleri ülkelerdeki yerel şirketleri piyasadan çekilmeye zorlayarak, yeni oluşumların önünü tıkayarak, o ülkenin teknolojik gelişimini baltadıkları da savunulan tezler arasındadır.¹²⁰

2.6.3. Bilgi Açığı

Gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerde eğitim ve öğretim sürecindeki kalite ve kaynak eksikliği nedeniyle bilgi yaratma, yaratılmış olan bilgiye ulaşma ve yaratılmış olan bilgiyi kullanma konularında önemli tıkanıklıklar söz konusudur. Ayrıca, kalkınma ve gelişme konusunda sanayileşme ve teknoloji artık anahtar rol oynamaktadır. Sanayileşme ve teknoloji, gelişmiş ülkelerin ve uluslar üstü şirketlerin tekelindedir. Durum böyle olunca, bu teknolojilere ilişkin bilgiler de bunların tekeline tabidir. Bu bilgilere ulaşmak, bu bilgileri kullanmak ve ortaya yeni bilgiler koyarak bunlardan katma değer yaratmak için sermaye birikimine ve sermaye açığının kapatılmasına gereksinim bulunmaktadır. Bu birikimin oluşturulmasında ve açığın kapatılmasında doğrudan veya dolaylı yabancı sermaye yatırımlarının katkısı büyük olmaktadır. Bilgi yaratmak, yaratılan bilgilere ulaşmak ve ulaşılan bilgileri kullanmak konusunda doğrudan ve dolaylı yabancı sermayenin olumlu katkısı büyüktür.¹²¹

¹¹⁸ Hasan Gürok, “Teknoloji Transferi ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar”, *İktisat Dergisi*, Sayı: 387, Şubat-Mart 1999, s. 64.

¹¹⁹ Gürok, *a.g.m.*, s. 64.

¹²⁰ Hafize Serap Bodur, *Dünya’da Yabancı Sermayenin Gelişimi ve Yabancı Sermaye Hareketlerinin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri*, Marmara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Finansal Piyasalar ve Yatırım Yönetimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

¹²¹ www.yenifirm.com/turkiyede-yabanci-sermaye-yatirimlarina-saglanan-tesvikler-t124935.html. (Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımlarına Sağlanan Teşvikler) 25.10.2009

2.6.4. İstihdam Açığı

Gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerde büyük bir istihdam açığı (işsizlik) vardır. Yabancı sermayeli yatırımlar genellikle üst düzey yöneticilerini kendileri beraberlerinde getirmektedirler. Ancak, diğer düzeyden istihdamı yatırımın yapıldığı ülkeden karşılamaktadırlar. Bu ise, işsizlik sorunu yaşayan ülke açısından büyük bir katkı sağlamaktadır. Bu katkı dolaylı olarak gelir etkisi yaratmakta; bu etki ise, talep yaratarak piyasanın canlılığını ve büyümesini sağlamaktadır.

Yabancı sermaye ile rekabet halinde bulunan yerel şirketler istihdam açısından hem olumlu hem de olumsuz yönde etkilenebilir. Olumlu açıdan piyasaya yabancı şirketlerin girişi yerli şirketleri daha etkin olmaya zorlayabilir ve bilgi düzeyinin yönetim tekniklerinin ve kalifikasyonun olumlu yönde etkilenmesini sağlayabilir. Olumsuz açıdan ise yabancı yatırımcıların rekabeti sonucu yerli şirketler piyasa dışında kalabilirler. Dolayısıyla yabancı yatırımların istihdam üzerine dolaylı net etkisi yerel şirketlerin rekabet kabiliyetine bağlıdır. Eğer yerel şirketler bu kabiliyete sahip iseler yabancı şirketlerin piyasaya girişi, rekabet ettiği şirketlerde yeni ve daha iyi istihdam fırsatları yaratarak verimliliği ve ihracatı teşvik edecektir. Bununla birlikte, yerli şirketler rekabet gücüne sahip değillerse iş kayıpları ortaya çıkabilir. Yabancı yatırımların başarısı aynı zamanda diğer yabancı müteşebbisleri de harekete geçirebilir. Bu “kartopu” etkisi de istihdamın dikkate değer bir biçimde artması sonucunu doğurabilir.¹²²

2.6.5. Ödemeler Dengesi Açığı

Gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkeler önemli ödemeler dengesi açıklarıyla karşı karşıya bulunmaktadır. Yabancı sermayenin ödemeler dengesi üzerindeki etkileri konusundaki görüşler çeşitlidir. Bir bölümü yabancı sermayenin ödemeler dengesi açığını arttırıcı etki yaptığını savunurken, bir bölümü de tam tersini savunmaktadır. Yabancı sermayeye girdiği dönemde ülkede ödemeler dengesi açığında daralmaya yol açar. Ancak, yatırım tamamlandıktan ve işletmeye faaliyete geçip kar etmeye başladıktan sonra karların transferi gündeme geldiğinde ödemeler

¹²² Naci Gündoğan, “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve İstihdam Üzerine Etkileri”, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 26, Mart 2002, s. 74.

dengeinde olumsuz etki yaratır. Ayrıca, yabancı sermayeli yatırımlar ithalata dayalı olarak üretim yaptıkları takdirde de yapacakları dış alımlar nedeniyle ödemeler dengesine olumsuz etkileri olabilir. Yabancı sermayeye yatırımlarının yapıldığı ülkedeki karlılık yüksek olduğu sürece kar transferine yönelmeyecek; doğan karlarını o ülkede yatırımlarını genişletmek amacıyla kullanacaktır.

Gelişmekte olan ülkeler kısa dönemli ödemeler dengesi sorunu nedeni ile bu değerlendelerde çok kere projelerin kısa dönemli etkilerine yer verilmektedir. Ancak ithal ikamesi sağlayacak ve ihracata dönük yabancı sermaye yatırımları geliştirmekte olan ülkeler için önemli olmalıdır.¹²³

Yabancı yatırımlar ev sahibi ülkede yapmış oldukları yatırımları sonucu elde ettikleri kârları ana ülkelerine transfer etmeyi amaçlarlar. Diğer taraftan ev sahibi ülke ise bunun tam tersine kârların yurt içinde kalmasını ve yurt içindeki yeni yatırımlara kanalize edilmesi amacındadır. Sonuçta ev sahibi ülke açısından ödemeler dengesinin yabancı sermaye yatırımlarında olumlu etkilenebilmesi için gelen yabancı sermayenin artış hızının, transfer edilen sermaye gelirinin artış hızından fazla olması gerekir.¹²⁴

2.6.6. Vergi Açığı

Gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerde kayıtdışılık başta olmak üzere çeşitli nedenlerle vergi gelirlerinde istenen miktarlara ulaşamamaktadır. Bütçenin gelir kalemi en sağlıklı kaynak olan vergilerle sağlanamayınca, doğan bütçe açığı iç ve dış borçlarla kapatılmaktadır. Ülkeye giren yabancı sermaye yarattığı katma değer ve gelir ile ülkenin vergi gelirlerinde artış sağlamaktadır.¹²⁵

¹²³ T. Güngör Uras, *Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları*, 1. Baskı, Formül Matbaası, İstanbul, Kasım 1979, s. 67.

¹²⁴ Haldun Soydal, “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımların Verimlilik Analizi ve otomotiv Sektörü Üzerine bir Uygulama”, <http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos.mk/makaleler%5ctaldun%20SOYDAL%5SOYDAL%20Haldun.pdg>, 20.07.2009

¹²⁵ Erol (2000), *a.g.e.*, s. 77.

Tablo 9: Yabancı Sermayenin Tercih Nedenleri

	YÜZDE (%)
Yüksek Karlılık	20,6
Dış Pazar Büyümesi	19,6
Dış Ticarete Korumacılık	14,4
Hammadde Gereksinimi	12,4
Düşük Maliyet	7,2
Pazar Çeşitlendirmesi	5,2
Ev Sahibi Ülkenin Döviz Darlığı	4,1
İş İlişkilerinin Devamı	4,1
Yerel Pazarlama Kanallarının Bozukluğu	3,1
Ürünlerin Yabancı İsteme Uyumu	3,1
Patent Haklarının Korunması	2,1
Diğer Nedenler	4,1
Toplam	100

Kaynak: Erol, *a.g.e.*, s. 79.

Tablo 10: Yabancı Sermayenin Gelişindeki Etmenler

	AĞIRLIK (%)
Yeni Pazarlar Elde Etme	48
Kar Maksimizasyonu	20
Hammadde ve Yarı Mamul Madde Sağlamak	13
Diğer Firmalarla Rekabet	10
İşçi Ücretlerinin Düşüklüğü	6
Diğer Etmenler	3
Toplam	100

Kaynak: Erol, *a.g.e.*, s. 79.

2.7. Yabancı Sermayenin Sakıncaları ve Yararları

Dünyada küreselleşme süreci öncesinde yeterince önemsenmeyen yabancı sermaye, bugün kalkınmaya olan katkısının anlaşılmasıyla, gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkelerin ilgi odağı haline gelmiştir. Küreselleşmeyle birlikte, ekonomi ve ticarete liberalleşme eğilimlerinin hız kazanmasıyla, sermayenin serbest dolaşımı artmış, ticaret serbestleşmiş ve tüketici alışkanlıklarında benzerlikler görülmeye başlamaktadır.

Tüm bunlara ilaveten, sanayi faaliyetlerinin belli bir coğrafi bölgede yoğunlaşması süreci kaybolmaya başlamakta, sektörler ve işletmeler arasında hızlı gelişmeler ortaya çıkmakta, sınırlar ötesi ve işletmeler arasındaki işbirliği ve yabancı sermaye yatırımları artmaktadır. Diğer taraftan, gelişmekte olan ülkelerin kalkınmalarını gerçekleştirebilmek için, ihtiyaç duydukları sermaye birikimini sağlamada, dış borç yerine yabancı sermayeye yönelmeleri çok daha akılcı bir yol olarak görülmektedir.

Yabancı sermaye yatırımlarının ev sahibi ülke bakımından ekonomik yararlarını şöyle özetleyebiliriz:

- Gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de en önemli ekonomik sorunlardan birisi, sermaye birikiminin yetersizliğidir. Ülkemiz “tasarruf açığı” ve “dış ticaret açığı” olmak üzere iki darboğazla karşı karşıyadır. Kamu kaynaklarının büyük bir bölümü cari harcamalara ayrılmakta, geri kalan kısmı ise borç faizi ödemelerine gitmektedir. Bu nedenle kamu kaynaklarından yatırıma gerekli olan payın ayrılması pek mümkün olmamaktadır. Ülke kaynaklarının yetersiz, dış borçlarla yatırım yapmanın çok pahalı ve riskli olduğu bir ortamda, getireceği teknoloji, know-how, modern işletme ve pazarlama yöntemleriyle yabancı sermayenin önemi büyüktür.¹²⁶

- Yabancı sermaye, teknoloji ve işletmecilik bilgisini de beraberinde getirir. Bu özelliği dolayısıyla yabancı sermaye yatırımları ülkelerarası teknoloji transferi yollarından birisini oluşturur. Ev sahibi ülkeler yabancı işletmelerden, kendi

¹²⁶ Murat Çetinkaya, “Türkiye Ekonomisinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımının Önemi”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 11, Temmuz 2004, s. 241.

ülkelerinde araştırma ve geliştirme faaliyetinde bulunmalarını ve yerli personeli modern işletmecilik konularında eğitmelerini beklerler.¹²⁷

- Yabancı sermayenin getirdiği dövizler, uzun dönemde sağladığı ithalatı ikame edici ve ihracatı artırıcı etkiler, gidilen ülkenin ödemeler dengesinin düzelmesine katkıda bulunur. Fakat daha sonra yurt dışına yapılan kar transferleri de ödemeler dengesini olumsuz etkiler. Bu bakımdan ev sahibi ülkeler çoğunlukla yabancı sermaye şirketlerinin kar transferlerini sınırlandırıcı düzenlemelerde bulunur ve bunlardan karlarını yeniden yatırıma yönlendirmelerini isterler.

- Az gelişmiş ülkelerin yabancı sermaye politikalarında, ülkeye giriş izni verilebilmesi için bu firmaların ihracata yönelik üretimde bulunmaları gözönüne alınan önemli bir faktördür. Uluslar arası nitelikte olan yabancı firmaların dış piyasalar konusunda geniş deneyimleri ve yeryüzüne yayılmış satış ve pazarlama örgütleri vardır. Ev sahibi ülke yabancı şirketin bu olanaklarından yararlanarak ihracatını artırabilmeyi amaçlar.¹²⁸

- Yabancı sermaye yerli ekonomiye dinamizm kazandırır ve iç rekabeti artırır. Yerli sanayinin tekelleri bir yapıya sahip olması durumunda yeni firmaların piyasaya girişi, tekelciliği kırarak üretimin genişlemesine ve fiyatların düşmesine neden olabilir.

- İşsizliğin yüksek olduğu az gelişmiş ülkelerde yabancı sermaye yeni iş olanakları yaratırken, ürettiği ürünün ön ve geri bağlantılarıyla gittikçe genişleyen bir istihdam potansiyeli de oluşturabileceklerdir.¹²⁹

- Yabancı sermaye kuruluşları sağladıkları karlar ölçüsünde yerel hükümetler için bir vergi kaynağı oluşturur.¹³⁰

Yabancı sermayenin sakıncalı yönlerini ise şöyle belirtebiliriz:

- Yabancı sermaye yatırımlarının temel özelliği işletme yönetimi üzerinde dolaysız bir denetim sağlamaktır. Bu bakımdan, bir plana bağlı olmadan kabul edilen yabancı sermaye, ana sektörleri ele geçirecek ekonomiyi denetimi altına alabilir. Bu

¹²⁷ Seyidoğlu (2003), *a.g.e.*, s. 729.

¹²⁸ Seyidoğlu (2003), *a.g.e.*, s. 729.

¹²⁹ Çeken, *a.g.e.*, s. 60.

¹³⁰ Seyidoğlu (2003), *a.g.e.*, s. 730.

ise ülkenin ekonomik ve siyasal bağımsızlığını tehlikeye sokar. Bu durumda belirli amaçlara yönelik para, maliye ve dış ticaret politikası uygulamak serbestisi de kalkar, bağımsız bir sanayileşme politikası izlenemez. Siyasal kurumlar da yabancıların etkisi altına girebilirler. Yabancı sermaye yatırımlarının oranı ne kadar artarsa bu sakıncalar o kadar büyür.¹³¹

- Yabancı firmaların, gerçekleştirdikleri yatırımlarında ülkedeki istihdamı olumsuz yönde etkilemeleri de mümkündür. Çünkü bu firmaların beraberinde getirdikleri teknolojinin sermaye yoğun olması önemli istihdam artışına olanak sağlamayacaktır. Bu firmalar çalışanlarının eğitimine yardımcı olmadıkları gibi, ülkede çalışan nitelikli işgücü ve eğiticileri de yüksek ücret vererek kendilerine çekmekte ve bu kesimde bir açığa neden olmaktadır. Bu firmalar dışardan hazır teknoloji transfer ettikleri için, yerli mühendis ve bilim adamlarını da istihdam etmeyeceklerdir.¹³²

- Az gelişmiş ülkelerde yabancı sermaye yatırımları, ekonominin bütünlüğünü de bozabilir. Yabancı sermayeli işletmelerde ileri üretim teknikleri uygulanırken, diğer alanlarda geleneksel üretim yapısının sürdürülmesi, ekonomiyi iki bölüme ayrılmış (düal) bir yapı içerisine sokabilir.¹³³

- Yabancı sermaye yatırımları, gümrük tarifeleri ve ithalat yasakları gibi koruyucu duvarların aşılmasına olanak sağlamaktadır. Dış ticaret kısıtlamaları bazı koruyucu amaçları gerçekleştirmek için konulur. Bunlar tüketimin daraltılması, yerli üretimin artırılması gibi nedenlerle ilgili olabilir. Oysa yabancı sermaye yatırımları ile bu mallar, yurt içinde üretileceğinden tüketim kısılamaz. Ayrıca üretim de tümüyle ulusal bir nitelik taşımaz. Çünkü çoğu kez gidilen ülkede üretimin en son aşaması yapılır, hammadde ve yarı işlenmiş ürünler ithalat yoluyla dışarıdaki ana merkezden karşılanır. Bu ise yerli üretimi dışa bağımlı kılmakta ve ülkenin döviz rezervleri üzerinde büyük bir baskı doğurmaktadır.

- Yabancı sermaye işletmelerinin arkasındaki dev sermaye, ileri teknoloji ve yöneticilik bilgisi, küçük ölçekli yerli şirketler karşısında bunlara büyük bir haksız

¹³¹ Seyidoğlu (2003), *a.g.e.*, s. 730.

¹³² Çeken, *a.g.e.*, s. 63.

¹³³ Seyidoğlu (2000), *a.g.e.*, s. 580.

rekabet üstünlüğü sağlar. Rekabet olanağı bulunmayan yerli girişimciler endüstriyi terketmeye zorlanır ve böylece yüksek gümrük duvarlarının arkasında faaliyet gösteren yabancı işletmeler, yerli ekonomide tam bir monopolcü durumuna geçebilirler.

- Yabancı şirketler çoğu durumda, beklenen şekilde ihracata yönelmemekte, hammaddeleri yerli kaynaklardan değil, yurt dışındaki ana merkezlerinden sağlamakta ve yaptıkları kar transferleriyle de ödemeler bilançosu üzerindeki baskıyı büsbütün artırmaktadırlar.

- Ayrıca, çok uluslu şirket yabancı ülkede şube açınca bu şubenin ihracat yaparak kendisiyle rekabette bulunmasına da genellikle izin vermez. Bunun için ana ülkenin kendi piyasasına veya onun denetimi altındaki üçüncü ülkelere ihracatını yasaklar. Böylece ev sahibi ülkenin ihracat olanakları yapay biçimde daraltılmış olur.

- Yabancı işletmeler araştırma ve geliştirme faaliyetlerini gittikleri ülkelerde değil, ana merkezlerinde toplarlar. Ev sahibi ülkelerin araştırma faaliyetlerine katılmamaları ve yeni teknikleri sürekli olarak yurt dışından ithal etmek zorunda bırakılmaları, teknolojik bağımlılığın artması demektir. Ayrıca yabancı sermaye yoluyla ev sahibi ülke belirli teknolojileri kullanmaya zorlanır. Bu ülkelerde teknolojinin gelişmemiş olması, sanayileşmenin de gelişmesine engel olmaktadır.¹³⁴

- Yabancı sermaye yatırımlarından doğrudan yatırımlar ev sahibi ülkenin ödemeler dengesi üzerinde çeşitli etkiler yaratır. Önce fabrika kurak için ülkeye gelen ilk kurucular doğrudan yatırım sermayesi bir defaya mahsus olmak üzere ev sahibi ülkenin ödemeler dengesine olumlu bir etkide bulunur. Yatırım üretime başladığı zaman, gerek ihracat yoluyla ve gerekse ithal ikamesi şeklinde ödemeler dengesine katkıda bulunmaya devam eder. Diğer taraftan doğrudan yatırımı gerçekleştiren şirket, hammadde ve diğer girdileri üretimini devam ettirebilmek için ithal etmek zorundadır. Bu ithalat, şüphesiz ev sahibi ülkenin ödemeler dengesinde olumsuz bir etki yaratır.¹³⁵

¹³⁴ Çeken, *a.g.e.*, s. 63.

¹³⁵ Karluk (1983), *a.g.e.*, s. 25.

2.8. Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ülkeye Giriş Şekilleri

Yabancı sermaye yatırımlarının ülkeye giriş şekilleri şu şekillerde olmaktadır.

2.8.1. Garantisiz Ticari Borçların Tasfiyesi

6224 sayılı yasaya ek olarak 29 Mayıs 1980'de çıkarılan Garantisiz Ticari Borçların Tasfiyesi'ne ilişkin 8/911 no'lu Kararname, Türk Lirasına çevrilmiş döviz borçlarının gerçek alacaklılar (veya bu alacağı devretmek olan yabancı alacaklılar) yatırım ve kararnamede belirtilen amaçlar için hemen kullanılmasını mümkün kılmaktadır. Bu borçların; sermaye artırımı, genişleme yatırımı veya yeni yatırımlar için kullanılması Yabancı Sermaye Dairesi'nin sorumluluk ve yetkisi altındadır. Bu kararname birkaç kez uzatılmış fakat 30 Haziran 1982'de yürürlükten kaldırılmıştır. Kararnamenin yatırımları teşvik ve ticari borçların tasfiyesi açısından ne derece önemli olduğu 1982 yılı başına kadar 1.2 Milyar \$'lık ticari borcun çok büyük bir bölümünün sermaye yatırıma (yada komisyon karşılığı özellikle dışa yönelik teşebbüslere kredi şekline) dönüşmesinden anlaşılmaktadır. 1982 yılı ortalarında T.C. Merkez Bankası, Garantisiz Ticari Borçların tasfiye edilmemiş bakiyesinin yaklaşık 300 Milyon \$ olduğunu tahmin etmiştir. Yabancı firmaların Türk ekonomisine olan güvenlerini son derece sarsmış olan ticari borçların büyük bir kısmı bu şekilde ödenebilmiştir.¹³⁶

8/176 sayılı Garantisiz Ticari Borçların Tasfiyesi kararı ile de dış borçların tasfiyesinde bu borçların yabancı sermaye olarak kullanılması mümkün olmuştur. Böylece ödenmemiş dış borçların bir bölümünü oluşturan garantisiz dış borçların bir kısmının Türkiye'de yatırımlara dönüşmesi sağlanmıştır. Bu şekilde sağlanan yabancı sermaye yatırımları 1983 sonunda 450 Milyon dolara ulaşmıştır. Türkiye'ye gelmesine izin verilen yabancı sermayenin önemli bir kısmı imalat sanayii yatırımlarına yönelmiş ve büyük bir bölümü de garantisiz ticari borçların tasfiyesinden karşılanmıştır. Garantisiz ticari borçların tasfiyesi ile dış borç yükümüz azalırken, yabancı sermayeli şirketlerin yatırımlarını genişletmeleri, üretim ve istihdam seviyesi üzerinde olumlu etkiler yaratmıştır. 24 Ocak Kararlarından sonra

¹³⁶ www.yenifrm.com/turkiyede-yabanci-sermaye-yatirimlarina-saglanan-tesvikler-t124935.html. (Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımlarına Sağlanan Teşvikler) 25.10.2009

oluşan uygun ortamda dahi garantisiz ticari borçların dışında Türkiye'ye arzu edilen ölçüde yabancı sermayeye girişinin gerçekleşmemesi, üzerinde önemle durulması gereken bir noktadır.¹³⁷

2.8.2. Şirket Evlilikleri (Joint Venture)

Şirket birleşmeleri kamuoyunda yaygın olarak “şirket evlilikleri” şeklinde de isimlendirilir. Birleşme ve satın alma stratejileri uluslar arası pazarlara doğrudan yatırımın birer çeşidi olarak dış pazarlara hızlı bir şekilde giriş yapmak isteyen şirketler için önemli fırsatlar sunmaktadır.¹³⁸

Bu oluşum, örneğin, uzman beşeri kaynaklara, mali olanaklara, gelişmiş teknolojileri ve kaliteli hammaddelere sahip 4 ayrı firmanın olanaklarını birleştirmek suretiyle sürekli yeni bir şirket kurmaları şeklinde olabileceği gibi konsorsiyum şeklinde sadec belirli bir amacın gerçekleştirilmesine yönelik de olabilir. Böylece birbirlerini tamamlayan kaynaklara sahip bu işletmelerin oluşturacakları ortaklık, işbirliğinin sağlayacağı gücünden yararlanmalarına ve dolayısıyla büyümelerine hizmet edebilecektir.¹³⁹

Sınır ötesi şirket birleşmelerinin şu gibi yararlarından söz edilebilir:

Yabancı bir ülkede veya Avrupa Birliği gibi bir bölgede faaliyete geçmenin kısa bir yoludur. Teknolojiyi içsel olarak geliştirmek yerine, çok daha düşük maliyetle mevcut teknolojiye ulaşma imkanı sağlar. Sınır ötesi birleşmelerde iç ekonomilere oranla çok daha büyük oranlarda ölçek ekonomileri elde edilebilir. Bununla birlikte sınır ötesi şirket birleşmelerinin bazı olumsuz yönleri de vardır. Şöyle ki; Kültür farklılıkları, çeşitli milliyet adet ve değerlere sahip örgütlerin birleşmelerini güçleştirici bir rol oynamaktadır. Ulusal bir şirketin yabancı şirket içinde erimesi, ev sahibi ülkede olumsuz siyasal tepkiler doğurur. Farklı milliyetlere mensup şirketlerin birleşmesi, işçi ücretleri ve toplu sözleşmeler yönünden de sorunlar doğurabilir.¹⁴⁰

¹³⁷ Aydın Sarı, *Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 1995, s. 73-74.

¹³⁸ Seyidoğlu (2003), *a.g.e.*, s. 722.

¹³⁹ M. Şerif Şimşek, *İşletme Bilimlerine Giriş*, Yelken Yayınları, Konya 2006, s. 75.

¹⁴⁰ Seyidoğlu (2003), *a.g.e.*, s. 722.

Doğrudan yabancı sermayenin, portföy yatırımlarının gölgesinde kalmasına rağmen, 1980'lerin ikinci yarısında artmasının birkaç nedeni vardır. Birincisi mevzuatta yapılan değişikliklere bağlanabilir. 1986'da yapılan düzenlemelerin, daha liberal bir yabancı sermaye uygulamasına imkan vermesi, tereddütlerin kaybolmasına, dolayısıyla başvuruların artmasına yol açtı denilebilir. Ama bundan da önemlisi, "1992 Tek Avrupa" hedefiyle beraber, bütün dünyayı saran şirket birleşmeleri ve satın almaları salgınının (Merger & Aquisition, kısaca M & A) Türkiye'ye de yansısıyla, yabancı sermaye stokunda bir artış görüldü. "Tek Avrupa" hedefiyle, Avrupa'nın tek bir Pazar haline gelmesinin hedeflenmesi, rekabetin artacağı koşullara hazırlık yapmak için daha çok güçlenmeyi; güçlenme isteği de şirketlerarası birleşmeleri ve satın almaları kamçılacaktır. Her birleşme yada satın alma, rakibi de harekete geçirmekte ve bu süreç ülkelerarası şirket birleşmelerine dönüşmektedir. İşte bu süreçte aralarında Koç, Sabancı, İş Bankası, Eczacıbaşı gibi birçok sermaye grubuna ait şirketlerin de bulunduğu firmalar, çoğunlukla, yabancı ortak alarak güçlenme yoluna gitmektedirler.

2.8.3. Lisans Anlaşmaları

Lisans anlaşmaları sahibi tarafından tescil edilmiş bir patent hakkı ile kanunen bir mamülün üretilmesi veya pazarlanmasına izin veren bir işbirliği şeklinde ifade edilebilir. Bu yolla, patent sahibi veya işletme gayri maddi belirli bir hakkı (bir teknoloji, süreç, bilgi veya yöntemi kullanma hakları) belirli bir ödeme karşılığı (royalty) belirli bir coğrafi bölgede ve belirli bir süreç için başka işletmeye satmış olmaktadır.¹⁴¹

Lisans anlaşmalarının bazı avantajları vardır. İhracattaki gibi taşıma giderleri yoktur. Bununla birlikte lisansın ana firma açısından bazı olumsuz etkileri de vardır. Yerel firma lisans anlaşmasıyla ürettiği malı, ana ülkeye veya ana şirketin elindeki üç ülke piyasalarına ihraç edebilir. Bu da ana firmanın satışlarını azaltır. İkincisi ana şirketin kendi lisansı ile üretilen mallarda kalite kontrolü yapma olasılığı da oldukça sınırlıdır. Kalitesiz olarak üretilen mallar da şirketin itibarını zedeleyebilir. Üçüncüsü

¹⁴¹ Şimşek, *a.g.e.*, s. 78.

de yerel firmaya verilen teknik sınırların 10 ülkedeki rakip firmalara sızdırılmasını önlemek de güçleşebilir.¹⁴²

2.8.4. Çok Uluslu Şirketler (Multi National Countries)

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları uluslar arası sermaye akışı demektir: Ya yabancı bir ülkede bir firma kurulur, yada yabancı ülkedeki bir şirkete sermaye yatırılarak, ana firma büyür. Burada, yabancı ülkede edinilen şirkete “yavru şirket (subsidiary)”, “yabancı sermaye şirketi”, “tabi şirket” veya “şube” denmektedir. Dolaysız yabancı sermaye yatırımlarının en önemli özelliklerinden biri, bunların yalnızca tabi şirketin mülkiyetini elinde bulundurmakla (kısmen veya tamamen) kalmamaları, aynı zamanda onun yönetimini de denetimleri altında bulundurmalarıdır. Yavru şirket genellikle, ana şirketin elinde bulunan teknoloji, ticari sırlar, yönetim bilgileri, ticaret ünvanı ve öteki kolaylıklardan yararlanma ayrıcalığına sahiptir. Karşılığında ise, kazanılan karlar, kısmen veya tamamen ana şirkete kalır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları adı verilen bu yatırımlarda, yabancı ülkedeki fiziki sermayeye sahip olan ve bunu işleten firmaya, “Çokuluslu Şirket” adı verilir.¹⁴³

İlk etapta ihracat şirketi olarak faaliyet gösteren şirketler daha sonraları çok uluslu hale gelmişlerdir. ÇUŞ’lar, iki ya da daha fazla ülkede ticari faaliyette bulunan, tek bir merkezden kontrol edilen, hukuken birbirinden bağımsız, ancak ekonomik olarak birbirine bağlı ortaklıklardan oluşurlar. Aynı zamanda “transnasyonel”, “global” ve “küresel sermaye” gibi isimleri de alan ÇUŞ’lar tüm dünya pazarını tek bir Pazar olarak ele alan üretim, fiyatlandırma ve ürün standartlaştırması yaparak global strateji izlemektedir.¹⁴⁴

Çok Uluslu Şirketlerin başka ülkelerde yatırım yapmalarının sebebi olarak;

¹⁴² Seyidoğlu (2003), *a.g.e.*, s. 720.

¹⁴³ Halil Seyidoğlu, *Uluslar arası İktisat Teori ve Uygulama*, Gizem Yayınları No: 11, İstanbul 1996, s. 670.

¹⁴⁴ Esra Talaşlı, *Doğrudan Yabancı Yatırımların Türkiye’nin Ekonomik Büyümesi üzerindeki etkileri (2000-2007) Analizi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Selçuk Üniv, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Konya 2007, s. 5.

- Emek yoğun malların üretiminde işgücü maliyetini azaltmak için işgücü ucuz, sosyal giderleri az ve işçi haklarının daha kısıtlı olduğu ülkeleri tercih etmeleri,
- Kendi ülkelerinde çevre ile ilgili tepkilerle karşılaşınca üretimlerini bu konulara daha az hassas diğer ülkelere kaydırmak istemeleri,
- Yüksek gümrük duvarları ile korunan ülkelere eskiyen teknolojilerini taşıyarak hem gümrük duvarlarını içeride üretim ile aşmak hem de eski teknolojinin getiri süresini arttırarak kar haddini yükseltmek istemeleri gösterilmektedir.

Çok uluslu bir şirket ana merkezinin dışında yatırım yapmayı planladığında, yabancı ülkede olmaktan dolayı karşılaşabileceği riskleri de hesaba katmalıdır. Ülke riski yerine bazen “siyasal risk” de denir. Ancak ülke riski politik riskten daha geniş kapsamlıdır. Çünkü ülkeye özgü siyasal olduğu kadar, ekonomik ve sosyal çalkantıları da kapsar. Ülke riskleri arasında, yabancı sermaye şirketine bedeli ödenerek veya ödenmeden el koyma, savaş, isyan, ihtilal vs. gibi karışıklıklar yer alır. Bunların bir kısmı, doğrudan firmaya yönelik olmasalar bile, o ülkede yatırımı caydırıcı etki yaparlar. Ayrıca, karşılaşılan ekonomik sıkıntılar dolayısıyla kambiyo kontrolü uygulanması ve yurt dışına sermaye çıkışının kısıtlanması gibi riskler de vardır. Dolayısıyla, yurt dışına yatırım yapılırken ülke riskinin konunun uzmanlarına ayrıntılı olarak incelenmesi gerekir. Bu alanda gelişmiş ülkelerde faaliyet gösteren uluslar arası özel danışmanlık şirketleri bulunmaktadır.¹⁴⁵

Çokuluslu şirketler, uluslar arası borç alma ve borç verme konularında kullanılan önemli araçlardır. Çokuluslu şirketler genellikle, daha sonra geri ödeneceği ümidiyle, tabi şirketleri aracılığıyla (tabi şirketlerin buldukları ülkelere) sermaye tedarik ederler. Bu süreç, yani çokuluslu şirketlerin tabi şirketlerine sermaye tedarik etmesi, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını, uluslar arası kredi verme işlemlerine (borç verme-ödünç alma), kısmen de olsa, alternatif haline getirmektedir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının, diğer fon transferlerine oranla neden daha çok tercih edildiği konusunda akla takılan bazı sorular vardır. Her durumda da, çokuluslu şirketlerin mevcudiyeti, bir ülkeden diğer bir ülkeye net bir sermaye akışı ile sonuçlanmaz. Ancak, çokuluslu şirketler bazen, yabancı ülkelerde faaliyet

¹⁴⁵ Seyidoğlu (2003), *a.g.e.*, s. 738.

gösteren tabi şirketleri aracılığıyla yaptıkları büyüme operasyonları için ihtiyaç duydukları fonları karşılamak amacıyla, o ülkede kaynak yaratma yolunu seçebilirler. Bu durumda da ülkeye dışarıdan, bir kaynak akışı sağlanmamış olur. Dahası, bazen bir çokuluslu şirket, yabancı bir ülkede genişlemek için, tabi şirketlerine ve dolayısıyla, o ülkeye kaynak transferi yapar. Buna karşılık, tabi şirketin bulunduğu ülkede yer alan, başka bir çokuluslu şirket de, diğer çokuluslu şirketin bulunduğu ülkedeki tabi şirketine sermaye transfer etmek kaydıyla genişleme yoluna gidebilir. Bu durumun sonucunda ise, hem bu ülkelere, hem de bu ülkelerden kaynak transferi yapılmış olur ve sonuçta her iki ülkeye de hem kaynak girip hem de çıkmış olduğundan net bir kaynak transferi girdisi sağlanamamaktadır.¹⁴⁶

Çok uluslu şirketler dediğimiz zaman General Electric, IBM gibi şirketler aklımıza gelmektedir. Türkiye'nin şansı Avrupa entegrasyonu nedeniyle bu gibi uluslar arası şirketlerin yanısıra orta ve küçük ölçekli sanayiinin de Türkiye'de yatırım yapma imkanının olmasıdır. Avrupa'daki orta büyüklükteki bir otomotiv yan sanayii hiçbir zaman kalkıp Malezya'da yatırım yapmayı düşünmez. Mesafe kavramı, psikolojik olarak, oraya gitmesini önler. Ama, Almanya'daki örneğin bir egzost imalatçısı, bugün Türkiye'de bir Türk egzoscusuyla ortak yatırım yapıyor. Türkiye'nin avantajı budur. Mutlaka çok uluslu dev şirketlerin değil, orta ve küçük ölçeklilerin de Türkiye'ye gelme şansı var. Zaten, son üç, dört senedir Türkiye'ye gelen yabancı sermayenin yüzde 50'den fazlası bu tür yatırımlardan oluşmaktadır. Bu çok önemli bir olaydır. Sermayenin tabana yayılması diye bir kavram varsa bu da yabancı sermayenin tabana yayılmasıdır. Türkiye'nin lobcilik faaliyeti açısından bu çok güzel bir olaydır. Bu tür yatırımcılar ne kadar çok olursa, ilgili ülkede, bizim menfaatlerimizi kendi lehlerine korumak isteyen bir grup insan oluşturuyorsunuz demektir.¹⁴⁷

2.8.5. Yap-İşlet-Devret

Yap İşlet Devret modeli (YDH), alt yapı yatırımlarının gerçekleştirilmesinde kullanılan önemli bir proje finansman modeli olarak görülmektedir. Model daha çok

¹⁴⁶ Suna Oksay, "Çokuluslu Şirketler Teorileri Çerçevesinde, Yabancı Sermaye Yatırımlarının İncelenerek Değerlendirilmesi", *Bankacılık ve Sigortacılık Yüksekokulu Dış Ticaret Dergisi*, 1998.

¹⁴⁷ Sarı, a.g.e., s. 80-81.

kamu ve özel sektör işbirliğini hedefleyen ve projelerin gerçekleştirilmesinde özel sektör ve uluslar arası kuruluşlardan sağlanacak kaynakların kullanılarak ihtiyaç duyulan büyük ölçekli yatırımların bütçe dışı kaynaklarla gerçekleştirilmesine olanak sağlamak amacıyla geliştirilmiştir.¹⁴⁸

Bu yöntemle daha çok büyük elektrik santralleri, barajlar hava alanları, metrolar ve bazı karayollarının yapımı gerçekleştirilir. Devletin bu gibi projeleri bütçe kaynaklarından karşılaması, büyük bir malı yük doğurur. Yap-işlet-devret modeli buna bir çözüm olarak düşünülmüştür. İlgili projenin gerçekleştirilmesi için, uluslar arası yatırım bankaları ve öteki kuruluşları kapsayan bir konsorsiyum oluşturulur. Söz konusu yatırım için gerekli fonların sağlanması, inşaat projesinin hazırlanması, inşaatın gerçekleştirilmesi ve yatırımın tamamlanmasından sonra tesisin işletilmesi gibi işler, bu konsorsiyum tarafından yerine getirilir. Ancak projeyi fiilen uygulamak ve işletimini yapmak üzere bir yerli kuruluşla işbirliğine gidilir. Diğer bir deyişle, bu proje bir uluslararası konsorsiyum ile yerli şirketin ortak yatırımı (joint-venture) durumundadır. Bir özel ve kamu kuruluşu biçiminde olan yerli şirket de belirli oranda bu yatırım üzerinde pay sahibidir.¹⁴⁹

Yap-işlet-devret modelinde işi yaptıran kişi veya firma, yatırımı anahtar teslimi olarak tamamlayan işletmeye bir bedel ödeme yerine, yatırım işletmesini bir süre ona bırakarak bedel olarak düşündüğü gelirleri yıllar itibariyle elde etmesine ve sözleşme sonunda yatırımı gerçek sahibi olan kendisine devretmesini sağlar.¹⁵⁰

İlgili projenin gerçekleştirilmesi için, uluslar arası yatırım bankaları ve öteki kuruluşları kapsayan bir konsorsiyum oluşturulmaktadır. Söz konusu yatırım için gerekli fonların sağlanması inşaat projesinin gerçekleştirilmesi ve yatırımın tamamlanmasından sonra tesisin işletilmesi gibi işler bu konsorsiyum tarafından gerçekleştirilmektedir. Ancak projeyi fiilen uygulamak ve işletimini yapmak üzere yerli firma ile işbirliğine gidilmektedir. Kısaca bu projenin yerli firma ile konsorsiyum arasındaki ortak yatırım niteliğinde olduğu söylenebilir.¹⁵¹

¹⁴⁸ www.dtm.gov.tr/dtmadnin/upload/EAD/.../yapislet.doc, aktaran: Güven Sevil, Yap İşlet Devret Modelinde Karşılaşılan Riskler ve Finansla Riskin Önlenmesinde Swat Tekniğinin Kullanımı.

¹⁴⁹ Seyidoğlu (2003), *a.g.e.*, s. 728.

¹⁵⁰ Şimşek (2006), *a.g.e.*, s. 79.

¹⁵¹ Oktay Kızılkaya, *Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme üzerine etkisi (1980-2006)*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2007, s. 47.

Modelin temel avantajları şunlar olarak belirtilebilir:

- Önemli alt yapı projelerinin genel bütçeye yük getirmeden gerçekleştirilerek verimli bir şekilde işletilmesi ve özel sektör yatırımlarının teşviki,
- Projelerin gecikmesinin veya hiç gerçekleştirilmemesinin ulusal ekonomiye maliyetinin izole edilmesi,
- Yabancı sermaye girişi sağlanması,
- Gelişmiş teknolojilerin ülkeye getirilmesi,
- Gelişmiş yönetim ve etkin işletme tekniklerinin yurda getirilmesi.

2.9. Yabancı Sermayeli Yatırımların Türkiye Ekonomisine Etkileri

Yabancı sermaye dolaylı yada doğrudan girdiği ülke ekonomisi üzerinde çeşitli etkiler yaratır. Bu etkiler konusunda gerek uygulamacılar, gerek politikacılar ve gerekse bilim adamları arasında tam bir uzlaşma ve görüş birliği bulunmamaktadır. Gerek yabancı sermaye hareketleri ve gerekse yabancı sermaye yatırımları girdiği ülkenin üretim, istihdam, gelir, fiyat, dışsatım-dışalım, ödemeler dengesi, ekonomik kalkınma, ulusal gelir artışı, gelir dağılımı, teknoloji, yönetim ve organizasyon düzeyi üzerinde çok ciddi etkiler yaratır. Yabancı sermaye yatırımlarının ekonomi üzerinde yarattığı etkilerin başlıcaları şunlardır:¹⁵²

2.9.1. Milli Gelir Üzerine Etkileri

Yabancı sermayenin doğrudan ve dolaylı yatırım olarak bir ülke ekonomisine katılması üretimi, istihdamı etkiler. Yabancı yatırımların ülke ekonomisine net katkısını ölçebilmek için doğrudan yatırımın çıktılardan, girdilerinin düşülmesi gerekir. Yabancı sermayeli yatırımların ülkede yarattığı doğrudan gelir etkisi dışında dolaylı olarak yarattığı gelir etkileri de söz konusudur. Yabancı sermayeli yatırımların etkin, verimli ve tam rekabet koşullarına uygun üretim yapması, ülke içinde etkinlikte bulunan yerli firmaları da etkisine alır. Yabancı sermayeli

¹⁵² www.forum.superalem.com%2fyabanci-sermayeli-yatirimlarin-turkiye-ekonomisindeki-onemi-ve-etkileri-t20612.html

kuruluşların yarattığı bu pozitif etkiler dışsal ekonomiler yaratır. Yaratılan bu dışsal ekonomiler ülkede dolaylı gelir etkisi meydana getirir.

DYSY'nin temel etkisi, ev sahibi ülkenin milli gelirine olan net katkısıdır. Ev sahibi ülkenin milli gelirine doğrudan yatırımın net katkısı var mıdır? Bu sorunun cevabı evet olacaktır. Çünkü yabancı sermaye ülke içinde üretimde bulunmaktadır. Bu üretim miktarı şüphesiz ülkenin GSMH dahildir. Burada dikkat edilecek nokta, yabancı sermayenin üretimde kullandığı tüm girdileri kendisinin üretilmediğidir. Bu girdilerden bir kısmı ülke dışından getiriliyorsa yabancı sermayenin dışarıdan ithal etmiş olduğu girdilerin ülkenin GSMH'sından düşülmesi gerekmektedir.¹⁵³

Yabancı sermaye hareketleri ülkeye ilk girdiği zaman ulusal gelirden doğrudan sıçrama yaratır. Yaratılan bu sıçrama ekonomide genişletici etki yapar. Yabancı sermaye hareketlerinin başka ülkelere çıkışında yada yabancı sermayeli yatırımların karlarının yurt dışına aktarılmasında ise tam tersi bir etki söz konusudur. Bu durumda ulusal gelir düzeyinde bir azalış ve gelirsiz düzeyde ekonomide daralma meydana gelir.

2.9.2. Vergisel Etkileri

Gerek nakit olarak ve gerekse yatırım olarak ülkeye giren yabancı sermaye ülke içinde üretim düzeyini ve dolayısıyla doğrudan ülkede yaratılan katma değeri olumlu yönde etkilemektedir. Yaratılan ek üretim artışı ve katma değer, doğrudan vergi gelirlerine olumlu yönde yansır ve devletin topladığı vergi gelirlerinin artmasına yol açar. Ülkeye giren yabancı sermaye yatırımlarının meydana getirdiği ek istihdam artışı sayesinde ücretler üzerinden alınan vergilerde de artış meydana gelir. Gelirleri artan bireylerin yarattığı ek istemler sayesinde tüketim üzerinden alınan vergi gelirlerinde de olumlu yönde değişim olur. Türkiye'de 1980-1983 dönemine yönelik olarak imalat sanayinde gerçekleştirilen bir araştırmaya göre; her

¹⁵³ Rıdvan Karluk, *Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyüme Katkısı*, TCMB 2001, s. 101.

100 liralık verginin 3 lirasının yabancı sermayeli kuruluşlar tarafından sağlandığı belirlenmiştir. Bu pay, 1990 sonrası daha da artmıştır.¹⁵⁴

2.9.3. Ödemeler Dengesine Etkileri

Ödemeler bilançosu, bir ülkede yerleşik kişilerin belirli bir dönem boyunca yabancı ülkede yerleşik kişilerle yaptıkları tüm ekonomik işlemlerin sonucunu gösteren sistematik bir kayıt biçiminde tanımlanır. Bu tanımdaki “ülkede yerleşik olma” deyiminden normal olarak ekonomik faaliyetlerini o ülkede yürüten kişiler, firmalar ve kamu kuruluşlar anlaşılır. Hatırlatmak gerekir ki, uluslar arası ekonomik ilişkiler açısından ülkede yerleşik olma kavramının, sahip olunan yurttaşlıkla aynı olması gerekmez farklı bir ülkenin yurttaşı olsalar da, genel olarak kişiler, sürekli oturdukları veya işlerini yürüttükleri ülkede yerleşmiş kabul edilirler.¹⁵⁵

Ülkeye giren yabancı sermaye, doğrudan veya dolaylı olarak ülkeye döviz girdisi sağladığı için ödemeler dengesi üzerinde pozitif etki yaratır. Ancak, sıcak para yada nakit olarak giren yabancı sermayenin ülkeden çıkışı ile yabancı sermayeli yatırımların kar transferleri sırasında ödemeler dengesinde negatif etki meydana gelir. Bazen de, yabancı sermayeli yatırımlar, girdikleri ülkelerde dışa bağımlı bir sanayileşme yaratarak ülke kaynaklarının sürekli dışa aktarılması sonucu doğurabilir. Bu durumda da, ödemeler dengesi üzerinde ciddi olumsuz etkiler yaratacakları açıktır. İşte bu tür noktalarda, ülke yöneticilerinin özenli, seçici ve dikkatli olmaları; ülkelerinin çıkarlarını sürekli göz önünde bulundurmaları gerekmektedir.

Kısa dönemde doğrudan yatırımlar, ödemeler dengesinde bir açığa sebep olabilir. Bu nedenle ev sahibi ülkedeki üretim faktörlerinin yeteri kadar hareketli “mobil” olmamasıdır. Ekonomi, yabancı sermayeli şirket için gerekli olan döviz harcamalarını finanse etmek için ihracat sağlayabilmek amacıyla dahili Pazar için üretimden ihracat üretime veya ithal ikamesine hemen kayamaz. Kısa dönem boyunca şirketin faaliyetleri sebebiyle mal ve hizmet ithalatında net bir satış meydana gelebilir. Bu da ödemeler dengesinde devam eden açık yaratır. Bu durum

¹⁵⁴ www.forum.superalem.com%2fyabanci-sermayeli-yatirimlarin-turkiye-ekonomisindeki-onemi-ve-etkileri-t20612.html

¹⁵⁵ Seyidoğlu (2003), *a.g.e.*, s.397.

ev sahibi ülke ekonomisini yapısal fleksibilite noksanlığından ileri gelir ve bu noksanlık ödemeler dengesine uyumu önleyebilir. Diğer bir deyişle kısa dönemde yabancı sermayeli şirket, kendisinin milli hasılaya olan katkısından daha fazla üretimde bir artış meydana getirebilir.¹⁵⁶

Yabancı sermaye yatırımlarının ticari etkisinin incelenmesinde ihracatın yanı sıra ithalat da önemlidir. Yatırımcı ülkeler bağlı şirketlerinden veya bağımsız şirketlerden ithalat yapabilirler. İthalatı bağlı şirketlerinden gerçekleştirdiklerinde, ürünleri daha ucuz alma imkanları olabileceğinden üretim maliyetleri düşebilir. Ayrıca ana şirket tarafından bağlı şirketlere parça ihraç edilip orada montajı yapıldıktan sonra tamamlanmış ürün olarak tekrar alınması durumunda ithalatla birlikte ihracat da gerçekleştirilmiş olur.

Böylece yabancı sermaye yatırımlarının ödemeler dengesi üzerindeki net etkisi olumludur. Ancak bu etki, yabancı sermaye yatırımlarının toplam sürecinin incelenmesi sonucunda elde edilir. Yatırım sürecini kısa ve uzun dönem olarak ayırırsak kısa dönemde yabancı sermaye yatırımlarının ödemeler dengesi üzerindeki etkisi olumsuz olur. Kısa dönemde ödemeler bilançosunda sermaye çıkışı olarak yer alan yabancı sermaye yatırımları ancak uzun dönemde kar, hizmet ve ihracat geliri olarak geri dönecektir. Bu sürenin kaç yıl olacağı her ülkeye göre değişmekle birlikte genellikle 10 yıl olarak belirlenmektedir.

2.9.4. Kalkınmaya Etkileri

Bir ekonomide büyüme ve kalkınmanın temeli olan sermaye birikimi tasarruflara dayandığı için, tasarrufların önemi sınırsızdır. Fakat gelişmekte olan ülkelerde yurtiçi tasarruflar çeşitli nedenlerle genellikle yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle gelişmekte olan ülkelerin en önemli sorunlarından birisi, sermaye yetersizliği ile karşı karşıya bulunması ve bu yüzden zenginleşememesidir. Çünkü gelişmekte olan ülkelerde halk fazla tasarruf yapamamakta, böylece ülke ekonomik kalkınmanın temeli olan yatırımların finansmanı için kaynak bulamamaktadır. Gelişmekte olan ülkelerdeki bu kaynak açığını, yabancı kaynakların kapatacağı umulmaktadır. Ülkeye giren yabancı sermaye, bu anlamda yarattığı pozitif etki ile ülke

¹⁵⁶ Karluk (1983), *a.g.e.*, s. 27.

kalkınmasına ve ekonomik gelişmesine olumlu katkı sağlamaktadır. Ancak, yabancı sermayeli yatırımların karlarının dışarıya transferleri sırasında bir miktar olumsuz etki söz konusu olmaktadır. Bu noktadan hareketle, yabancı sermayenin yararsız olduğunu ileri sürmek çok bilimsel bir yaklaşım değildir. Önemli olan, net getirinin ve ülke ekonomisine net katkının pozitif olmasıdır. Yabancı sermayeli yatırımların özellikle ülke yatırımlarının zayıf olduğu bölgelere çeşitli özendirme önlemleri ile yönlendirilmesi gerek ekonomik, gerek toplumsal açıdan büyük yararlar sağlar.¹⁵⁷

2.9.5. İstihdam Hacmine Etkileri

Gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerde sermaye birikimi yetersizliği ve yatırım azlığı nedeniyle önemli düzeyde işsizlik sorunu yaşanmaktadır. Ülkeye özellikle yatırım yada ortaklık şeklinde gelen yabancı sermayenin ek istihdam yaratıcı etkisi gerek ekonomik ve gerekse toplumsal açıdan önemlidir. Yaratılan ek istihdam, ödenen ücretler nedeniyle ekonomide ek talep ve gelir etkisi yaratır.

Gelişmekte olan ülkelere gelen yabancı sermaye, o ülkenin yetersiz olan sermaye açığını kapatmakta, borç riskinden kurtarmakta, yeni teknolojiler getirerek ihracat imkanlarını geliştirmekte, iş idaresi ve yönetim anlayışlarını değiştirmektedir. Yabancı yatırımla birlikte gelen teknoloji ve bilgi birikimi dolaylı ve dolaysız olarak istihdama önemli katkılarda bulunmaktadır.

Yabancı sermaye ile birlikte, üst düzey yöneticileri de yatırım yapılan ülkeye gitmekte, ancak gerekli diğer işgücü yerli kaynaklardan karşılanmaktadır. Büyük bir işsizlik potansiyeline sahip az gelişmiş ülkeler açısından, bu işsizliği giderecek yatırımların kendi kaynakları ile gerçekleştirecek imkanlar yetersiz olduğundan, yabancı sermaye yatırımları istihdam açısından elverişli bir durum yaratmaktadır.¹⁵⁸

2.9.6. Teknolojiye Etkileri

Teknoloji yeni bir mal ortaya çıkartan veya mevcut malların daha ucuz ve kaliteli biçimde üretimine olanak veren her türlü bilgi, beceri ve süreçlerdir; mal ve

¹⁵⁷ www.forum.superale.com%2fyabanci-sermayeli-yatirimlarin-turkiye-ekonomisindeki-onemi-ve-etkileri-t20612.html

¹⁵⁸ Akdiş, *a.g.m.*, s. 11.

hizmet üretiminin yanında yönetim, pazarlama ve benzeri hizmet ve bilgi kavramlarıyla da ilgili olabilir. Teknolojik gelişme ve yenilikler ise araştırmaya ve bilimsel bilgi birikimine bağlıdır.¹⁵⁹

Gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerde ileri teknolojilere dayalı yatırımlara, üretim ve sanayi tesislerine büyük gereksinim vardır. Gelişmiş ülkeler açısından ise, patent ve bilgi transferlerinde yaşanan kısıtlama ve engellemeler nedeniyle ileri teknoloji ürünlerinin bizzat bu teknolojilere sahip kurumlarca getirilip kurulması önem arz etmektedir. Dolayısıyla, hem gelişmekte olan hem de gelişmiş ülkeler bakımından ileri teknolojileri ülkelere getirebilme konusunda yabancı sermayeli yatırımlara büyük gereksinim bulunmaktadır.

Ev sahibi ülkeye teknoloji transferinin en yaygın yollarından bir tanesi, yerel işgücünün ÇUŞ'larda çalışması ve daha sonra yerel firmalara kaynak teknolojiyi transfer etmesidir. Buna işgücü yoluyla transfer denilmektedir ve teknoloji transferinin en ucuz yoludur. Literatürde pek çok çalışma yabancı firmalarda çalışan işçilerin yerel firmalardaki işçilere göre daha verimli olduklarını ortaya koymuştur. Örneğin Harrison (1996) Fas üzerinde yaptığı bir çalışmada, 12 endüstriden 8'inde yabancı firmalarda çalışanların daha verimli olduklarını öne sürmüştür. Çalışmada Fas için verimlilik farklılığının elektronik sektörü için % 50, metal olmayan mineral endüstrisinde % 130'lara kadar ulaştığı gözlemlenmiştir.¹⁶⁰

2.9.7. Rekabet Gücüne Etkileri

Doğrudan yabancı yatırımlar ekonomiye dinamizm kazandırır ve iç rekabeti artırır. Rekabetin artması ekonomi üzerinde olumlu etkiye neden olur. Her şeyden önce rekabetin artması fiyatlar üzerinde bir baskının oluşmasını sağlar ve fiyatların düşmesi yönünde etkiye bulunur. Diğer yandan, yabancı sermayenin yatırım yaptığı üretim dalında faaliyet gösteren yerli firmalar, Pazar payını koruyabilmek için ARGE çalışmaları gibi faaliyette zorlanabilecekler ve bu da verimliliği olumlu yönde etkileyecektir. Yabancı sermayenin gelişiyse beraber artan rekabet, fiyat ve üretim

¹⁵⁹ Seyidoğlu (2003), *a.g.e.*, s. 781.

¹⁶⁰ Talash, *a.g.e.*, s. 27.

üzerinde olumlu etkiler yaratacak, tekelleşmeyi olumsuz yönde etkileyecektir ki bu da kaynakların rasyonel dağılımına hizmet edecektir.¹⁶¹

Tablo 11: Türkiye'nin Yabancı Sermaye Çekmede Yaşadığı Sorunlar

	Önem Yüzdesi (%)
Yüksek Enflasyon	51
Yönetimlerin Taahhütlerini Yerine Getirmemesi	15
Kredi Maliyetlerinin Yüksekliği	12
Yasal Düzenlemelerin (Mevzuatın) Sık Değişmesi	12

En Önemli Stratejik Konular

	Önem Yüzdesi (%)
Kamu Kesiminde Zihniyet Reformu	22
Avrupa Birliği Mevzuatına Uyum	22
Vergi Reformu	20
Kamu Taahhütlerinin Yerine Getirilmesi	17
Enflasyon Muhasebesi	16

Kaynak: Erol, *a.g.e.*, s. 128.

Tablo 6'da, Türkiye'de yabancı sermayenin yaşadığı sorunların yoğunlaştığı alanları göstermektedir. Türkiye, ortaya konulan bu sorunlu alanlarını iyileştirdiği takdirde ülkeye yabancı sermayenin gelmemesi için herhangi bir neden bulunmamaktadır.¹⁶²

Türkiye yabancı sermaye yatırımları açısından şanssız bir ülkedir. 1954 yılında başlayan yabancı sermayeyi teşvik hamlesi, yarım yüzyıla yaklaşan bir zaman dilimi içinde başarılı sonuç vermemiştir. Bu konuda iyi politika izleyemeyen hükümetlerin sorumluluğu büyüktür. Ancak ortam ve koşullar da yabancı sermaye girişini engellemiştir.

¹⁶¹ Ahmet Zengin, "Türkiye Ekonomisi Açısından Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarına İlişkin Bir Değerlendirme", *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, 2003, Sayı: 203, s. 64.

¹⁶² Erol, *a.g.e.*, s.128; Aktaran: www.yenifirm.com/.../turkiyede-yabancı-sermaye...

Türkiye 11 Aralık 1999 tarihinden itibaren Avrupa Birliği'ne aday ülke durumuna gelmiştir. İç ve dış kaynaklardan sağlanacak yardımlarla depremin neden olduğu kayıp ve zararlar kısa sürede sarılır ve ekonomik yaşantı eski haline dönerse yabancı sermaye için yeni bir ümit ışığı belirmiş olacaktır. Çünkü Türkiye gerek bulunduğu coğrafi konum ve gerekse sahip olduğu ekonomik potansiyel açısından dünyanın en önemli 8-10 pazarından biridir. İzlenecek akılcı ve gerçekçi politikalar ile Türkiye yabancı sermayeyi daha büyük ölçeklerde ülkeye çekme şansına her zaman sahip olacaktır.

2.10. Türkiye'nin Yabancı Sermaye Çekme Konusundaki Avantajları

Gelişme yolunda ülkelerde kaynak sıkıntısı olmasından dolayı, ekonomik gelişmenin hızlandırılması için yurtiçi tasarruflar ile "Sabit Sermaye Yatırımları"nın mutlaka artırılması gerekmektedir. Şayet muhtelif nedenlerle bu artış sağlanmıyorsa, dış kaynak açığı mutlaka doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile giderilmelidir.¹⁶³

Yabancı sermaye öncelikle ya büyük pazarlara ya da büyük pazarlara yakın bölgelere yatırım yapmaktadır. Türkiye bu açıdan hem büyük bir pazardır, hem de büyük pazarlara yakındır.¹⁶⁴

Türkiye'deki mevzuat yabancı yatırımcılara büyük avantajlar sunmaktadır. Bunlar arasında en önemlileri serbestçe dalgalanan döviz kuru, yerel para biriminin konvertibl olması, malların ülkeye serbestçe girip çıkabilmesi, Avrupa Birliği ile Türkiye arasında yürürlükte olan Gümrük Birliği ve liberal bir doğrudan yatırım mevzuatı sayılabilir. Yapılan son düzenlemelerle bürokratik işlemler de eskisine nazaran oldukça basitleştirilmiş.¹⁶⁵

Türkiye, yaklaşık 70 milyon nüfusu ve artan alım gücü ile yabancı yatırımcılar için büyük ve hareketli bir pazar oluşturmaktadır. Kolay eğitilebilen vasıfsız işgücününün yanısıra, çok iyi eğitim görmüş bir yönetici sınıfı ve ortaklık yapabilecek

¹⁶³ Rıdvan Karluk, *Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Katkısı, Ekonomik İstikrar, Büyüme ve Yabancı Sermaye*, TCMB İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü, Eğitim Müdürlüğü 2001, s. 114.

¹⁶⁴ Ercan Kumcu, "Yabancı Sermayeyi Beklerken", *Hürriyet Gazetesi*, 01.12.2004.

¹⁶⁵ Alper Ekinci, *Yabancı Sermaye ve Türkiye*, Turhan Kitabevi Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2005, s. 125.

son derece girişimci, dinamik bir kesime sahip bulunmaktadır. İşgücü maliyetleri ve diğer üretim faktörleri de diğer ülkelere göre nisbi olarak ucuz bulunmaktadır. Coğrafi açıdan ise Doğu Avrupa, Orta Asya ve Ortadoğu'nun ortasında, tüm pazarlarla ilişki içinde olan bir jeopolitik bir konuma sahiptir. Bunlara ilaveten Türkiye dünyanın en liberal yabancı yatırım mevzuatlarından birine sahiptir. AB ülkeleriyle yaptığımız Gümrük Birliği anlaşması da olumlu bir faktör oluşturmaktadır.¹⁶⁶

Türkiye, dinamik ve bir çok OECD ülkesi ile karşılaştırıldığında büyüme potansiyeli yüksek olan bir ülke konumundadır. Dünya Ticaret Örgütü göstergelerine göre Türkiye, dünya ticaretinde 20 en dinamik ülke arasında yer almaktadır. Eğitilmiş, nitelikli ve çabuk öğrenen işgücü, Türkiye'nin diğer önemli bir avantajıdır. Haberleşme ve diğer altyapı hizmetleri yatırımların ihtiyaçlarına cevap verebilecek düzeydedir. 1996 yılında Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği anlaşması imzalanmış ve Aralık 1999'daki Helsinki Zirvesi sonucunda Avrupa Birliği'ne tam üyelik konusunda ilerleme kaydedilmiştir. Özelleştirme programının uygulanmasının ivme kazanması da doğrudan yabancı yatırım girişini hızlandıracaktır.¹⁶⁷

¹⁶⁶ Suna Oksay “Çok Uluslu Şirketler Teorileri Çerçevesinde Yabancı Sermaye Yatırımlarının İncelenerek Değerlendirilmesi”, *DTM Dergisi*, s. 8; aktaran: www.dtm.gov.tr/ead/dtdergi/ocak98/cokulus.htm.153k 19.09.2008

¹⁶⁷ Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara 2000, SBYKP, s. 11.

III. BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDEKİ YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI

3.1. Yabancı Bankaların Giriş Şekilleri

2001 krizinden sonra ülkenin kırılğanlıklarını artıran ve istikrarsızlığa neden olan yapısal bozuklukların giderilmesine yönelik olarak uygulamaya konulan reformlar sağlam ve sürdürülebilir bir ekonomik altyapı sağlamıştır. Bankacılık sektörü düzenlemelerinin uluslar arası standartlara uygun hale getirilmesi ve rekabeti bozucu engellerin azaltılması yabancı bankalar için Türkiye'ye yatırım olanağı doğurmuştur. AB ile müzakere sürecinin 3 Ekim 2005 tarihi itibarıyla başlaması ülkemizin krediler başta olmak üzere birçok finansal üründe doymamış bir pazara sahip bulunması ve büyüme potansiyeli ile gelişmiş ülkelere göre yüksek kâr marjının varlığı, yabancı bankaların ülkemize olan yatırımlarının artmasını sağlamıştır.¹⁶⁸

Yurtdışına yatırım yapan bankalar giriş yapacakları ülkelerin bankacılık sektörlerine temel olarak iki şekilde girebilmektedirler. Yabancı bankaların, ev sahibi ülke denetim otoritelerine yapacakları başvuru ile bankacılık lisansı alarak yeni bir banka kurmaları giriş yollarından birisidir. Bu giriş şeklinde yabancı banka yeni banka kuruluşuna ilişkin tüm yatırımları yaparak, yeni şubeler açma yoluyla bankacılık sektöründen pay almayı amaçlamaktadırlar. Yabancı bankaların giriş şekillerinden ikincisi ise bankaların yatırım yapacakları ülkelerde halen faaliyette bulunan bankaların satın almaları yoluyla bu ülkelerin bankacılık sektörlerine giriş yapmalarıdır. Yabancı bankalar, sektördeki bankaların hisselerinin bir kısmını veya tamamını satın alarak yatırımlarını yurtdışına doğru genişletebilmektedirler.¹⁶⁹

Yeni banka kuruluşu yoluyla bankacılık sektörüne giriş, yabancı bankalar için oldukça maliyetli olabilmektedir. Özellikle perakende bankacılık yapmak üzere başka bir ülkeye yatırım yapmayı planlayan bankalar hem yeni banka kuruluşuna

¹⁶⁸ Ahmet Dinçer, *Bankacılık Sektöründe Konsolidasyon, Ülke Deneyimleri ve Türkiye İçin Öneriler*, DPT uzmanlık Tezleri, Ekim 2006, Uzmanlık Tezi, s. 118. Aktaran: <http://ekutup.dpt.gov.tr/banka/dincera/konsolid.pdf>.

¹⁶⁹ Mete Bumin, *Türk Bankacılık Sektöründe Yabancı Bankalar*, Turhan Kitabevi, Ankara 2007, s: 11.

ilişkin ilk yatırımları yapmak zorunda kalmakta, hem de sektörde halen faaliyette bulunan ve belirli pazar payına ulaşmış yerli ve yabancı bankalarla rekabet etmek durumunda kalmaktadır. Yeni banka kurmanın yüksek maliyetleri nedeniyle, yabancı bankalar sektörde faaliyette bulunan bankaları satın alarak, bu bankaların hazır şube ve müşteri ağları yoluyla bankacılık sektörüne giriş yapmayı tercih etmektedirler.¹⁷⁰

3.2. Yabancı Bankaların Örgütlenme Şekilleri

Yabancı bankaların örgütlenme şekillerine bakıldığında ise yabancı bir ülkede yapılacak bankacılık faaliyetleri bu ülkedeki varlık derecesine göre şu şekilde sıralanmaktadır:

Muhabir bankacılık, temsilcilik, acenteler, şube ve iştirak.

3.2.1. Muhabir Bankacılık

Doğrudan yatırım ve yabancı piyasada fiziki olarak bulunmak söz konusu olmamaktadır. Muhabir bankalar, kendi ülkelerindeki işlemleri karşılıklılık ilkesi çerçevesinde ve belirli bir ücret karşılığında diğer ülkedeki banka adına takip etmektedir. Bir bankanın anlaşmalı olduğu diğer bankadır. Şöyle ki 2 bankanın birbiri nezdinde hesapları olur. Böylece A bankası C şehrindeki şubesi olmamasına rağmen, muhabir olduğu B bankasının C şehrindeki şubesini bazı işlemler için yetkili kılar. Bu ilişki karşılıklıdır. Bir banka birkaç başka bankanın muhabiri olabilir.¹⁷¹

Muhabirlik, bankacılık işlemlerini hesap sahipleri ya da vatandaşlar açısından çok kolaylaştırır. Mesela birbiri ile muhabir olan bankalar arasında döviz eft işlemleri 10 dakika içinde yapılabilir. Eft, teorik anlamda, paranın yurtdışı üzerinden gelmesiyle, muhabir bankalararası eft işlemlerinde, iki bankanın oluşturduğu ortak para havuzdan, eft'ye konu olan para transferleri çarçabuk halledilir. Aslında eft işlemi prosedürüne uygun olarak sürmektedir, fakat müşteri açısından bitmiştir.¹⁷²

¹⁷⁰ Bumin (2007), *a.g.e.*, s. 13.

¹⁷¹ acikarsiv.ankara.edu.tr/fulltext/2063.pdf (Yabancı bankaların giriş ve örgütlenme şekli) (07.08.09)

¹⁷² www.otomatikportakal.com/muhabir+banka.html 26.08.2009

3.2.2. Temsilcilikler

Bankalar, özellikle yabancı bir ülkede faaliyet gösteren müşterilerine kendi personelleri ile hizmet verebilmek üzere söz konusu yabancı ülkede veya ona komşu bir ülkede temsilcilik büroları açabilmektedir¹⁷³

Temsilcilikler yabancı sermayeli bankaların yerel pazarlara girmek için kullandıkları en sınırlı örgütsel yapı olup, genellikle ev sahibi ülkeye ileride daha kapsamlı bir giriş yapma olasılığını test etmek üzere kurulmaktadır. Yabancı ülkelere yönelecek birçok banka için ilk adım olma özelliği taşıyan temsilcilikler, bankacılık işlemleri konusunda yerel bankalarla rekabet şansına sahip olmayıp, muhabirlerle bağlantı sağlama, döviz ve yerel koşullarla ilgili bilgileri ana bankaya aktarma, ana bankanın müşterisine hem yardım hem de bilgi sağlama ve ülkenin ekonomik ve politik yapısı ile ilgili bilgi verme gibi hizmetler yerine getirmektedirler.¹⁷⁴

Yabancı bankacılık sektöründeki yatırımların en sınırlı şekli olarak yabancı ülkede ticari bir varlık kurulmasını gerektirmektedir. Temsilcilikler, mevduat kabul etme ve kredi açma gibi faaliyetlerde bulunmamakta, ancak ana bankaya gönderilecek ödemelere aracılık etmekte, ana bankadan verilecek kredilerin hazırlığını gerçekleştirmekte ve ülke ekonomisi hakkında bilgi toplamaktadır. Türkiye’de temsilcilik açılması BDDK’nın iznine tabi olmaya devam edecek temsilcilikler mevduat veya katılım fonu kabul edemeyecek, kredi kullanılamayacak ve kanunun 4. maddesinde belirtilen diğer faaliyetlerde bulunmayacak veya bunlara aracılık edemeyecek. Temsilciliklerin faaliyetlere ilişkin usul ve esaslar, BDDK tarafından düzenlenecek.¹⁷⁵

Temsilciliklerde, temsilci unvanlı sadece 1 kişi çalışabilecek temsilcilik başvurusunda bulunan bankaların sağlam bir mali bünyeye sahip olmaları, başvuru tarihi itibari ile merkezlerindeki özkaynakların Türkiye’de kurulacak bankaların sahip olmaları gereken asgari ödenmiş sermaye miktarından az olmaması, faaliyetlerine ilişkin herhangi bir kısıtlama bulunmaması ve asgari 3 yıldır faaliyette bulunmaları gerekiyor. Temsilcilik açma talebinde bulunan banka birden fazla

¹⁷³ Seyidoğlu (2001), *a.g.e.*, s. 419.

¹⁷⁴ Seyidoğlu (2001), *a.g.e.*, s. 423.

¹⁷⁵ Acikarsiv.ankara.edu.tr/fulltext/2063.pdf (Yabancı bankaların giriş ve örgütlenme şekli) 07.08.09.

bankanın birleşmesi ile kurulmuşsa birleşen bankalardan birinin asgari 3 yıldır faaliyet göstermesi yeterli sayılacaktır.¹⁷⁶

3.2.3. Acenteler

Gidilen ülkenin yasalarının izin vermesine bağlı olarak temsilcilikle şube arasında yer alan bu kurumu oluşturabilirler. Bu örgütsel şekil büyük ölçüde ticari bankacılık işlemleriyle ilgilidir.

Acentalar mevduat kabulü dışında her yönüyle tam bir bankaya benzer. Bu kurumlar, gidilen ülkenin vatandaşlarından mevduat elde etmemesine rağmen, müşterilerinin ya da mudilerin kredi ve borç durumunu gösterir bir hesap (credit balance) tutabilirler. Bu faaliyeti diğer faaliyetlerine göre geçici bir özellik taşımaktadır. Acentalar hayli geniş faaliyet yelpazesine sahiptir. Mesela yerel para piyasasıyla döviz piyasalarıyla ilişki kurabilir, kredi sunabilir, kredi mektubu verebilir, kıymetli evrak alım satımı yapabilir. Ana bankanın ve diğer banka birimlerinin nakit dengesini yönetebilir, yabancı fonları piyasalara aktarabilir. Bazı acentalar ise menkul kıymet alıp-satabilir ve müşteriler için uzun vadeli kredi sunabilir. Fakat bu tip bir kredi düzenlemesi genellikle ana banka adına yapılabilmektedir.¹⁷⁷

3.2.4. Şube ve İştirakler

Şube ve iştirak şeklinde örgütlenme yabancı ülkede yapılacak bankacılık yatırımlarının en ileri şeklini oluşturmaktadır. Bu iki faaliyet şeklinde, mevduat kabulü ve kredi açılması da dahil, tüm bankacılık işlemleri ile uluslararası bankacılık işlemleri yapılabilmektedir. Şubeler, toptan bankacılık üzerinde yoğunlaşmakta, kaynaklarını da genellikle yaygın şube ağı gerektiren mevduat toplamak yerine, para piyasalarından edinmektedir. İştirak şeklinde örgütlenmede ise, yatırım yapan banka o ülkedeki yerel bankalar ve diğer yabancı bankalar ile rekabet etmeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle, iştirak şeklinde örgütlenmede, tüketici ve toptan bankacılık ile mevduat toplama faaliyetinde bulunmak için daha geniş şube ağına ihtiyaç duyulmaktadır.¹⁷⁸

¹⁷⁶ www.tumgazeteler.com/?a=2709016-

¹⁷⁷ Takan, *a.g.e.*, s. 115.

¹⁷⁸ www.tumgazeteler.com/?a=2709016-

Şubelere göre daha geniş bir hizmet ağına sahip olan ve daha çok perakende bankacılığa yönelen iştirakler özellikle dış piyasalardaki yerel bankalarla veya çokuluslu bankaların iştirakleri ile doğrudan rekabete girmek isteyen bankalar tarafından tercih edilmektedir. Bu nedenle iştirakler hem perakende hem de toptan kredi ve mevduat işlemlerini yerine getirmelerine izin verecek daha geniş bir şube ağını kontrol etmektedirler. Ayrıca şubelerle karşılaştırıldıklarında daha çok yerli bankalar gibi faaliyet gösterdikleri söylenebilir.¹⁷⁹

İştirak şeklinde örgütlenme aşamasından önce yabancı bankalar yerel bankalarla ittifaklar ve ortaklıklar kurabilmektedir. Bu örgütlenme şeklinde, yabancı bankalar yerel bankacılık piyasalarındaki koşullar hakkında tecrübe edinebilmek amacıyla yerel bankada azınlık hisseleri satın almaktadır. Yabancı banka, azınlık hissesine sahip olduğu bankanın yönetimine müdahale etmemekte, yönetim kurulunda ve operasyon komitelerine birkaç temsilcisini sokmaktadır. Yaşanan örneklere bakıldığında, yabancı bankalar azınlık hissesi satın aldıkları bankaların bir süre sonra tüm hisselerini satın alarak kontrolü ele geçirmekte ve bankayı iştiraki haline dönüştürmektedir.¹⁸⁰

3.3. Yabancı Banka Girişinin Artmasının Nedenleri

Ülkelerin bankacılık sektörlerine yabancı banka girişlerinin son dönemde artmasının nedenleri konusunda yapılan çalışmalar, aşağıda yer alan faktörler üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Bankalar, birer şirket olarak karlarını en yükseğe çıkarmak temel hedefi çerçevesinde kar olanağı en yüksek olan ülke bankacılık sektörlerine yatırım yapmaktadırlar. Bankacılık sektöründe gerçekleşen yabancı doğrudan yatırımlar, bu yatırımlardan en büyük getiriyi sağlayacak bölgelerde yoğunlaşmaktadır.

Yapılan çalışmalarda genellikle bankaların kar oranları yüksek olan ülkelere yatırım yaptığını göstermektedir. 80 ülkenin 1988-1995 yıllarına ait verileri kullanılarak yapılan çalışmada, yabancı banka girişinin en yüksek olduğu

¹⁷⁹ Elisa Baina., Justin G.Fung, Ian R.Harper, *Multinational Banking: Historical, Emprical and Case Perspectives*, Melbourne Business School, 2003, s. 21.

¹⁸⁰ Bumin (2007), *a.g.e.*, s. 116.

dönemlerin; banka karlılığının en yüksek olduğu, vergilerin en düşük olduğu ve kişi başına gelirin en yüksek olduğu dönemler olduğu belirlenmiştir.¹⁸¹

Başka bir çalışmada ise, bankacılık sektöründeki yabancı doğrudan yatırımların arkasındaki en belirleyici faktörlerin, yatırım yapılacak ülkelerin beklenen ekonomik büyüme oranları ile bankacılık sektörlerinin karlılığı olduğu tespit edilmiştir.¹⁸²

Rekabetin yoğun olduğu ve doygunluğa erişen yerel bankacılık piyasaları, bu piyasalarda faaliyet gösteren bankaları, büyüme ve karlılık oranları daha yüksek olan, rekabetin düşük ve giriş sınırlamalarının az olduğu yabancı ülke bankacılık sektörlerine yatırım yapmaya yönelmektedir.¹⁸³

Son yıllarda hacmi büyüyen dış ticaret faaliyetleri ve yabancı doğrudan yatırımlar sonucunda ülkeler arasındaki ekonomik entegrasyonun artması da, yabancı banka girişinin artmasının nedenlerinden birisi olarak ortaya çıkmaktadır.

Gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasında artan ekonomik entegrasyon, ülkelerin bankacılık sektörlerinde artan yabancı payını açıklayan nedenlerden birisi olarak görülmektedir. Bu artışı açıklayan geleneksel görüşlerin başında, “müşteriyi takip etme” ilkesi çerçevesinde gelişmiş ülke bankalarının kendi ülkelerinde çalıştığı şirketlere, gelişmekte olan ülkelere de hizmet etmek ve müşterilerini kaybetmemek amacıyla bu ülkelere yatırım yapması gelmektedir. Ekonomik entegrasyonu ölçen bir değişken olan banka dışı yabancı doğrudan yatırımlara bakıldığında, bu yatırımların bankacılık sektöründeki yabancı doğrudan yatırımlar ile benzer bir eğilim gösterdiği ve banka dışı yabancı doğrudan yatırımlardaki artışa paralel olarak bankacılık sektöründeki bu tür yatırımların da arttığı görülmektedir.¹⁸⁴

Dünya ekonomilerinde yaşanan küreselleşme sonucunda ülkeler arasındaki ticaret hacminin artması da, yabancı banka girişlerinin artmasına neden olmuştur. Bankacılık işlemleri arasında yer alan dış ticaret işlemlerinin finanse edilmesi ve yürü-

¹⁸¹ Claessens, S., Demirgüç-Kunt, A. Ve Huizinga, H., (2001), “How Does Foreign Entry Affect Domestic Banking Markets”, *Journal of Banking and Finance*, 25; Aktaran: Bumin, *a.g.e.*, s. 17-18.

¹⁸² Focarelli, D. Ve Pozzolo, A.F., (2002), “Where do Banks Expand Abroad? An Empirical Analysis”, Working Paper Series, ANIA and Università delgi Studi del Molise.

¹⁸³ Bain E.A., Fung, J.G. ve Harper, R.I., (2003), “Multinational Banking: Historical, Empirical and Case Perspectives”, Working Paper, Melbourne Business School.

¹⁸⁴ Soussa, F., (2004), “A Note on Banking FDI in Emerging Markets: Literature Review and Evidence from M&A Data, Bank of England.

tülmesi amacıyla, bankalar, faaliyette buldukları ülkeler ile aralarında yüksek ticaret hacmi olan ülkelerin bankacılık sektörlerine yatırım yapmaya yönelmektedirler.

Bankalar yurtdışında yatırım yaparak coğrafik çeşitlendirme yoluyla da risklerini dağıtmayı amaçlamaktadırlar. Yabancı doğrudan yatırımlar, bankalar için coğrafik olarak çeşitlendirme imkanı tanımakta ve bu da risklerin dağıtılmasına yardımcı olarak bankaların karlılığına olumlu katkıda bulunmaktadır.

Bu çerçevede, bankalar yabancı ülkelerde yatırım yaparak gelir kaynaklarını çeşitlendirme yoluna gitmekte ve aktif ve yükümlülüklerini birden fazla ülkeye dağıtarak istikrarı sağlamakta, bunun sonucunda da fonların tek bir ülkede toplanmasından kaymaklanabilecek risk yoğunlaşmasını azaltmak istemektedirler.¹⁸⁵ Latin Amerika ülkelerine yatırım yapan İspanyol bankalarından elde edilen verilerden, İspanyol bankalarının bu bölgeye yaptığı yatırımların arkasındaki temel nedenlerin çeşitlendirme ve etkinlik kazanma potansiyeli olduğunu belirlenmiştir.¹⁸⁶

Ancak, coğrafik çeşitlendirme konusunda yapılan başka bir çalışmada, 1995-1998 yılları arasında gerçekleşen uluslararası banka birleşme ve satın almalarının coğrafik çeşitlendirmeler beklenen risk düşüşünü gerçekleştirmediği, birleşme sonucunda ortaya çıkan büyük bankanın karşı karşıya kaldığı potansiyel maliyetlerin potansiyel yararlarından daha fazla olduğu tespit edilmiştir.¹⁸⁷

Bankaları yurtdışında yatırım yapmaya yönelten ve yabancı banka girişinin artmasına neden olan faktörlerden birisi de bankaların, sahip oldukları karşılaştırmalı üstünlüklerden ve etkinlik düzeylerinden yararlanmak amacıyla başka ülkelerin bankacılık sektörlerine giriş yapmalarınıdır.

Bankalar, bir ülkeye yatırım yaparken o ülkedeki bankalara göre sahip oldukları karşılaştırmalı üstünlüklerinden yararlanmak istemektedirler. Bu tür üstünlükler; yönetim becerileri, rekabetçi hizmet süreçleri veya bilgi işlem teknolojileri olabilmektedir. Banka büyüklüğü, ölçek ekonomisine sahip olunması ve

¹⁸⁵ Berger, A.N., De Young, R., Genay, H. Ve Udell, G., (2000), "Globalization of Financial Institutions: Evidence from Cross-Border Banking Performance", BRooking Papers on Economic Activity.

¹⁸⁶ Guillen, M. Ve Tschoegl, A., (1999), "At Last the Internationalization of Retail Banking? The Case of Spanish Banks in Latin America" Wharton Financial Institutions Center Working Paper, No: 99-41.

¹⁸⁷ Amihud, Y., De Long, G. Ve Saunders, A., (2002), "The Effects of Cross-Border Bank Mergers on Bank Risk and Value", Journal of International Money and Finance, 21.

sunulan ürün ve hizmetler de, bankalara karşılaştırmalı üstünlük sağlayabilmekte ve yatırım yapmaya yöneltebilmektedir Bunun tersi olarak bankalar, yabancı bir bankayı satın alma yoluyla belirli bir alandaki uzmanlığı elde ederek karşılaştırmalı üstünlük sağlama yoluna da gidebilmektedir.¹⁸⁸

Etkinlik kapsamında ise bankaların büyüklüğü, uluslararası yatırımlarının derecesi ve ürün ve dağıtım kanalları önemli hale gelmektedir. Aktif büyüklük, bankalara ölçek etkinliklerini oldukça düşük maliyetlerle yabancı piyasalara aktarma imkanı vermektedir Uluslararası yatırımların sağlayacağı daha büyük ve coğrafi açıdan çeşitlendirilmiş müşteri tabanı, bankaların işlem maliyetlerini önemli derecede düşürmelerine yardımcı olmaktadır.¹⁸⁹

Ülkeler arasındaki coğrafi yakınlık, kültürel benzerlikler ile tarihsel ve dilsel ortak kökenler de, yabancı banka girişini kolaylaştıran etkenlerdendir. Söz konusu faktörler, bankaların yatırım yaptıkları ülkelere daha kısa sürede uyum sağlamalarına katkıda bulunmakta ve yatırımların başında ortaya çıkan giriş maliyetlerini önemli ölçüde düşürmektedir.

Yatırım yapılacak ülkelere ait bilgi maliyetlerinin en alt düzeyde olması yabancı doğrudan yatırımların belirleyici faktörlerinden birisi olarak ortaya çıkmaktadır. Bilgi maliyetlerinin en az olduğu ülkeler ise, coğrafi yakınlık ve ortak dil, hukuk sistemi ve sosyal normlar gibi hususlarda kültürel benzerliğin olduğu ülkelerdir.¹⁹⁰

Yapılan çalışmalarda, coğrafi yakınlığın ve kültürel benzerliklerin yabancı doğrudan yatırımların yapılacağı ülkelerin seçilmesinde belirleyici olduğunu göstermektedir. Fransa, Almanya, İtalya, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nden seçilen bankaların incelendiği bir çalışmada, 1983-1998 yılları arasındaki dönemde, ABD dışındaki ülkelerde, coğrafi yakınlığın yabancı doğrudan yatırım kararlarında ana etken olduğu belirlenmiştir.¹⁹¹

176 ülkeden seçilen banka verileri kullanılarak kültürel benzerliklerin öneminin incelendiği başka bir çalışmada ise, ortak tarihi geçmiş, dil, hukuk sistemi, bankacılık

¹⁸⁸ Bain, E.A., Fung J.G. ve Harper, R.I., (2002), "Multinational Banking: Historical, Empirical and Case Perspectives", Working Paper, Melbourne Business School.

¹⁸⁹ Sabi, M., (1998), "An Application of the Theory of Foreign Direct Investment to Multinational Banking in LDCs", Journal of International Business Studies, 19(3).

¹⁹⁰ Soussa, F., (2004), "A Note on Banking FDI in Emerging Markets: Literature Review and Evidence from M&A Data", Bank of England.

¹⁹¹ Buch, C.M., (2001), "Distance and International Banking", Kiel Working Paper, No: 1043.

düzenlemeleri ve siyasal sistemlerin bankaların yurtdışı yatırım kararlarında önemli faktörler olduğu tespit edilmiştir.¹⁹²

Banka girişlerine yönelik düzenlemelerde yapılan değişiklikler de, yabancı banka girişinin artmasına neden olan faktörlerin arasında yer almaktadır. Finansal serbestleşme süreci ile birlikte yabancı banka girişi üzerindeki sınırlamaların kaldırılması, bankaların yatırımlarını ülke dışına taşımalarını kolaylaştırmıştır.

1990'lı yılların ortasından itibaren birçok ülkede yabancı banka girişine yönelik kısıtlamalar içeren düzenlemeler değiştirilmiş ve yabancı bankaların yerli bankaları satın almasını engelleyen unsurlar ortadan kaldırılmıştır. Doğu Avrupa ülkelerinde yaşanan finansal serbestleşme süreci ile bankacılık sektörü özelleştirmeye açılmış, Latin Amerika'da 1994 Tekila Krizi sonrası, Uzakdoğu Asya'da ise 1998 Krizi ile yabancı banka! sahipliğine yönelik sınırlamalar, yapılan düzenleme değişiklikleri ile kaldırılmıştır.¹⁹³

Yabancı banka girişini engelleyici düzenlemelerin kaldırılmasının yanısıra, yatırım yapılacak ülkenin vergi sistemi, hukuk sisteminin gelişmişliği ve yabancı bankalara sağlanacak kolaylıkların da, yabancı banka girişinin artması üzerinde etkisi bulunmaktadır. Bankacılık sektörüne girişe ilişkin düzenleme engelleri ile bankacılık satın almaları ve birleşmeleri arasındaki ilişkinin belirlenmesine yönelik detaylı bir çalışmada, 2300 üzerindeki uluslararası banka birleşmesi incelenmiş ve düzenleyici çerçevenin uluslararası birleşme ve satın alma kararları üzerinde etkisinin bulunduğu tespit edilmiştir.¹⁹⁴

Yurtdışına yatırım yapacak bankanın bulunduğu ana ülkeye özgü koşulların da, yabancı banka girişi üzerinde önemli etkisi bulunmaktadır. Ana ülkede yaşanabilecek makro ekonomik değişiklikler ile bankacılık sektörlerindeki değişimler bankaları yurtdışına yatırım yapmaya yöneltmektedir.

Gelişmiş ülkelerde, özellikle Avrupa Birliği (AB) ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri'nde finansal piyasalar 1990'lı yılların ortasında önemli oranda değişikliğe uğramıştır. Avrupa'da finansal entegrasyonun sağlanması ve AB Bankacılık

¹⁹² Galindo, A., Micco, A. ve Sierra, C., (2003), "Beter the Devil That You Know: Evidence on Entry Costs Faced by Foreign Banks", IADB Working Paper, No: 477.

¹⁹³ Soussa, F., (2004), "A Note on Banking FDI in Emerging Markets: Literature Review and Evidence from M&A Data", Bank of England.

¹⁹⁴ Buch, C.M. ve De Long, G., (2002), "Cross-Border Mergers: What Lures the Rare Animal?", Kiel Working Paper, No: 1070.

Direktifleri'ndeki değişiklikler, bankaları uluslararası satın alma ve birleşmelere uygun ölçeğe ulaştıracak iç konsolidasyona yöneltmiştir. İç konsolidasyonun tamamlanması ile yerel bankacılık piyasaları doğunluğa ulaşmış ve büyüme olanaklarının sınırına gelen bankalar yüzlerini yurtdışına çevirmiştir. İspanyol bankacılık piyasasının doğunluğa ulaşması ve sektördeki kâr oranlarının düşmesiyle İspanyol bankaları, kültürel benzerlikler nedeniyle Latin Amerika'yı hedef bölge olarak belirlemiş ve bu bölgedeki birçok ülkede faaliyette bulunan bankaları satın almışlardır. Bu satın almalarla, kârlılık olanaklarından faydalanma amacı ile birlikte, gelecekte Avrupa'da yaşanması beklenen büyük konsolidasyon sürecinde daha güçlü konumda olmak da amaçlanmaktadır.¹⁹⁵

Ana ülke ekonomisinde yaşanabilecek dalgalanmalar, faiz oranlarındaki ve döviz kurlarındaki iniş çıkışlar bankaların yurtdışına yatırım kararlarını etkileyebilmektedir. Yatırım yapılması planlanan ülkenin parasının ana ülke parasına göre değer kaybetmesi yabancı bankadan daha düşük kaynaklar ayırarak bu ülke finansal sektörüne yatırım yapmaya itebilmektedir.

Ana ülke ekonomilerinde yaşanacak büyümeye bağlı olarak bankaların piyasa değerini yükselmesi sonucunda elde edilecek kaynaklar da bankaları yurtdışına yatırım yapmaya yöneltebilmektedir.¹⁹⁶

ABD'de 80'lerin sonu ve 90'ların başında yaşanan deregulasyon da benzer sonuçlara neden olmuş, eyaletler arasındaki bankacılık sınırlamalarının kaldırılması ve evrensel bankacılığa izin verilmesi iç konsolidasyon sürecini hızlandırmış ve sınır ötesi birleşme ve satın almaların yolunu açmıştır.¹⁹⁷

Türkiye'de de, özellikle liberalizasyon sürecinden sonra yabancı banka girişleri artmıştır. Bunda 1989 yılında sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi ve uluslararası ticaretin artması etkili olmuştur.

Yabancı banka girişlerinin gelişmekte olan piyasalarda artmasının nedenleri, finansal serbestleşme sonrası finansal hizmetlerin küreselleşmesi ve artan arbitraj

¹⁹⁵ Soussa, F., (2004), "A Note on Banking FDI in Emerging Markets: Literature Review and Evidence from M&A Data", Bank of England.

¹⁹⁶ Herrero, A.G. ve Simon, D.N., (2003), Determinants and Impact of Financial Sector FDI to Emerging Market Economies: A Home Country's Perspectives", Banco de Espana.

¹⁹⁷ Berger A.N. ve De Young, R., (2001) "The Effects of Geographic Expansion on Bank Efficiency", Journal of Financial Services Research, 19.

imkanı, yabancı sermayenin dolaşımını kısıtlayan engellerin kaldırılmasına yönelik yapılan düzenlemeler ve yaşanan krizlerin gelişmekte olan piyasalara girişte maliyetleri önemli ölçüde düşürmesi olarak üç ana başlıkta sıralanabilmektedir.¹⁹⁸

3.4. Yabancı Bankaların Avantaj ve Dezavantajları

Yabancı bankaların faydaları ve zararları hususunda çok farklı görüşler bulunmakta olup, yabancı bankaların sektöre girişinin sağlayacağı katkılar özetle şunlar olabileceği ifade edilmektedir;¹⁹⁹

- Uluslararası sermaye hareketlerinin daha kolaylıkla gerçekleşebilmesi.
- Sektörün uluslararası sisteme daha kolay entegre olması.
- Türk bankalarının dış piyasalara erişiminin kolaylaşması.
- Kredi değerlendirilmesi gibi konularda bilgi birikiminin ve diğer teknolojilerin ülkemize daha kolaylıkla girişinin sağlanması.
- Sektörde verimliliğin artması.
- Kurumsal yönetim ve risk yönetimi bakımından yabancı bankaların öncü rol üstlenmesi.
- Finansal hizmetlerdeki çeşitliliğin ve kalitenin yükselmesi.
- Kriz dönemlerinde yabancı bankaların iştirak ettikleri bankaları koruyarak, prestij kaybını önlemeleri.
- Yabancıların girmesiyle, yabancı ortağı olmayan bankaların da marka ve piyasa değerlerinin yükselmesi.
- Hisseleri borsada alınıp satılan Türk bankalarının piyasa değerlerinin, olması gereken gerçek seviyelere çıkabilmesi.

¹⁹⁸ BDDK (2005) Yıllık rapor, s. 12.

¹⁹⁹ N. Ekren, "Uluslar arası Bankacılık ve Türkiye", Ankara, Aktaran: Mustafa Işık, Yabancı Bankaların Türk Bankacılık Sektöründeki Yapı ve Ekonomik Gelişmeye Katkısı, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü Bankacılık Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2006, s. 111.

Yukarıda ifade edilen yararlardan söz edilse de, uygulamada bu yararlar kağıt üzerinde kalmakta ya da öngörüldüğü şekilde gerçekleşmediği gibi, yabancı bankalar makro ve mikro düzeyde sakıncalı sonuçlar doğurabilmektedir.

Finans sektörünün yabancılaştırmasının doğurduğu başlıca sakıncalar genel itibariyle şöyle özetlenebilir.²⁰⁰

- Yerel bankalar iyi isim yapmış uluslararası bankalar ile rekabet etmek durumunda kalmaktadırlar. Bu durum bankaların maliyetlerini arttırmaktadır.
- Yerel işletmelerin finansal hizmetlerden yararlanmaları imkanı kısıtlanmaktadır. Çünkü yabancı bankalar daha ziyade çok uluslu firmalarla çalışmaktadır.
- Devlet ekonomi üzerindeki kontrolünün azaldığını düşünebilir. Çünkü yabancı bankalar devletin taleplerine karşı daha az esneklerdir.
- Yabancı bankaların sektöre girmesiyle artan rekabet ortamında yerel bankalar daha fazla risk alma yoluna gidebilirler.
- Yabancı bankalar gelişmiş ürün ve hizmet yelpazesıyla yerel piyasaların en karlı sektörlerine hizmet sunarken, yerel bankalar daha çok riskli sektörlerle çalışma yoluna gidebilirler.

Ayrıca kriz zamanlarında ellerini yeterince taşın altına koymadıklarını da söyleyebiliriz.

Yabancı bankaların bir ülkeye gelmesi o ülke bankacılığını küreselleşme kapsamında dünya ile bütünleştirirse, kayıt içinde kalmak koşuluyla istihdam yaratıyorsa, vergi avantajları, düşük ücretler, kar transferleri uluslararası standartlarda kabul edilebilir olgulardır. Buna mukabil yabancı bankalar bir ülkede kâr elde etmek için IMF Anlaşmaları neticesinde ülkeden sıcak para karı yapıyorsa

²⁰⁰ Pelin Ataman Erdönmez, "Finansal Krizler Sonrasında Gelişmekte Olan Ülkelerde Yabancı Bankalar", *TBB Bankacılık ve Araştırma Grubu, Bankacılık Dergisi* No: 51, Aralık 2004, s. 22, Aktaran: Rıza Karakurt, *Gelişmekte Olan Ülkelerde Bankacılık Sektöründe Yabancı Sermaye ve Türkiye*, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü Bankacılık Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007, s. 27.

ve özel sektör kredilerini teminat olarak devlet garantili olarak görürse gelişmekte olan ülkeler kaynak transferine uğramaktadırlar.²⁰¹

Yabancı bankalar birçok şekilde yerli bankacılık sektöründeki insan kalitesinde de artış meydana getirir. Eğer yabancı bankalar, yatırım yaptıkları ülkelere bankacılık konusunda deneyimi ve yetenekli yöneticileri beraberlerinde getirirlerse, yerli yöneticiler onlardan bankacılık konusunda pek çok şey öğrenirler. Bununla birlikte yabancı bankalar, yerel bankaların eğitimine de yatırım yaparlar. Böylece bankacılık sektöründe daha eğitilmiş ve kaliteli işgücü, daha etkin yerel bankacılık işlemlerini ortaya çıkarır ve dolayısıyla maliyetler düşer.²⁰²

3.4.1. Türkiye Hakkındaki Gizli Bilgiler Yabancı Güçlerin Eline Geçer

Bankalarda ülkenin reel sektörü (tarımı, sanayii, hizmet sektörü), şirketleri, hane halkları ve bireyleri hakkında önemli bilgiler vardır. Bu bilgiler sayesinde kimin ne kadar geliri olduğu, harcamaları, servet miktarı ve bileşimi, kişilerin ve kurumların finansal varlık profili kolayca öğrenilir. Ulusal bankalar yabancılara satılınca, bunları ele geçiren küresel sermaye söz konusu stratejik bilgilere de ulaşmış olacaktır. Bu bilgileri, ekonomik ve ticarî, hatta siyasî amaçlarla, her türlü işlerini yürütürken, başka şirketleri satın alırken, Türkiye hakkında strateji oluştururken, onun aleyhine kullanabileceklerdir. İsterlerse başka odaklara da -bunlar Türkiye hakkında düşmanca niyet ve planlara sahip kişi ya da kuruluşlar da olabilir- aktarabileceklerdir.

Ülkedeki yabancı sermayeli bankaların oranının çok yüksek olması yabancılardan bankacılık sektörünü ele geçirmelerine neden olabilir. Denetim altına aldıkları ülke ekonomilerinde, uygulanacak politikalarda belirleyici rol oynayarak, ülkenin çıkarlarını ikinci plana itebilirler. Bu nedenle, yabancı sermayenin ulusal bankacılık sektörü payı hususunda “Kritik Eşik Değer” belirlenmelidir. Gelişmiş ülke ekonomilerinin tümünde yabancı sermayenin payı için bu değer % 30 olarak belirlenmiştir. Fakat gelişmekte olan ülkeler için bu tarz net bir eşik değer

²⁰¹ www.21.yyte.org.tr/yazi.aspx?ID=942&kot=16- 01.08.2009

²⁰² Ahmet Büyükalvarcı, *Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Bankacılık Sektörü Örneği (1990-2005)*, Doktora Tezi, www.googleakademi.com.tr. 20.10.09

verilememektedir. Çünkü gelişmekte olan ülkelerin hepsinin ekonomileri farklıdır. Örneğin, gelişmekte olan ülkelerden Türkiye ekonomik koşulları göze alındığında bu değer en yüksek % 50 olması öngörülmektedir.²⁰³

3.4.2. Yabancılaşma Bütün Ekonomiye Yayılır

Bankaların yanı sıra, aracı kurumların, sigorta ve “leasing” sektörünün de - kısacası finansal sektörün de- ağırlıklı olarak yabancı veya küresel sermayeli bir karakter kazandığını varsayalım. Bu özellik hızla ekonominin diğer sektörlerine de bulaşacaktır. Finansal sektörle ilişkisi olan her alanı ve herkesi etkisi altına alacaktır. Özetle finansal sektörde başlayan yabancılaşma, kendini diğer sektörlerde ve bütün ekonomide gösterecektir. Ekonomi kendi öz dinamiğinden yoksun kalacaktır. Bu yalnız ulusal değil, aynı zamanda evrensel boyutta bir kayıptır.

3.4.3. Yabancı Bankalar Ulusal Politikaları Engeller

Finans sektörü bir ülkenin siyasetini önemli ölçüde etkiler. Bu çerçevede bankalar lobi oluşturmakta etkin ve başarılı işletmelerdir. Yabancılaştıkları ölçüde ulusal politika uygulanmasına kayıtsız, hatta karşı olacaktırlar.

Bankalar siyaseti etkilemek ve istedikleri zemini oluşturmak için medyaya el atarlar. Dolayısıyla çoğu yabancı banka medyada etkilidir. Bu yoldan piyasa koşullarını ve beklentilerini kendi lehlerine oluşturmaya çalışırlar. Yabancı kuruluşlarla işbirliği yaparlar (Örnek: Soros’un Açık Toplum Enstitüsü). Buldukları ülkenin, örneğin Türkiye’nin iç ve dış politikasında belirleyici olurlar. Tabii, bu belirleyicilikte çok yüksek olasılıkla Türkiye’nin çıkarları değil, yabancı güçlerin (ülke ve şirketlerin) çıkarları ön planda olacaktır.²⁰⁴

3.4.4. Yabancı Sermayeli Bankalar Ulusal Şirketleri Dışlar

Yabancı sermayeli bankaların, ulusal olanı dışlama sakıncasını örnek vererek açıklayalım.

²⁰³ Ceyhan Ceykani ve Ferhat Öztutuş, “Bankacılık Sektöründe Yabancı Sermaye”, Uluslararası Finans Sempozyumu, İstanbul 2007.

²⁰⁴ A. Yıldırım, Sabah, 22.06.2007, <http://www.21yyte.org.tr/yazi.aspx?ID=9428kat=16-69k 01.08.09>

Bankacılık sektörüne yabancılar tarafından el konulan eski sosyalist, bugün piyasa ekonomili ülkelerin müteahhitleri; uluslararası ihalelerde kendi ülkelerindeki “yabancı” bankalardan teminat mektubu ve kredi talep ettikleri zaman, yabancı rakiplerinin tercih edildiğini söylemekte, kendi öz ülkelerinde yabancı muamelesi gördüklerinden şikâyet etmektedir.²⁰⁵

3.4.5. Yabancı Bankalar KOBİ'lere Hizmet Vermekten Kaçınır

Türkiye’de KOBİ niteliğindeki firmaların yabancı bankaların uluslararası ölçekteki bilânço değerlendirme ve teminat taleplerine cevap verecek kredi yeterliliğini sağlamaları neredeyse imkânsızdır; kayıt dışı ekonomi, yerel özellikler, moralite faktörleri gibi sebepler yüzünden. Yabancı bankalar gittikleri ülkelerde en güçlü, en büyük firmalarla çalışmayı tercih ederler; bunların dışında kalan KOBİ’leri ve yerel üreticileri desteklemekte ise gönülsüz davranırlar. Satın aldıkları hazır pazar payları ve müşteri portföyleri ile kredi kartı, tüketici kredileri gibi nispeten kolay ve daha az riskli alanları tercih ederler.²⁰⁶

3.4.6. Bankacılık Döviz Geliri Sağlamaz

Türkiye’ye gelen yabancı sermaye “gelirin yurt içinde yaratıldığı” dört sektörde yoğunlaşma eğilimi göstermektedir. Bu sektörler toptan ve perakende ticaret, elektrik üretim ve dağıtım, telekom-iletişim ile bankacılık sektörüdür. Vurgulayalım ki bu sektörlerin ortak özelliği, yaratılan gelirin ya da tasarrufların yurtiçinde yaratılıyor olmasıdır. Dolayısıyla bankacılıkta dış âlemden sağlanan ihracat geliri yoktur. Yapı böyle oldukça yabancılar yurtiçinde üretilen gelir ya da tasarrufu kendi merkezlerine aktaracaktır. Bu da -yukarda belirttiğim gibi- cari açığı olumsuz etkileyecektir.²⁰⁷

²⁰⁵ A. Yıldırım, Sabah, 22.06.2007, <http://www.21yyte.org.tr/yazi.aspx?ID=9428kat=16-69k 01.08.09>

²⁰⁶ www.21yyte.org.tr/yazi.aspx?ID=942&kot=16- 01.08.2009

²⁰⁷ A. Yıldırım, Sabah, 22.06.2007, <http://www.21yyte.org.tr/yazi.aspx?ID=9428kat=16-69k 01.08.09>

3.4.7. Yabancı Banka Kriz Çıkınca Kaçar, Mevcut Krizi Büyütür

Türkiye'nin karşı karşıya bulunduğu bir tehlike de şudur: Reel sektöre giren bir yabancı yatırımcı -ilke olarak- fabrika binasını ya da makineleri söküp dışarı götüremez (bununla birlikte unutmayalım, tesisin tapusu artık onundur; tapuyu cebine atıp götürür). Ancak bankacılıkta durum farklıdır: Bir bankanın yükümlülükleri yerli mevduat sahiplerine karşıdır. Varlıkları ise yabancı ülkelerde olabilir. Küreselleşme süreciyle sermaye öyle akışkan bir hale gelmiştir ki artık kontrol edilemiyor. Bir kriz dönemine girilince, yabancı banka yükümlülüklerini ülke halkının sırtına yıkıp yurt dışına kaçabilir. Banka elindeki mevduatı dövizde çevirip dışarıya transfer eder. Varlıklarını, dışarıda oldukları için, kurtarmış olur.

Bir örnek vermek gerekirse, Arjantin'de 1994 yılında mevduat ve kredi de yabancı sermayeli bankaların payı % 16 iken 2001 yılında bu oran % 50'lere yaklaşmıştı. 2001 krizinden önce yabancı bankalar devalüasyon olabileceği ihtimalini göz önüne alarak dış ülkelere 30 milyar dolar transfer yaptılar, bu durum devalüasyonu beraberinde getirdi ve kriz daha da derinleşti. Arjantin örneğinde görüldüğü gibi makro ekonomik değerler değişmediği takdirde sadece liberalleşme ya da yabancı sermayenin girişi güvenli bir bankacılık sektörünün oluşmasında yeterli olamamaktadır.²⁰⁸

3.4.8. Diğer Olumsuz Etkiler

Bankacılıkta ve finasta sermaye küreseldir. Bu özellik sadece bankacılıkta değil, bütün ekonomide iş yapma şekil ve kurallarına küresel nitelik kazandırır. Söz konusu değişim ekonomiyi ve devleti yönetenlerden, şirketlere, vakıflara, derneklere, hane halkına ve bireylere kadar herkesi etkisi altına alır. Tabiatıyla bu da yeni ve tahminî önceden zor olan başka olumsuz etkiler yaratabilecektir.

Yerel bankalar iyi isim yapmış uluslararası bankalar ile rekabet etmek durumunda kalmaktadırlar. Bu durum bankaların maliyetlerini artırmaktadır. Yerel işletmelerin finansal hizmetlerden yararlanmaları imkanı kısıtlanmaktadır. Çünkü yabancı bankalar daha ziyade çok uluslu firmalarla çalışmaktadır. Devlet ekonomi

²⁰⁸ Şahin Kadife, "Krizlerden Sonra Hızlanıyorlar) 22.04.2005, www.milliyet.com.tr/2005/04/22/business/axbus01.html. 10.11.2009

üzerindeki kontrolünün azaldığını düşünebilir. Çünkü yabancı bankalar devletin taleplerine karşı daha az esneklerdir.²⁰⁹

Yabancı bankaların ülkemize girişi kesinlikle kontrol altına alınmalıdır. Kredilerin büyük kısmının yurt dışına kaydırılması kesinlikle önlenmelidir.

3.5. Yabancı Bankaların Ülkemize Girişlerini Çekici Kılan Koşullar

1980 öncesi dönemde döviz darlığı yaşanması ve aşırı dış borç yükü gibi ekonomik sıkıntılara çözüm getirilebilmesi amacıyla, IMF istikrar programını uygulanması gündeme getirmiştir. Bu kapsamda birincil amaç olarak enflasyon oranını indirmek belirlenmiş ve yurtdışı piyasalara açılmaya dayanan piyasa ekonomisi politikası izlenmiştir.²¹⁰

Bu dönemde kambiyo mevzuatının serbestleşmesi, ekonomide serbest piyasa koşullarının oluşturulmaya çalışılması, istikrar kazanmaya başlayan ve piyasa girişlerini kolaylaştırmaya çalışan Türkiye’de yabancı sermayeyi artırmıştır. Yabancı bankaların kurulması önündeki engellerin azaltılması veya kaldırılması ile serbestleştirme politikası izleyen Türkiye’de sonuç olarak şube açan yabancı banka sayısında önemli bir artış görülmüştür. 24 Ocak 1980 tarihli ve 8/168 sayılı Yabancı Sermaye Çerçeve Kararnamesi’nde yabancı sermayeli bankaların şube açabilecekleri açıkça belirtilen düzenleme, yabancı bankaların girişini çekici kılan en önemli nedendir.²¹¹

1980 sonrasında Türkiye liberalleşme yolunda gösterdiği değişimlerle, yabancılar için yeni ve karlı bir pazar haline gelmiştir. Ülkemiz yüksek gelişme hızına sahip bir ülkedir ve bu gelişimi finanse edecek dış kaynağa ihtiyaç duymaktadır. Türk bankacılık sektöründe dünyadaki sermaye hareketlerindeki serbestleşmeye paralel olarak finansal serbestleşme yaşanmıştır. 24 Ocak 1980 kararları ile bankalar daha önce hiç karşılaşmadıkları rekabet ortamı ile karşı karşıya kalmıştır.²¹²

²⁰⁹ Erdönmez, a.g.e., s. 22-23.

²¹⁰ Gülfem Saraç, *Bankacılık Krizlerini Belirleyici Faktörler: Uluslar arası Deneyimler ve Türkiye Değerlendirmesi*, Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Kasım 2002, s. 14; <http://www.tcmb.gov.tr/kutuphane/turkctezler> 25.10.2009

²¹¹ Erdoğan Öner, *Mali Olaylar Döneminde Mali İdare*, T.C. Maliye Bakanlığı, Ankara Haziran 2001.

²¹² Vesile Çakar, *Yabancı Sermayeli Banka Girişleri ve Ulusal Bankacılık Sektörü Üzerindeki Etkiler*, Ankara; TCMB Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi, 2003, s. 48, www.tcmb.gov.tr/kutuphane/TURKCA/uzmanlikyeni.htm.

Ülkemizde Avrupa ülkelerine göre bankacılık sektörünün penetrasyon oranlarının çok düşük olması ve gelecekte yükselmesinin beklenmesi yabancı bankaların girişini cazip kılmaktadır. Penetrasyon nüfusun ne kadarının bankacılık hizmetinden yararlandığını diğer bir söylemle nüfusun ne kadarının banka müşterisi olduğunu gösterir. 2009 yılı verilerine göre Avrupa Birliği ülkelerinde toplam nüfus 499,7 milyon kişidir. Penetrasyon oranı % 92'dir. Yani nüfusun % 92'sini oluşturan 459 milyon kişi banka müşterisidir. Türkiye'nin ise nüfus 75 milyon kişi, penetrasyon oranı ise yaklaşık % 28'dir. Yani 20 milyon kişi banka müşterisidir. Penetrasyon oranının ülkemizde bu kadar düşük olmasının ilk sebebi, kırsal-kentsel nüfus dağılımıdır. Türkiye'nin nüfusunun önemli bir bölümü kırsal alanda yaşamakta ve bu bölgelere bankacılık hizmeti ulaşmadığından banka müşterisi olamamaktadır. Avrupa'da ise kırsal alanda nüfusun azı yaşamakta ve kırsal alana kooperatif ya da yerel bankacılık ile hizmeti gittiğinden büyük çoğunluk banka müşterisi olabilmektedir. Diğer önemli sebep ise nüfusun yaş dağılımıdır. Avrupa'nın nüfusu yaşlı, Türkiye'nin ise gençtir. Ayrıca Türkiye'de nüfusun üçte biri 18 yaş altındadır ve büyük bir çoğunluğunun banka hesabı bulunmamaktadır. Bu da ülkemizin çok ciddi bir potansiyelinin olduğunu göstermektedir. Türk bankacılık sektörünün aktif büyüklüğü GSMH'nin yaklaşık % 87'si iken Avrupa ülkelerinde ise bankacılık sektörünün aktif büyüklüğünün GSMH'ye oranı % 200-300'dür. Bu rasyo Türk Bankacılık Sektörünün önümüzdeki dönemde ciddi bir büyüme potansiyeli taşıdığını ortaya koymaktadır.²¹³

3.6. Türk Bankacılık Sektöründe Türk Bankalarıyla Yabancı Bankaların Satınalma-Birleşme İşlemleri

Satınalma ve birleşme işlemleri aşağıdaki şekillerde gerçekleşmiştir:

- Aralık 2000'de TMSF'ye devredilen Demirbank, 20 Eylül 2001 tarihinde İngiliz kökenli HSBC Plc'ye 350 milyon ABD Dolarına satılmıştır. Banka halen HSBC Bank unvanı ile faaliyetlerine devam etmektedir.²¹⁴

²¹³ Şenol Babuşcu, "Yabancı Bankalar Neden Geliyor?" *Ekonomist Dergisi*, 18.07.2007, www.senolbabuscu.com/index2.php?option=com_content

²¹⁴ www.turkborsa.net/.../Bankacılık%20sektorundeki%20satnt.20Almalar_280607pdf (Turkish Yatırım, Bankacılık Sektöründeki Satın Almalar 28.06.2007)

• Temmuz 2001'de TMSF'ye devredilen Sitebank, 20 Aralık 2001 tarihinde Portekiz kökenli Millenium BCP Grubunun sahibi olduğu Yunanistan'da faaliyette bulunan Novabank S.A.'ya 3 milyon ABD Doları karşılığında satılmıştır. Bankanın unvanı 2003 yılında Bank Europa, 2006 yılında ise Millennium Bank olarak değiştirilmiştir.²¹⁵

• İtalyan kökenli UniCredito Italiona Grubu, Koçbank'ın % 99,8'lik kısmına sahip olan Koç Finansal Hizmetlerin % 50'lik kısmını 24 Mayıs 2002 tarihinde 240 milyon ABD Doları karşılığında satın almıştır. UniCredito Grubu, bu satın alma ile Koçbank'ın yaklaşık % 50'lik kısmına sahip olmuştur, 1 Ekim 2006 tarihinde ise, Koçbank, Yapı ve Kredi Bankası'na devredilmiştir.

• Fransız kökenli BNP Paribas Grubu, 10 Şubat 2005 tarihinde T. Ekonomi Bankası (TEB)'nin ana. sermayedarı ve TEB'in % 84,25'ine sahip olan TEB Mali Yatınmlar'a 216,8 milyon ABD Doları ödeyerek % 50 payla ortak olmuştur. BNP Paribas'ın T. Ekonomi Bankası'ndaki dolaylı payı % 42,125 olarak gerçekleşmiştir.²¹⁶

• Hollanda-Belçika ortaklığı olan Fortisbank, Dışbank'ın tamamı için belirlenen 985 milyon Euro üzerinden Bankanın Doğan Grubu'na ait % 89,3 oranındaki hissesini 11 Nisan 2005 tarihinde 880 milyon Euro (satış günündeki çapraz kurlarla 1.141 milyon ABD Doları) ödeyerek satın almıştır. Banka halen Fortisbank olarak faaliyetlerine devam etmektedir.²¹⁷

• Doğu Grubu ve ABD kökenli General Electric Grubu, f.Garanti Bankası'na eşit ortaklık konusunda 24 Ağustos 2005 tarihinde anlaşmışlardır. GE Consumer Finance şirketi, Doğu Grubu'nun sahibi bulunduğu T.Garanti Bankası'nın tamamı için belirlenen 6.100 milyon ABD Doları üzerinden Bankanın % 25,5'lik hissesine 1.556 milyon ABD Doları ödeyerek sahip olmuştur. T.Garanti Bankası'nın kurucu hisseleri için GE Consumer Finance ayrıca 250 milyon ABD Doları ödemiştir.²¹⁸

²¹⁵ www.turkborsa.net/.../Bankacılık%20sektorundeki%20satnt.20Almalar_280607pdf (Turkish Yatırım, Bankacılık Sektöründeki Satın Almalar 28.06.2007)

²¹⁶ Erdem Alptekin, *Yabancı Sermaye Giderek Bankalarımızı da Yabancılaştırıyor*, Ar-ge Bülten 2007 Mart-Sektörel, aktaran: www.izto.org.tr/NR/rdonlyres/.../yabancisermaye-erdem.pdf.

²¹⁷ Erdem Alptekin, *Yabancı Sermaye Giderek Bankalarımızı da Yabancılaştırıyor*, Ar-ge Bülten 2007 Mart-Sektörel, aktaran: www.izto.org.tr/NR/rdonlyres/.../yabancisermaye-erdem.pdf.

²¹⁸ Referans Gazetesi, 23.01.2006

- İtalyan kökenli UniCredito Italion Grubu ile Koç Grubu'nun % 50'şer payla oluşturdukları Koç Finansal Hizmetler'in sahibi olduğu Koçbank, Yapı ve Kredi Bankası'nın tamamı için belirlenen 2.021 milyon Euro üzerinden Bankanın % 57,4 oranındaki hissesini 28 Eylül 2005 tarihinde 1.160 milyon Euro (satış günündeki çapraz kurlarla 1.395 milyon ABD Doları) ödeyerek satın almıştır. Unicredito Italion'a'nın, Yapı ve Kredi Bankası'ndaki dolaylı payı % 28,7 olarak gerçekleşmiştir.²¹⁹

- C Kredi ve Kalkınma Bankası'nın % 57,55'lik hissesi İsrail'in en büyük bankalarından Bank Hapoalim'e 13 Aralık 2005 tarihinde 113 milyon ABD Doları karşılığında devredilmiştir. Banka halen faaliyetlerine Bank Pozitif Kredi ve Kalkınma Bankası unvanı altında devam etmektedir.

- Fiba Grubuna ait Finansbank'ın % 46'lik hissesi, 3 Nisan 2006 tarihinde 2.323 milyon ABD Doları karşılığında Yunanistan kökenli National Bank of Greece'e satılmıştır. Finansbank'ın kurucu hisseleri için National Bank of Greece ayrıca 451 milyon ABD Doları ödemiştir.²²⁰

- Yunanistan kökenli EFG Eurobank 182 milyon ABD Dolan ödeyerek, Tekfen Grubunun sahibi olduğu Tekfenbank'ın %70'lik hissesini 8 Mayıs 2006 tarihinde satın almıştır.²²¹

- Denizbank'ın Zorlu Grubu'nun elinde bulunan % 75'lik hissesi, Fransa-Belçika kökenli bir kuruluş olan Dexia Bank'a 30 Mayıs 2006 tarihinde 2.437 milyon ABD Dolarına satılmıştır.²²²

- Şekerbank'ın %33,98 oranındaki hissesi, Kazakistan'ın en büyük bankalarından olan Bank Turan Alem Grubu tarafından 22 Haziran 2006 tarihinde 424,7 milyon TL'ye (satış günündeki kurlarla 254 milyon ABD Dolarına) satın alınmıştır.²²³

- ABD kökenli uluslararası yatırım bankası Merrill Lynch, Tat Yatırım Bankası'nın tamamını 31 Ağustos 2006 tarihinde, basında yer alan bilgilere göre 6

²¹⁹ Erdem Alptekin, *Yabancı Sermaye Giderek Bankalarımızı da Yabancılaştırıyor*, Ar-ge Bülten 2007 Mart-Sektörel, aktaran: www.izto.org.tr/NR/rdonlyres/.../yabancisermaye-erdem.pdf.

²²⁰ Star Gazetesi, "Finansbank Devri Tamam" 19.08.2006.

²²¹ Zaman Gazetesi, "Tekfenbank da Komşuya Gitti" (09.05.2006).

²²² Referans Gazetesi, 31.05.2006.

²²³ Hürriyet Gazetesi, 22.06.2006.

milyon ABD Dolarına satın almıştır. Banka halen faaliyetlerine Merrill Lynch Yatırım Bankası unvanı altında devam etmektedir.

- MNG Grubuna ait olan MNG Bank'ın % 91 oranındaki hissesi, 4 Eylül 2006 tarihinde Lübnan merkezli Bankmed ve Ürdün merkezli Arapbank Plc tarafından 160 milyon ABD Doları bedelle satın alınmıştır. Banka halen faaliyetlerine Turkland Bank unvanı altında devam etmektedir.²²⁴

- Sabancı Grubuna ait olan Akbank'ın % 20'lik hissesi, 17 Ekim 2006 tarihinde ABD kökenli Citigroup tarafından 3.100 milyon ABD Dolarına satın alınmıştır.

- Oyak Grubunun sahibi bulunduğu Oyakbank'ın hisselerinin tamamı 19 Haziran 2007 tarihinde Hollanda kökenli ESTG Bank'a 2.673 milyon ABD Dolarına satılmıştır.²²⁵

- Ülker Grubunun sahibi olduğu Family Finans Kurumu ve Boydak Grubunun sahibi olduğu Anadolu Finans Kurumu'nun Ağustos 2005 tarihinde birleşmesiyle oluşan ve unvanı Kasım 2005 tarihinde Türkiye Finans Kurumu olarak değiştirilen Türkiye Finans Katılım Bankası'nın % 60'lık hissesi, Suudi Arabistan kökenli bir kamu bankası olan National Commercial Bank'a 17 Temmuz 2007 tarihinde 1.080 milyon ABD Dolarına satılmıştır.

- KKTC kökenli Özyol Grubunun sahibi olduğu Turkish Bank'ın %40 oranındaki hissesi, Kuveyt kökenli National Bank ol Kuwait'e 31 Temmuz 2007 tarihinde 160 milyon ABD Doları bedelle satılmıştır.

2001 yılından Temmuz 2007 tarihine kadar Türk bankacılık sektöründe yabancı yatırımcılara satılan bankalara ait bilgilerin özet olarak gösterildiği tablo aşağıda sunulmaktadır.

²²⁴ Akşam Gazetesi "MNG Bank, Hariri Ailesine Satılıyor", 06.09.2006.

²²⁵ www.tumgazeteler.com.tr (ABD Hazinesi artık resmen Akbank'ın ortağı) 01.11.2009

Tablo 12: Yabancılara Satılan Bankalar

Satılan Banka	Alınan Hisse Oranı (%)	Batın Alan Banka	Satın Alan Bankanın Kökeni	Satış Tarihi	Satış Tutarı (Milyon \$)
Demirbank	100	HSCB Plc	İngiltere	20 Eylül 2001	350
Sitebank	100	Hovabank	Portekiz	20 Aralık 2001	3
Koçbank	50	UnriCredito	İtalya	24 Mayıs 2002	240
T. Ekonomi B.	42,1	BNP Paribas	Fransa	10 Şubat 2005	1.141
Dışbank	89,3	Fortis	Hollanda-Belçika	11 Nisan 2005	217
T. Garanti B.	25,5	GE Finance	ABD	24 Ağustos 2005	1.556
Yapı ve Kredi	57,4	UniCredito	İtalya	28 Eylül 2005	1.395
C Kredi Ban.	57,5	Bank Hapoalim	İsrail	13 Aralık 2005	113
Finansbank	46	Nati. Bank of Greece	Yunanistan	3 Nisan 2006	2.323
Tekfenbank	70	EFG Eurobank	Yunanistan	8 Mayıs 2006	182
Denizbank	75	Dexia	Fransa-Belçika	30 Mayıs 2006	2.437
Şekerbank	33,9	Bank Turan Alem	Kazakistan	22 Haziran 2006	254
Tatbank	100	Merrill Lynch	ABD	31 Ağustos 2006	6
Mng Bank	91	Bank Med-Arapbank	Lübnan-Ürdün	4 Eylül 2006	160
Akbank	20	Citigroup	ABD	17 Ekim 2006	3.100
Oyakbank	100	ING Bank	Hollanda	19 Haziran 2007	2.673
T. Finans Kat.	60	Nati. Commer. Bank	Suudi Arabistan	17 Temmuz 2007	1.080
Turkish Bank	40	Nati. Bank of Kuwait	Kuveyt	31 Temmuz 2007	160

Kaynak: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (Şirket Haberleri); Basın Açıklamaları.

Diğer taraftan, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu tarafından satışa çıkarılan Adabank'ın % 99,99 oranındaki hissesinin Kuveyt kökenli The International Investor (TU) Grubuna 45,1 milyon YTL bedelle satışı yönünde Temmuz 2006 tarihinde sözleşme imzalanmış, ancak söz konusu Bankanın hisselerinin devri 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ve ilgili mevzuat uyarınca Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nca 3 Ağustos 2007 tarihinde uygun görülmemiştir.²²⁶

Anadolu Grubunun sahibi olduğu ve Kasım 2006 tarihinde % 47'lik hissesinin Yunan kökenli Alpha Bank'a 204,8 milyon ABD Doları bedelle satışı yönünde sözleşme

²²⁶ Bumin, a.g.e., s. 39.

imzalanan Alternatif Bank'ın hisse devri de, yürürlükteki mevzuat uyarınca Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nca 7 Ağustos 2007 tarihinde uygun görülmemiştir.

3.7. Türkiye'de Faaliyette Bulunan Yabancı Sermayeli Bankalar

Türkiye'de faaliyette bulunan bankaların kuruluş yılları, kısaca ortaklık yapıları ve tarihçeleri aşağıda tablo şeklinde gösterilmektedir.²²⁷

Banka	Kuruluş Tarihi	Tarihsel Gelişme
ABN AMRO Bank N.V.	1921	"Hollandse Bank Uni. N.V." unvanı ile kurulmuş, 1 Ocak 1995 tarihinde "ABN AMRO Bank N.V." olarak değişmiştir.
Arap Türk Bankası A.Ş.	1977	1 Nisan 1977 tarihinde kurulan Arap Türk Bankası, Arap (% 65) ve Türk (% 35) hissedarların bir ortak girişim bankasıdır.
Bank Mellat	1982	16 Nisan 1982 tarihinde Türkiye'de şube açan yabancı banka statüsünde faaliyetine başlamıştır.
BankPozitif Kredi ve Kalkınma Bankası A.Ş.	1999	9 Nisan 1999 tarihinde "Toprak Yatırım Bankası A.Ş." adıyla kurulmuştur. 30 Kasım 2001 tarihinde, bankanın eski ana sermayedarı Toprakbank A.Ş. Fon'a devredilmiştir. Daha sonra Fonu'nun düzenlediği ihale sonucunda 1 Kasım 2002 tarihinde banka hisselerinin % 89,92'lik bölümü "C Faktoring A.Ş." tarafından satın alınmış, yeni ortaklık yapısıyla 22 Ocak 2003 itibarıyla unvanı "C Kredi ve Kalkınma Bankası A.Ş." olarak değişmiştir. 13 Aralık 2005 tarihinde yabancı ortak girişine yönelik olarak nihai satış sözleşmesi imzalanmıştır. Söz konusu anlaşmaya göre tamamı Bank Hapoalim B.M.'e ait bulunan Tarshish-Hapoalim Holdings and Investments Ltd., sermaye arttırımı yöntemiyle bankada %57.55 hisse sahibi olacaktır. Ayrıca, RP Explorer Master Fund'ın sermaye artışı yöntemiyle bankada %7.45 hissedar olması öngörülmektedir. Yeni ortaklık yapısının hayata geçmesi için gerekli resmi ve usuli işlemler devam etmektedir. 29 Aralık 2005 tarihinde Banka'nın unvanı "Bankpozitif Kredi ve Kalkınma Bankası A.Ş." olarak değişmiştir. Yeni ortaklık yapısı çerçevesinde hazırlanan iş planına göre Banka bireysel kredi faaliyetlerine ve bireysel bankacılık yatırımlarına başlamıştır.

²²⁷ www.bddk.go.tr.

Calyon Yatırım Bankası Türk A.Ş.	1990	11 Ocak 1990 tarihinde “Avrupa Türk Yatırım Bankası A.Ş.” unvanıyla kurulmuş, daha sonra bu unvan 29 Mayıs 1995 tarihinde “Indosuez Euro Türk Merchant Bank A.Ş.”, 5 Haziran 2000 tarihinde “Crédit Agricole Indosuez Türk Bank A.Ş.” olarak değişmiştir. Credit Lyonnais (Paris) Merkezi Fransa İstanbul Türkiye Merkez Şubesi’nin mevduatı hariç bütün aktif ve ödenmiş sermayesi ile yedek akçeleri de dahil olmak üzere pasifi, borç, alacak ve haklarını 13 Mart 2004 tarihinde devralmıştır. 17 Haziran 2004 tarihinde ise “Calyon Bank Türk A.Ş.” olarak değişmiştir. Banka unvanı 28 Aralık 2007 tarihinde “Calyon Yatırım Bankası Türk A.Ş.” olarak değişmiştir.
Citibank A.Ş.	1980	“Citibank N.A.” 12 Kasım 1980 tarihinde Türkiye’de şube açan yabancı banka statüsünde faaliyetlerine başlamıştır. BDDK’nın 8 Aralık 2003 tarih ve 1149 sayılı kararı uyarınca 26 Aralık 2003 tarihinde (tamamı Citibank N.A.’ya ait bir yan kuruluş olarak) Citibank A.Ş. kurulmuştur. Citibank A.Ş. BDDK’nın 10 Mart 2004 tarih ve 1222 sayılı yazısı ile mevduat kabul etmek ve bankacılık işlemleri yapmak üzere izin almıştır. 31 Mart 2004 tarihinde Citibank N.A.’nın bütün aktifi (mevduat dahil olmak üzere) pasifi, hak ve borçları Citibank A.Ş.’ye devredilmiştir. Böylelikle banka Türkiye’deki faaliyet şeklini 31 Mart 2004 itibariyle “şube”den “anonim şirket” şeklindeki iştirake dönüştürmüştür.
Denizbank A.Ş.	1997	11 Ekim 1996 tarih ve 22784(Mükerrer) sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan 18 Ağustos 1996 tarih ve 96/8532 sayılı Bakanlar Kurulu Kararına istinaden “Denizbank A.Ş.” unvanıyla kurulmuş ve 11 Nisan 1997 tarih ve 4269 sayılı Türk Ticaret Sicili Gazetesi’nde tescil edilmiştir. Hazine’nin 22 Ağustos 1997 tarih ve 632 sayılı yazısı ile “Denizbank A.Ş.”ye faaliyet izni verilmiş, banka 25 Ağustos 1997 tarihinde faaliyetlerine başlamıştır. 1997 yılında Özelleştirme İdaresi’nce açılan ihale kapsamında “Denizcilik Bankası T.A.Ş.” hisseleri satın alınmış ve Zorlu Holding bünyesine katılmıştır. 25 Ekim 2002 itibariyle Milli Aydın Bankası T.A.Ş., tüm hak alacak, borç ve yükümlülükleri ile Denizbank A.Ş.’ye devir olmuştur. Denizbank A.Ş. hisseleri 1 Ekim 2004 tarihinden itibaren İMKB’de işlem görmeye başlamıştır. 30 Mayıs 2006 tarihinde Zorlu Holding, Denizbank A.Ş.’de sahip olduğu % 74,9965 hissesini Belçika - Fransa sermayeli Dexia Participation Belgique S.A.’ya satmış, BDDK’nın 28 Eylül 2006 tarih ve 1983 sayılı kararı ile devir izni alınmış ve 17 Ekim 2006 itibariyle fiili devir gerçekleşmiştir. Banka, bu tarih itibariyle Türkiye’de kurulmuş yabancı sermayeli bankalar grubuna geçmiştir.

Deutsche Bank A.Ş.	1988	<p>“Türk Merchant Bank A.Ş.” unvanı ile ve 7 Nisan 1988 tarih ve 1994 sayılı Türkiye Ticaret Sicili Gazetesinde tescil ettirmek suretiyle bir kalkınma ve yatırım bankası olarak faaliyetlerine başlamıştır. Unvanı 17 Nisan 1997 tarihinde “Bankers Trust A.Ş.” olarak değişmiştir. 1 Mart 2000 tarihinde unvanı “Deutsche Bank A.Ş.” olarak değişmiştir. Deutsche Bank’ın İstanbul’daki iştiraki olan Deutsche Bank A.Ş. 2004 yılında bankacılık lisans değişikliği ve Resmi Gazete’nin 15 Ekim 2004 tarih ve 25614 sayılı nüshasında yayımlanan BDDK Kararı ile mevduat kabul etme yetkisi almıştır. Bu doğrultuda banka, yabancı sermayeli kalkınma ve yatırım bankaları grubundan Türkiye’de kurulmuş yabancı bankalar grubuna geçmiştir.</p>
Finans Bank A.Ş.	1987	<p>Finans Bank A.Ş. 23 Eylül 1987 tarihinde İstanbul’da kurulmuştur. Bankanın hisse senetlerinin ilk halka arzı 3 Şubat 1990 tarihinde İstanbul Menkul Kıymetler Borsası’nda yapılmıştır. Banka’nın hisseleri 1998 yılından itibaren Londra Menkul Kıymetler Borsası’nda da Global Depository Receipts olarak işlem görmektedir. 3 Nisan 2003 tarih ve 1023 sayılı BDDK Kararı ile Fiba Bank A.Ş.’yi kendi çatısı altına devralmıştır. 3 Nisan 2006 tarihinde National Bank of Greece S.A., Fiba Şirketler Grubu ile Finans Bank A.Ş. hisselerinin %46’sını satın almak üzere bir hisse alım anlaşması imzalamış, BDDK’nın 28 Temmuz 2006 tarih ve 1944 sayılı Kararı ile devir gerçekleşmiştir.</p>
Fortis Bank A.Ş.	1964	<p>1964 yılında “Amerikan-Türk Dış Ticaret Bankası A.Ş.” unvanıyla kurulmuş, 27 Mart 1971 tarihinde “Türk Dış Ticaret Bankası A.Ş.” unvanını almıştır. Bankanın hisse senetleri 13 Eylül 1990’dan itibaren İMKB’de işlem görmeye başlamıştır. Türk Dış Ticaret Bankası A.Ş.’nin ödenmiş sermayesinin % 89,34’ü, 4 Temmuz 2005 tarihinde Fortis Bank NV-SA’ya devredilmiştir. Bu tarih itibarıyla banka, özel sermayeli mevduat bankaları grubundan Türkiye’de kurulmuş yabancı bankalar grubuna geçmiştir. 24 Kasım 2005 tarihi itibarıyla unvanı “Fortis Bank A.Ş.” olarak değişmiştir. Fortis Bank NV-SA’nın ana ortaklığı şu anda % 93,26’dır.</p>

Habib Bank Limited	1983	Habib Bank Limited, 19 Mart 1982 tarih ve 8/4456 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile bankacılık faaliyetleri yapma yetkisi ve merkez şube ile dört şube açma yetkisi almıştır. Banka, 4 Ocak 1983 yılından bu yana Türkiye’de şube açan yabancı banka statüsünde bankacılık faaliyetlerini yürütmektedir.
HSBC Bank A.Ş.	1990	“Midland Bank A.Ş.” 1 Ağustos 1990 tarih ve 20592 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan 90/644 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulma izni almıştır. Hazine’nin 19 Ekim 1990 tarih ve BAK 1-1-5222-455-47928 sayılı yazısı ile bankacılık işlemleri yapma ve mevduat kabul etme izni doğrultusunda 5 Kasım 1990 tarihinde bankacılık işlemlerine ve mevduat kabulüne başlamıştır. 1 Nisan 1999 tarihinde unvanı “HSBC Bank A.Ş.” olarak değişmiştir. 13 Aralık 2001 tarih ve 24612 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan BDDK’nın 11.12.2001 tarih ve 547 sayılı kararı ile Demirbank T.A.Ş.’ı bünyesine devralmıştır.
ING Bank A.Ş.	1984	1984 yılında The First National Bank of Boston Merkezi İstanbul Şubesinin açılmasına izin verilmiş, daha sonra Bakanlar Kurulunun 1 Ağustos 1990 tarih ve 20592 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan 13 Mart 1990 tarih ve 90/256 sayılı kararı uyarınca “The First National Bank of Boston A.Ş.” kurulmuş, 5 Kasım 1990 tarihinde The First National Bank of Boston Merkezi İstanbul Şubesi’ni tüm aktif ve pasifleriyle devralmıştır. Bankanın unvanı 25 Aralık 1991 tarihinde Ticaret Sicilinde tescil ettirilerek “Türk Boston Bank A.Ş.” olarak değişmiştir. Oyak Grubu, 1994 yılında, tüm hisseleri almasıyla birlikte bankanın tek sahibi olmuş, banka unvanı 15 Mayıs 1996 tarihinde Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi’nde yayınlanarak “Oyak Bank A.Ş.” olarak değiştirilmiş, ayrıca yabancı bankalar statüsünden özel sermayeli mevduat bankaları grubuna geçmiştir. 3 Ocak 2002 tarih ve 24629 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan BDDK’nın 2 Ocak 2002 tarih ve 569 sayılı Kararı gereğince Sümerbank A.Ş., Oyak Bank A.Ş.’ye devredilmesine karar verilmiş, söz konusu devir ve birleşme işlemleri 11 Ocak 2002 tarihinde tamamlanmıştır. 19 Haziran 2007 tarihinde yapılan anlaşma uyarınca Oyak Bank A.Ş.’nin tamamı, bir Hollanda bankası olan ING Bank’a nakden 2 milyar 673 milyon dolara satılmıştır. Rekabet Kurulu’nun 6 Eylül 2007 tarih 07-69/856-324 sayılı Kararı ve BDDK’nın 12 Aralık 2007 tarih 2416 sayılı Kararı ile verilen izinler çerçevesinde; Ordu Yardımlaşma Kurumu uhdesinde bulunan ve sermayesinin %100’üne tekabül eden Oyak Bank A.Ş. hisseleri 24 Aralık 2007 tarihi itibarıyla ING Bank N.V.’ye devredilmiştir. Banka bu tarih itibarıyla “Türkiye’de Kurulmuş Yabancı Mevduat Bankaları” grubuna geçmiştir. “Oyak Bank A.Ş.”nin ticari unvanı 7 Temmuz 2008 tarihi itibarıyla “ING Bank A.Ş.” olarak değişmiştir.

JPMorgan Chase Bank N.A.	1984	“The Chase Manhattan Bank N.A.” unvanı ile 1984 yılında kurulmuştur. Yurt dışındaki “The Chase Manhattan Bank”ın, “Morgan Guaranty Trust Company”yi devralmasıyla birlikte 21 Aralık 2001’de unvanı “JPMorgan Chase Bank” olarak değişmiştir. 28 Şubat 2005 tarihi itibarıyla bu unvan “JPMorgan Chase Bank N.A.” olarak tekrar değişmiştir.
Merrill Lynch Yatırım Bank A.Ş.	1992	15 Ekim 1991 tarih ve 21022 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan 7 Ağustos 1991 tarih ve 91/2066 sayılı Bakanlar Kurulu Kararına istinaden Tat Yatırım Bankası A.Ş.’nin bir kalkınma ve yatırım bankası statüsünde kurulmasına izin verilmiştir. 7 Eylül 1993’de faaliyete geçmiştir. BDDK’nın 30 Kasım 2006 tarih ve 2040 sayılı Kararı ile Tat Yatırım Bankası A.Ş.’nin sermayesinin %99,947’sine tekabül eden hisselerinin Merrill Lynch European Asset Holdings Inc.’e devredilmesine izin verilmiştir. Hisse devri 7 Aralık 2006 tarihinden gerçekleşmiştir. Banka özel sermayeli kalkınma ve yatırım bankaları grubundan yabancı sermayeli kalkınma ve yatırım bankaları grubuna geçmiştir. Ticari unvanı 31 Ocak 2007 tarihinde İstanbul Ticaret Sicil’inde tescil ettirilerek “Merrill Lynch Yatırım Bank A.Ş.” olarak değiştirilmiştir.
Millennium Bank A.Ş.	1984	“Manufacturers Hanover Trust Company” 1984 yılında, şube açan yabancı banka statüsünde faaliyetine başlamış, 1991’de “Manufacturers Hanover Bank A.Ş.” unvanını alarak Türkiye’de kurulu yabancı banka grubuna geçmiştir. Manufacturers Hanover Corporation ile Chemical Banking Association’ın birleşmeleri nedeniyle Hazine’nin 3 Şubat 1992 tarih ve 5454 sayılı yazısı ile Manufacturers Hanover Bank A.Ş.’nin unvanı “Chemical Bank A.Ş.” olmuştur. Bu değişiklik 7 Nisan 1992 tarihinde Ticaret Siciline tescil ettirmek suretiyle yürürlüğe girmiştir. Bankanın Sürmeli Grubu’na geçmesiyle birlikte, 26 Mart 1997 tarihinde unvanı “Sitebank A.Ş.”olarak değişmiştir. Banka bu tarih itibarıyla özel sermayeli mevduat bankaları grubuna geçmiştir. Sitebank A.Ş., 10 Temmuz 2001 tarihinde Fon’a devredilmiştir. 21 Aralık 2001 tarihinde bankanın hisselerinin Novabank S.A.’ya devri için sözleşme imzalanmış, 24 Ocak 2002 tarihinde satış işlemi sonuçlandırılmıştır. Banka, bu tarih itibarıyla yeniden Türkiye’de kurulmuş yabancı sermayeli bankalar grubuna geçmiştir. Ünvanı, 28 Mart 2003 itibarıyla “Bank Europa Bankası A.Ş.”, 29 Kasım 2006 tarihinde “Millennium Bank A.Ş.” olarak değişmiştir.

Société Générale (SA)	1989	24 Mayıs 1989 tarih ve 20174 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan 89/14049 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Merkezi Fransa’nın Paris şehrinde bulunan Societe Generale Societe Anonyme unvanlı bankanın Türkiye’de şube açmasına izin verilmiştir. Banka 15 Kasım 1989 tarihinde faaliyetlerine başlamıştır.
Taib Yatırım Bank A.Ş.	1987	25 Aralık 1987 tarihinde “Yatırım Bank A.Ş.” unvanıyla kurulmuş, 29 Mayıs 1997 tarihinde bu unvan “Taib Yatırım Bank A.Ş.” olarak değişmiştir.
Turkland Bank A.Ş.	1986	1986’da “Bank of Bahrain and Kuwait B.S.C.” adıyla kurulmuştur. 1991 yılında “Bank of Bahrain and Kuwait A.Ş.” unvanını almıştır. 1992 yılında Şahenk Ailesi ve Doğu Grubu kontrolüne geçmiş, “Tasarruf ve Kredi Bankası A.Ş.” unvanı ile faaliyetlerini sürdürmüştür. Aynı zamanda yabancı bankalar grubundan özel sermayeli mevduat bankaları grubuna geçmiştir. 1994 yılı Şubat ayında unvanı “Garanti Yatırım ve Ticaret Bankası A.Ş.” olarak değişmiştir. En son 1997 yılında banka hisselerinin Doğu Grubu’ndan MNG Grubu’na geçmesiyle bankanın unvanı “MNG Bank A.Ş.” olarak değişmiş, 1 Ekim 1997 tarih ve 4388 sayılı Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi’nde yayınlanmıştır. BDDK’nın 28 Aralık 2006 tarih ve 2075 kararı ile, MNG Bank A.Ş. hisselerinin %50’sinin Arap Bank plc ve %41’inin BankMed tarafından devralınmasına izin verilmiştir. Fiili hisse devri 29 Ocak 2007 tarihinde gerçekleşmiştir. Banka, bu tarih itibariyle özel sermayeli mevduat bankaları grubundan Türkiye’de kurulmuş yabancı sermayeli bankalar grubuna geçmiştir. “MNG Bank A.Ş.”nin ticari unvanı 3 Nisan 2007 tarihinde İstanbul Ticaret Sicil’inde tescil ettirilerek “Turkland Bank A.Ş.” olarak değiştirilmiştir.
WestLB AG	1985	1985 yılında “Standard Chartered Bank” unvanıyla Türkiye’de şube açarak faaliyetlerine başlamış, daha sonra bankanın unvanı 21 Ağustos 1990 tarih 20612 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan 90/698 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile “Westdeutsche Landesbank (Europe) A.G.” olarak değişmiştir. Daha sonra bu unvan, 7 Temmuz 1997 tarih ve 4326 sayılı Ticaret Sicili Memurluğu’nca tescil ettirilerek “Westdeutsche Landesbank Girozentrale” ve 7 Ekim 2002 tarihinde Ticaret Sicili Memurluğu’nca tescil ettirilerek “WestLB AG” olarak tekrar değiştirilmiştir.

Kaynak: www.tbb.org.tr; www.bddk.org.tr; www.tkbb.org.tr; aktaran: Mete Bumin

Katılım Bankaları

Banka	Kuruluş Tarihi	Tarihsel Gelişme
Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.	1984 -	Türkiye’de ilk kurulan faizsiz banka olan Albaraka Türk Katılım Bankası, 1984 yılında kuruluşunu tamamlayarak 1985 yılının başından itibaren faaliyete geçmiştir. Albaraka Bankacılık Grubu (ABG), İslam Kalkınma Bankası (IDB) ve yerli bir sanayi grubunun ortaklığı ile kurulan Albaraka Türk’ün Haziran 2007 itibariyle % 77,6’sı yabancı ortaklara ait bulunmaktadır.
Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.	1989	Kuveyt Türk Katılım Bankası, 16.12.1983 gün ve 831/7506 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı’ nın tesbit ettiği esaslara uygun olarak faaliyet göstermek üzere 1989 yılında özel finans kurumu statüsünde kurulmuştur. Unvanı Mayıs 2006’da Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş. olarak değişmiştir. Bankanın en büyük sermayedarı %62’lik pay ile Kuveyt Finans Kurumu (Kuwait Finance House)’dur.
Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.**	1984-1991	Türkiye’nin ilk özel finans kurumu olan ve 1984 yılında İstanbul’da kurularak faaliyetlerine 02 Nisan 1985 tarihinde başlayan Faisal Finans’ in %38.82’lik hissesi 11 Mayıs 2001 tarihinde Sabri Ülker tarafından devralınmış, aynı tarihte yapılan olağanüstü genel kurulla kurumun ismi Family Finans Kurumu A.Ş. olarak değiştirilmiştir. Yapılan sermaye artırımları sonucunda Sabri Ülker’in Bankadaki payı % 98.63 ‘e ulaşmıştır. Kayserili işadamları tarafından %100 yerli sermaye ile kurulan ilk finans kurumu olan Anadolu Finans, 1991 yılında Ankara’da faaliyetlerine başlamış, daha sonra 1998 yılında İstanbul’a taşınmıştır. Bankanın hisseleri Temmuz 1999’da Boydak Grubu’na intikal etmiştir. Anadolu Finans Kurumu ile Family Finans; Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu’nun 19.08.2005 tarih ve 1685 sayılı kararı birleşmiş, her iki bankanın 23.12.2005 tarihinde yapılan genel kurullarının birleşmeye dair kararlarının tescil edilmesine Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu’nun 28.12.2005 tarih ve 1764 sayılı kararı ile onay verilmiştir. Bankanın ünvanı 30.11.2005 tarihinde Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş. olarak değiştirilmiştir.

Kaynak: B DDK, T.Bankalar Birliği, T. Katılım Bankaları Birliği

* Haziran 2007 itibariyle hisselerinin % 50’sinden fazlası yabancı yatırımcıların elinde olan Türkiye’de kurulmuş veya şube açmış yabancı mevduat, kalkınma ve yatırım ile katılım bankalarına ait bilgilere tabloda yer verilmiştir.

** Bankanın hisselerinin devrine ilişkin süreci henüz tamamlanmamıştır.

3.8. Türkiye’de Faaliyetleri Sona Eren Yabancı Sermayeli Bankalar

Banka	Kuruluş Tarihi	Tasfiye
Ak Uluslararası Bankası A.Ş.	1985	<p>“Bnp-Ak Bankası A.Ş.” unvanı ile 1985 yılında özel sermayeli bankalar grubunda faaliyetlerine başlamıştır. Bankanın ana hissedarları olan Akbank T.A.Ş., Banque Nationale de Paris Intercontinental ve Banque Nationale de Paris’in toplam % 30 hissesini Devlet Planlama Teşkilatı Yabancı Sermaye Başkanlığından 24 Ağustos 1988 tarihinde alınan izne dayanarak 1989 yılında Dresdner Bank A.G.’ye satması ile hem ticari unvanı 27 Ocak 1989 tarihinde tescil ettirilerek “Bnp-Ak Dresdner Bank A.Ş.” olarak değişmiş hem de Türkiye’de kurulmuş yabancı bankalar grubuna geçmiştir. 9 Mart 2005 tarihi itibariyle ise BNP Paribas, Societe Jovacienne de Participations ve Dresdner Bank A.G.’nin bankada sahip olduktan % 60 oranındaki hisselerin tümü, bankanın % 39,99 oranında hissesine sahip diğer sermayedarı Akbank T. A.Ş. ‘ye devredilmesiyle 30 Mart 2005 itibariyle ticari unvanı “Ak Uluslararası Bankası A.Ş.” olarak değişerek tekrar özel sermayeli mevduat bankaları grubuna geçmiştir. BDDK’nın 9 Eylül 2005 tarih ve 1695 Sayılı Kararı ile banka, tüm hak, alacak ve borçları ile Akbank T.A.Ş.’ye devir olmuş, tüzel kişiliği 19 Eylül 2005 tarihinde İstanbul Ticaret Sicili Memurluğu’na tescil ettirilerek sona ermiştir.</p>
Banca Commerciale Italiana	1919	Banka Yönetim Kurulunun 28 Mart 1977 tarihli kararı ile tasfiye kararı almış ve Bankanın tasfiye işlemleri tamamlanmıştır.
Bank of Credit and Commerce	1982	21 Kasım 1980 tarih ve 8/1967 sayılı Kararname ile İstanbul, İzmir ve İçel illerinde 3 şube açarak faaliyet göstermesine izin verilen Bank of Credit and Commerce International Ltd.’in bankacılık yapma ve mevduat kabul etme izni, Türkiye’deki şubelerini kapatacak şekilde 20 Temmuz 1991 tarih ve 20935 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan 91/1992 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kaldırılmıştır.

Birleşik Türk Körfez Bankası A.Ş.	1988	1 Eylül 1987 tarihinde ve 87/12073 no'lu Bakanlar Kurulu kararıyla "Birleşik Türk Körfez Bankası A.Ş."nin kurulmasına izin verilmiş ve "ana sözleşme" 3 Aralık 1987 tarihli Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi'nde yayınlanmıştır. 7 Temmuz 1995 tarihinde, Doğu Grubu'na geçmesi nedeniyle, Türkiye'de kurulmuş yabancı bankalar grubundan özel sermayeli mevduat bankaları grubuna geçmiştir. 29 Ağustos 2001 tarih ve 24508 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 450 sayılı BDDK Kararı ile banka Osmanlı Bankası A.Ş.'ye devredilmiştir.
Chase Manhattan Bank Türkiye Şubesi		Chase Manhattan bank ve Morgan Guaranty Trust Company'nin birleşmeleri nedeniyle 14.12.2001 itibariyle JP Morgan Chase Bank Türkiye Şubesi olarak faaliyetlerine devam etmektedir.
Credit Lyonnais S.A. Türkiye İstanbul Merkez Şubesi	1987	Credit Lyonnais S.A. 3 Mart 2004 tarihinde tüm hak, alacak, borç ve yükümlülükleriyle ve 18 Mart 2004 tarihinde Ticaret Sicili'nden terkin edilmek suretiyle Credit - Agricole Indosuez Türk Bank A.Ş.'ye devredilmiştir.
Credit Suisse First Boston Türkiye İstanbul Merkez Şubesi	1998	17 Nisan 1998 tarih ve 23316 sayılı Resmi Gazete yayınlanan Karar ile bankanın kurulmasına izin verilmiştir. Credit Suisse First Boston BDDK'nın 11 Eylül 2003 tarih ve 1127 sayılı Kararı ile 4389 sayılı Bankalar Kanunu'nun 18. maddesinin 2 numaralı fıkrası uyarınca tasfiye sürecine girmiştir. Şubenin tasfiyesinin tesciline ilişkin işlemler 2 aylık sürenin sonu olan 1 Aralık 2003 tarihinde Ticaret Sicil Memurluğu nezdinde gerçekleştirilmiştir.
INGBank N.V. İstanbul Türkiye Merkez Şubesi	1997	BDDK'nın 1 Mayıs 2003 tarih ve 1037 sayılı Kararı ile ING Bank N.V.'nin tasfiye işlemlerine başlaması onaylanmıştır. Söz konusu bankanın, 30 Haziran 2003 itibariyle -mevduat kabul etmemek ve bankacılık işlemlerinde bulunmamak üzere tasfiyesine başlanmıştır.
Kıbrıs Kredi Bankası Ltd.	1989	Bakanlar Kurulunun 21 Eylül 1988 tarih, 88/13316 sayılı kararıyla kurulmasına izin verilmiştir. 1989 Eylül-'inde faaliyetlerine başlamıştır. 28 Eylül 2000 tarih ve 24184 no'lu Resmi Gazete'de yayınlanan BDDK'nın 28 Eylül 2000 tarih ve 59 sayılı Kararına göre Kıbrıs Kredi Bankası Ltd.'nin bankacılık işlemleri yapma ve mevduat kabul etme izninin 4389 sayılı Bankalar Kanununun 14. maddesinin (3) numaralı fıkrasına istinaden 28 Eylül 2000 tarihinden itibaren kaldırılmasına karar verilmiştir.

Morgan Guaranty Trust Co. İstanbul Şu- besi		14 Ağustos 1998 tarih ve 23433 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan 98/1 1458 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmasına izin almıştır. Bu husus 2 Haziran 1999 tarih ve 4803 sayılı Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi’nde yayınlanmıştır. Hazine’nin 13 Ağustos 1999 tarih ve 58998 sayılı yazısı ile bankacılık işlemlerine başlama izni almıştır. 21 Aralık 2001 tarih ve 5449 sayılı Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi’nde yayınlanan karar ile “Morgan Guaranty Trust Company of New York” şirketinin “The Chase Manhattan Bank” a katılması nedeniyle Türkiye’de faaliyette bulunan “Morgan Guaranty Trust Co.” şubesi “The Chase Manhattan Bank” şubesi ile 10 Kasım 2001 tarihi itibarıyla birleşmiştir.
Osmanlı Bankası A.Ş.	1863	1863 yılında “Bank-ı Osmanii Şahane (Ottoman Bank)” unvanıyla kurulmuş, 1923 yılında “Osmanlı Bankası A.Ş.” adını almıştır. 29 Ağustos 2001 tarih ve 24508 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan 27 Ağustos 2001 tarih ve 450 sayılı BDDK Kararı ile Birleşik Türk Körfez Bankası A.Ş., Osmanlı Bankası A.Ş.’ye devredilmiştir. Daha sonra Osmanlı Bankası A.Ş., 13 Aralık 2001 tarih ve 24612 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan BDDK’nın 11 Aralık 2001 tarih ve 548 sayılı karar ile Türkiye Garanti Bankası A.Ş.’ye devredilmiştir.
Rabobank Nederland Tür- kiye Merkez Şubesi	1998	3 Nisan 2002 tarih ve 24715 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan 2 Nisan 2002 tarihli BDDK 678 Sayılı Kararı ile Rabobank Nederland’ın bankacılık işlemleri yapma ve mevduat kabul etme izni kaldırılarak tasfiyesine onay verilmiştir.
The American Express Bank Co.	1955	1961 yılında tasfiye olmuştur.

Kaynak: BDDK, T. Bankalar Birliği

SONUÇ

Dünya çapında yabancı sermaye yatırımları, küreselleşme ile birlikte son yıllarda giderek yükselen bir ivme kazanmıştır. Teknolojik gelişmeler sonucunda iletişimin kolaylaşması ve bilgi maliyetlerinin düşmesi, sermayenin ülkeler arası dolaşımını kolaylaştırmıştır. Böylece bir ülkede başka bir ülkeye mensup gerçek kişiler veya kurumlar tarafından gerçekleştirilen yatırımlar olarak tanımlanabilen yabancı sermaye yatırımları da oldukça önem kazanmıştır

Dünyada gerçekleştirilen yabancı sermaye yatırımları, kalıcı bir çıkar elde etme amacı olmadan başka bir ülkenin sermaye piyasasından menkul kıymetlerin satın alınmasına dayanan portföy yatırımları ve başka ülkedeki bir işletmede kontrol gücü ve sonuç olarak kalıcı bir çıkar elde etmek üzere bu işletmenin satın alınması veya tamamen yeni bir işletme kurulması gibi yöntemlere dayanan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarından oluşmaktadır.

Yabancı sermaye yatırımlarının büyük bir kısmı, doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve portföy yatırımları biçiminde gerçekleşmektedir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımı, yabancı yatırımcının, yönetimde söz sahibi olabildiği ve sermayenin en az %10'una sahip olduğu bir yatırım türüdür. Doğrudan yabancı yatırımları genellikle ülkeye şirket birleşmeleri, özelleştirme, ortak girişimler, stratejik ortaklıklar, lisans ve diğer yatırımlar, sıfırdan yapılan yatırımlar ve mevcut operasyonların genişletilmesi gibi farklı şekillerde girmektedir.

Türkiye'deki DYSY'nin gelişimi ve ekonomi üzerindeki etkilerine bakıldığında yabancı sermaye ile ilgili ilk ve temel kabul edilebilecek düzenlemenin 1954 yılında çıkarılan 6224 Sayılı Yasa ile başladığı görülmektedir. Çıkarıldığı tarihe göre liberal sayılabilecek bir adım olan bu düzenleme ile istenilen seviyede DYSY girişi sağlanamamış ve DYSY'nin ekonomiye katkısı sınırlı olmuştur. Bu duruma ise ithal ikameci sanayileşme politikası ve yabancı sermayenin faaliyet alanlarının daraltılması neden olmuştur. Yabancı sermayenin milli gelire net katkısının olup olmadığı üretimde kullandığı tüm girdileri kendisinin üretip üretmediğidir. Bu girdilerden bir kısmı ülke dışından getiriliyorsa, yabancı sermayenin dışarıdan ithal etmiş olduğu girdilerin ülkenin GSMH'sından düşülmesi gerekmektedir.

DYSY üretime başladığı zaman gerek ihracat yoluyla ve gerekse ithal ikamesi şeklinde ödemeler bilançosuna katkıda bulunmaya devam eder. Diğer taraftan DYSY'yi gerçekleştiren şirket,hammadde ve diğer girdileri, üretimini devam ettirebilmek için ithal etmek zorundadır. Bu ithalat şüphesiz ev sahibi ülkenin ödemeler bilançosunda olumsuz bir etki yaratır.

Türkiye'ye ağırlıklı Avrupa Birliği ülkeleri ilgi göstermiş olup, sektörler itibariyle bakıldığında hizmetler sektörü, özellikle de hizmetler sektörünün alt sektörlerinden olan bankacılık ve finans sektörü yabancı sermayenin en çok ilgi gösterdiği alanlar olmuştur. 2001 yılında gerçekleşen kriz ile küçülen bankacılık sektörü, yabancı bankaların birleşme ve satın almalar yoluyla yatırım yapmalarıyla büyümeye şube ve çalışan sayılarını artırmaya başlamıştır.

Ülkemizde, özellikle finansal serbestleşme sürecinden sonra yabancı banka girişleri artmıştır. Bunda 1989 yılında sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi ve uluslararası ticaretin artması etkili olmuştur. 1980 yılında 4 olan yabancı sermayeli banka sayısı 2009 yılı itibariyle 17 olmuştur.

Yabancı sermayeli bankalar giriş yaptıkları ülkelerde şube, temsilcilik, banka kurma, ulusal bir bankayı satın alma ya da ortaklık kurma yoluyla faaliyet göstermektedir. Ulusal ekonomiler açısından yabancı sermayeli bankaların olumlu etkileri ile birlikte olumsuz etkileri de olabilmektedir. Olumlu etkiler olarak; piyasada etkin bir rekabet ortamının oluşması, farklı teknoloji ve ürünlerin piyasaya girmesi,istihdam artışı verimlilik artışı, istikrarlı bir bankacılık ve kredi sistemi olarak sayılabilir.

Bu kapsamda, sektöre yabancı bankaların girişi ve finansal serbestleşme (mevduat ve kredi faiz oranlarının serbest bırakılması) sonucunda bankacılık sektöründe rekabet artmıştır. Rekabet artışı ile birlikte, klasik bankacılık yerine, bankaların kaynak ve plasman çeşitliliğinde artış görülmüştür. Kredi kartları, tüketici kredileri, döviz tevdiat hesabı, leasing, factoring, ATM'ler, POS'lar, internet ve telefon bankacılığı gibi yeni ürün ve hizmetler hayata geçirilmiştir. Gelişen teknolojiden yararlanılması sonucunda da Türk bankacılık sektöründe verimlilik artışı görülmüştür.

Buna karşılık yabancı sermayeli bankaların ulusal politikaların uygulanması hassas olmayabilir ve diğer ülkelerde de faaliyette bulunan söz konusu bankaların bu ülkelerdeki risklere de açıktır.

Finans sektörünü yabancılaşmasının doğurduğu başlıca sakıncalar;ekonomide kaynak dağılımının yabancıların denetimine geçmesi, kredilerin sektörel dağılımının bozulması,ekonomik istikrarı bozucu, krizleri derinleştirici etkilerinin artması, denetim mekanizmasına yapacakları müdahale olarak sayılabilmektedir.

Bu nedenle etkin para piyasaları uygulayan hükümetlerin yabancı sermaye girişlerine karşın bir takım önlemler almaları gerekmektedir.

Makroekonomik dengelerin sağlam olmadığı bir ekonomide bankacılık sektörünün sağlam olması, ekonominin istikrarı ve büyümenin finansmanı açısından yeterli olmayacaktır. Bu sebeple, istikrarlı bir ekonomiye sahip olmayan ülkelerde yabancı bankaların etkin bir şekilde kaynak dağılımında rol alması, ekonomiyi desteklemesi gibi olumlu etkilerinden söz etmek mümkün olmayacaktır.

Sermayesindeki yabancı payı %50'nin altında olan bankalarda yabancı yatırımcılar yönetimde söz sahibi olsalar bile, kontrol tamamen onların eline geçmemektedir.

Hem yabancı ortaklı bankaların rekabetten etkilenmemeleri, hem de bu bankalardaki kontrolün tamamen yabancılara geçmemesi göz önüne alındığında, yabancı sermaye girişlerinin %50'nin altında ortaklık şeklinde gerçekleşmesi bankacılık sektörünün daha sağlıklı işlemesi açısından yararlı olabilecektir.

Bu doğrultuda ulusal ekonomiye ve bankacılık sektörüne yönelik riskleri en düşük seviyede tutulması için kar etmek dışında Türkiye için fayda sağlayabilecek yabancı bankaların sektöre girebilmesi yönünde politikalar ve stratejiler oluşturulmalıdır.

KAYNAKLAR

- Akçakoca, Engin (2001), “Bankacılık Sektörü (Soru-Cevap)”, *İktisat Dergisi*, Sayı: 413, Kasım
- Akdiş, Muhammet, “Dünya’da ve Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Beklentiler”, <http://makdiş.pamukkale.edu.tr/isermge.htm>.
- Akgüç, Öztin (1987) “100 Soruda Türkiye’de Bankacılık”, Gerçek Yayınları, İstanbul.
- Akgüç, Öztin (1998), “1980 Sonrası Türk Bankacılığının Özellikleri” *75. Yılda Paranın Serüveni*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul; Aktaran Mehmet Günal, *Para Banka ve Finansal Sistem*, Ankara 2007.
- Alkin, Emre, Tuğrul Savaş ve Vedat Akman (2001), *Bankalarda Risk Yönetimine Giriş*, Çetin Matbaacılık, İstanbul.
- Alptekin, Erdem (2007), *Yabancı Sermaye Giderek Bankalarımızı da Yabancılaştırıyor*, Ar-ge Bülten 2007 Mart-Sektörel, aktaran: www.izto.org.tr/NR/rdonlyres/.../yabancisermaye-erdem.pdf.
- Amihud, Y., De Long, G. Ve Saunders, A., (2002), “The Effects of Cross-Border Bank Mergers on Bank Risk and Value”, *Journal of International Money and Finance*, 21; Aktaran: Bumin, 2007.
- Apak, S., *Ekim 2007 Yabancı Bankalar ve Bankacılık Kanunu Muhasebe Finansman Dergisi*.
- Atamtürk, Burak (2007), “Gelişmekte Olan Ülkelerde ve Türkiye’nin Finansal Serbestleşmesinin İç Tasarruflar Üzerine Etkisi”, *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Sayı: 2.
- Atlan, Mikail (2001), *Fonksiyonlar ve İşlemler Açısından Bankacılık*, Beta Basım Yayın Dağıtım, İstanbul.
- Baina, Elisa., Justin G.Fung, Ian R.Harper (2003), *Multinational Banking: Historical, Emprical and Case Perspectives*, Melbourne Business School.

- Bain E.A., Fung, J.G. ve Harper, R.I., (2003), "Multinational Banking: Historical, Empirical and Case Perspectives", Working Paper, Melbourne Business School; Aktaran: Bumin, 2007.
- Bain, E.A., Fung J.G. ve Harper, R.I., (2002), "Multinational Banking: Historical, Empirical and Case Perspectives", Working Paper, Melbourne Business School; Aktaran: Bumin, 2007.
- Başak, Levent (2008), *Türkiye’de Yabancı Bankaların Vergilendirilmesi*, Türkiye Bankalar Birliği Yayın No: 261, Kasım.
- Batmaz, Nihat - Halil Tunca (2005), *Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye (1923-2003)*, Beta Yayınevi.
- Berger A.N. ve De Young, R., (2001) "The Effects of Geographic Expansion on Bank Efficiency", *Journal of Financial Services Research*, 19; Aktaran: Bumin, 2007.
- Berger, A.N., De Young, R., Genay, H. Ve Udell, G., (2000), "Globalization of Financial Institutions: Evidence from Cross-Border Banking Performance", *BRooking Papers on Economic Activity*; Aktaran: Bumin, 2007.
- Berk, Niyazi (1999), *Bankacılığın Dışa Açılması ve Dış Kredi İlişkisi*, YKB A.Ş. Yayınları, No: 4.
- Bodur, Hafize Serap, *Dünya’da Yabancı Sermayenin Gelişimi ve Yabancı Sermaye Hareketlerinin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri*, Marmara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Finansal Piyasalar ve Yatırım Yönetimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Bora, Oruç (2002), *Finansal Sistemlerin Ekonomik Kalkınma ve Krizler Üzerindeki Etkileri-Türk Sermaye Piyasaları*, Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları, Ankara.
- Bozer, Ali (2001), "Türkiye’de Yabancı Sermayeli Firmalar, Sorunları, Gelişme Perspektifleri (Dünü ve Bugünü)", *Ekonomik İstikrar, Büyüme ve Yabancı Sermaye*, TCMB Yayınları, Ankara.

- Buch, C.M. ve De Long, G., (2002), "Cross-Border Mergers: What Lures the Rare Animal?", Kiel Working Paper, No: 1070; Aktaran: Bumin, 2007.
- Buch, C.M., (2001), "Distance and International Banking", Kiel Working Paper, No: 1043; Aktaran: Bumin, 2007.
- Bulutoğlu Kenan (1970), *100 Soruda Türkiye'de Yabancı Sermaye*, İstanbul Gerçek Yayınları.
- Bumin, Mete (2007), *Türk Bankacılık Sektöründe Yabancı Bankalar*, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Bumin, Mete ve Ferhun Ateş (2008), *Sorunlu Bankaların Çözümlemesi, Türkiye Deneyimi*, Palme Yayıncılık, Ankara.
- Büyükdşalvarcı, Ahmet, *Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Bankacılık Sektörü Örneği (1990-2005)*, Doktora Tezi.
- Candan, Hasan ve Alper Özün (2006), *Bankalarda Risk Yönetimi ve Basel II*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Ceykani, Ceyhun ve Ferhat Öztutuş (2007), "Bankacılık Sektöründe Yabancı Sermaye", Uluslararası Finans Sempozyumu, İstanbul.
- Claessens, S., Demirgüç-Kunt, A. Ve Huizinga, H., (2001), "How Does Foreign Entry Affect Domestic Banking Markets", *Journal of Banking and Finance*, 25; Aktaran: Aktaran: Bumin, 2007.
- Cömert, Faruk (2000), "İstihdam Sorunu ve Yabancı Sermaye", *Hazine Dergisi*, Sayı: 13.
- Çakar, Vesile (2003), *Yabancı Sermayeli Banka Girişleri ve Ulusal Bankacılık Sektörü Üzerindeki Etkiler*, Ankara; TCMB Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi.
- Çalışkan, Oğuz (2003), "Dünya Yatırım Raporu-2002 Çerçevesinde Doğrudan Yabancı Yatırımlar Üzerine Değerlendirmeler", *DTM Dergisi*, Ocak.
- Çarıkcı, Emin (2001), *Ekonomik Gelişmeler ve Türkiye-AB İlişkileri*, Tutibay Yayınları, Ankara.

- Çeken, Hüseyin (2003), *Küreselleşme, Yabancı Sermaye ve Türkiye Turizmi*, Değişim Yayınları, İstanbul.
- Çelik, Faik (2001), “Türk Bankacılığında Risk Yönetimi Yönetmeliği Dönemi ve Piyasa Riski Ölçüm Metodları”, *İktisat Dergisi*, Eylül.
- Çetinkaya, Murat (2004), “Türkiye Ekonomisinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımının Önemi”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 11, Temmuz.
- Dinçer, Ahmet (2006), *Bankacılık Sektöründe Konsolidasyon, Ülke Deneyimleri ve Türkiye İçin Öneriler*, DPT Uzmanlık Tezleri, Ekim 2006, Uzmanlık Tezi.
- DPT (2000) SBYKP
- Ekinci, Alper (2005), *Yabancı Sermaye ve Türkiye*, Turhan Kitabevi Yayınları, 1. Baskı, Ankara.
- Erçel, Gazi (2000), *Konuşmalar 1999, Türk Bankacılık Sistemi*, TCMB, Şubat, Ankara.
- Erdoğan, Niyazi (2002), *Dünya ve Türkiye’de Finansal Krizler, (Türk Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma Uygulamaları-Kamu Bankaları Deneyimi)*, Yaklaşım Yayınları, Haziran.
- Eren, Erol (2001), *Yönetim ve Organizasyon-Çağdaş ve Küresel Yaklaşımlar*, Beta Bakım Yayın Dağıtım A.Ş. 5. Baskı, İstanbul.
- Erken, N. (2006), “Uluslar arası Bankacılık ve Türkiye”, Ankara, Aktaran: Mustafa Işık, Yabancı Bankaların Türk Bankacılık Sektöründeki Yapı ve Ekonomik Gelişmeye Katkısı, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü Bankacılık Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Erol, Ahmet (2000), “Yabancı Sermaye I”, *Mükellefin Dergisi*, Eylül, Sayı: 93.
- Esen, Oğuz (2001), *Türk Bankacılık Sektörü*, İmaj Yayınevi, Ankara, Ekim.
- Focarelli, D. Ve Pozzolo, A.F., (2002), “Where do Banks Expand Abroad? An Empirical Analysis”, Working Paper Series, ANIA and Università delgi Studi del Molise; Aktaran: Bumin, 2007.

- Galindo, A., Micco, A. ve Sierra, C., (2003), “Beter the Devil That You Know: Evidence on Entry Costs Faced by Foreign Banks”, IADB Working Paper, No: 477; Aktaran: Bumin, 2007.
- Guillen, M. Ve Tschoegl, A., (1999), “At Last the Internationalization of Retail Banking? The Case of Spanish Banks in Latin America” Wharton Financial Institutions Center Working Paper, No: 99-41; Aktaran: Bumin, 2007.
- Günel, Mehmet (1995) “Bankacılık Sektörünün Açık Pozisyon Üzerine Bir İnceleme 1989-1995”, *Uzman Gözüyle Bankacılık*, Sayı: 10, Haziran.
- Günel, Mehmet (1999), *Para Arzının İçselliği, Etkileri, Merkez Bankalarının Değişen Rolü ve Türkiye’de Gelişmeler*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, İktisat Anabilim Dalı, Doktora Tezi.
- Günel, Mehmet (2007), *Para Banka ve Finansal Sistem*, 2. Baskı Ankara
- Gündoğan, Naci (2002), “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve İstihdam Üzerine Etkileri”, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 26, Mart.
- Gürok, Hasan (1999), “Teknoloji Transferi ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar”, *İktisat Dergisi*, Sayı: 387, Şubat-Mart.
- Herrero, A.G. ve Simon, D.N., (2003), Determinants and Impact of Financial Sector FDI to Emerging Market Economies: A Homa Country’s Perspectives”, Banco de Espana; Aktaran: Bumin, 2007.
- İşeri, Müge ve Zeynep Aktaş (2005), “İMKB’de Yabancı Portföy Yatırımlarındaki Hareketler (1997-2005 Dönemi)”, *Yaklaşım Dergisi*, Sayı: 151, Temmuz.
- Karakurt, Rıza (2007), *Gelişmekte Olan Ülkelerde Bankacılık Sektöründe Yabancı Sermaye ve Türkiye*, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü Bankacılık Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Karluk, Rıdvan (1983), *Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları*, İstanbul.
- Karluk, Rıdvan (1999), *Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları, Türkiye Ekonomisi*, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yay.

- Karlık, Rıdvan (2001), *Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Katkısı, Ekonomik İstikrar, Büyüme ve Yabancı Sermaye*, TCMB İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü, Eğitim Müdürlüğü.
- Kızılkaya, Oktay (2007), *Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme üzerine etkisi (1980-2006)*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2007.
- Konuralp, Gürel (2005), *Sermaye Piyasaları Analizler, Kuramlar ve Portföy Yönetimi*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Kula, Ferit (2006), *Çokuluslu Girişimler ve Türkiye*, İleri Yayınları, Mart.
- Kumcu, Ercan (2004), “Yabancı Sermayeyi Beklerken”, *Hürriyet Gazetesi*, 01.12.2004.
- Oksay, Suna (2008) “Çok Uluslu Şirketler Teorileri Çerçevesinde Yabancı Sermaye Yatırımlarının İncelenerek Değerlendirilmesi”, *DTM Dergisi*, s. 8; aktaran: www.dtm.gov.tr/ead/dtdergi/ocak98/cokulus.htm.153k 19.09.2008
- Oksay, Suna (2009), “Çokuluslu Şirketler, Teorileri Çerçevesinde Yabancı Sermaye Yatırımlarının İncelenerek Değerlendirilmesi”, *DTM Dergisi*, s. 8, www.dtm.gov.tr/ead/dtdergi/ocak98/cokulus.htm.153k
- Öner, Erdoğan (2001), *Mali Olaylar Döneminde Mali İdare*, T.C. Maliye Bakanlığı, Ankara.
- Parasız, İlker (1998), *Para Banka ve Finansal Piyasalar*, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Parasız, İlker (2000), *Para Banka ve Finansal Piyasalar*, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Paribus.tr.googlepages.com/o_yildirimdoc. 19.08.2009
- Sabi, M., (1998), “An Application of the Theory of Foreign Direct Investment to Multinational Banking in LDCs”, *Journal of International Business Studies*, 19(3); Aktaran: Bumin, 2007.
- Saraç, Gülfem (2002), *Bankacılık Krizlerini Belirleyici Faktörler: Uluslar arası Deneyimler ve Türkiye Değerlendirmesi*, Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, TCMB, Ankara.

- Sarı, Aydın (1995), *Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.
- Seyidoğlu, Halil (1996), *Uluslar arası İktisat Teori ve Uygulama*, Gizem Yayınları No: 11, İstanbul.
- Seyidoğlu, Halil (2003), *Uluslar arası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama*, Güzem Can Yayınları, İstanbul.
- Sezgin, Mete - Aslan Şendoğdu (2008), *Banka Hizmetleri Pazarlaması*, Şubat, Literatürk Yayınevi.
- Soussa, F., (2004), “A Note on Banking FDI in Emerging Markets: Literature Review and Evidence from M&A Data, Bank of England; Aktaran: Bumin, 2007.
- Soussa, F., (2004), “A Note on Banking FDI in Emerging Markets: Literature Review and Evidence from M&A Data”, Bank of England; Aktaran: Bumin, 2007.
- Soydal, Haldun, “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımların Verimlilik Analizi ve otomotiv Sektörü Üzerine bir Uygulama”, <http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos.mk/makaleler%5ctaldun%20SOYDAL%5SOYDAL%20Haldun.pdf>
- Şahin, H. (2002), *Türkiye Ekonomisi*, Ezgi Kitabevi Yay., Bursa.
- Şatıroğlu, Kadir (1984), *Çok Uluslu Şirketler*, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, No: 536.
- Şimşek, M. Şerif (2006), *İşletme Bilimlerine Giriş*, Yelken Yayınları, Konya.
- Şirin, Zefer Ertunç (2005), *Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Vergi Rejimi Karşısındaki Durumu*, Doktora Tezi, İstanbul Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mali Hukuk Anabilim Dalı, İstanbul.
- Takan, Mehmet (2001), *Bankacılık Teorileri Uygulama ve Yönetim*, Nobel Yayınevi, Mart.
- Talaşlı, Esra (2007), *Doğrudan Yabancı Yatırımların Türkiye’nin Ekonomik Büyümesi üzerindeki etkileri (2000-2007) Analizi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Selçuk Üniv, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Konya.

- Tarlan, Selim (1986), *Tarihte Bankacılık*, Başbakanlık Basımevi Ankara.
- Uras, T. Güngör (1979), *Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları*, 1. Baskı, Formül Matbaası, İstanbul, Kasım.
- Yased (1988), *Dünyada ve Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Beklentiler*, İnceleme Yarışması.
- Yurtsever, Barlas (1998), “Cumhuriyetin 75. Yılına Girerken Türk Bankacılığı”, 75. *Yılda Paranın Serüveni*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul; Aktaran: Günal, 2007.
- Zengin, Ahmet (2003), “Türkiye Ekonomisi Açısından Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarına İlişkin Bir Değerlendirme”, *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, Sayı: 203.

İnternet

- acikarsiv.ankara.edu.tr/fulltext/2063.pdf (Yabancı bankaların giriş ve örgütlenme şekli) (07.08.09)
- <http://www.genbilim.com.tr> 25.07.2009
- www.econturk.org/turkiyeekonomisi/oguzbanka.doc. 02.08.2009
- www.1bilgi.com/dis.../turkiye8217-de-yabanci-sermaye.html (özel yabancı sermaye yatırımları 17.07.2009)
- www.21.yyte.org.tr/yazi.aspx?ID=942&kot=16- 01.08.2009
- www.econturk.org/turkiyeekonomisi/oguzbanka.doc. 07.08.2009
- www.forum.superalem.com/%2fyabanci-sermayeli-yatirimlarin-turkiye-ekonomisindeki-onemi-ve-etkileri-t20612.html
- www.kuresellojistik.com/haberler.asp?nws=20. 17.08.09
- www.kuresellojistik.com/haberler.asp?nws=2a (Yabancı Sermayenin Bir Ülkeye Gelmesini Etkileyen Faktörler) 05.08.09
- www.kuresellojistik.com/haberler.asp?nws=20 (Dünya’da ve Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları) 01.10.2009
- www.muhasabedersim.blogcu.com/bankanin/gorevleri-36542761.html.01.08.09

- www.muhasibedersleri.com/banka-islemleri/banka.html
- www.odevarsivi.com/dosya.asp?islem=gor&dosya- 19.08.2009
- www.otomatikportakal.com/muhabir+banka.html 26.08.2009
- www.tbb.gov.tr (Türkiye’de faaliyet gösteren bankalar) 30.07.2009
- www.tbb.gov.tr (Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü Haziran 2009)
- www.tbb.org.tr (Gruplar Bazında Banka ve Şube Sayıları) 13.08.2009
- www.tbb.org.tr (Türkiye’de Bankacılık Sistemi, Banka, Şube ve Personel Bilgileri Haziran 2008) 25.08.2009
- www.tumgazeteler.com/?a=2709016-
- www.yased.org.tr. (Uluslar arası doğrudan Yatırımlar Değerlendirme Raporu) Mayıs, 2009)
- www.yenifrm.com/turkiyede-yabanci-sermaye-yatirimlarina-saglanan-tesvikler-t124935.html?
- www.yenimakale.com/.../161-turk-bankacilik-sektorunun-temel-sorunlari.html. 06.08.2009
- www.milliyet.com.tr/2005/04/22/business/axbus01html. 10.11.2009
- www.tcmb.gov.tr (Yeni Banka Tarihçe) 27.10.2009
- www.alomaliye.com/kasim-06/varlik-yonetim.htm
- www.ekutup.dpt.gov.tr/banka/dincera/konsolid.pdf. 10.11.2009
- www.paribus.tr.googlepages.com/o-yildirim.doc 19.08.2009
- www.googleakademi.com.tr
- www.senolbabuscu.com/index2php?option=com-content
- www.tcmb.gov.tr/kutuphae/TURKCE/uzmanlikyeni.htm.
- www.girisim.com.tr/bankatek/sayi13/bankvetekn.htm. (“Bankacılıkte teknolojinin istihdama ve şube aysisına etkisi” Banka ve Para Teknolojileri Dergisi) 10.11.2009
- www.sonergokten.com/supportingdocuments/PRR/Brya.ppt - (Bankalarda Risk Yönetimi Araçları) 30/11/2009

www.tcmb.gov.tr/odemedenge/uypmet.pdf. (Uluslararası Yatırım Pozisyonu Metodolojisi ve Türkiye Uygulaması) 27.11.2009

www.yased.org.tr. (Uluslararası Doğrudan Yatırımlar Değerlendirme Raporu, Ağustos 2005) 01.10.2009

www.dtm.gov.tr/dtmadnin/upload/EAD/.../yapislet.doc. aktaran: Güven Sevil, Yap İşlet Devret Modelinde Karşılaşılan Riskler ve Finansla Riskin Önlenmesinde Swat Tekniğinin Kullanımı.

www.turkborsa.net/.../Bankacılık%20sektorundeki%20satnt.20Almalar_280607pdf
(Turkish Yatırım, Bankacılık Sektöründeki Satın Almalar 28.06.2007)